

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Veronika Kulhánková

Mocenské kompetence krále v představách českých stavů:

Okolnosti a tvůrci Vladislavského zřízení zemského a register archivu
České koruny

The King's Power Competence in the concept of Estates of Bohemia:

Circumstances and creators of the Land Constitution of Vladislaus II. and the Registers of Archive of the Crown of
Bohemia

Praha 2018

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především paní prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc. za trpělivost, vstřícnost a cenné rady při vedení mé práce. Vřelé díky také patří pracovníkům badatelny a knihovny Národního archivu, zejména PhDr. Heleně Klímové za rady a pomoc při studiu pramenných materiálů. Dále také Mgr. Tobiáši Jirsíkovi za korekturu, ale především za neustálou podporu, bez níž by tato práce nevznikla. Celou řadu těch, kteří mi poskytovali cenné připomínky a podporu, není možné vyjmenovat. I jim však náleží mé poděkování.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 9. srpna 2018

.....

Veronika Kulhánková

Abstrakt

Po nástupu Jagellonců na trůn a především v době trvalé nepřítomnosti krále v zemi sílily politické ambice českých stavů, zvláště panského a rytířského. Mimo jiné příslušníci stavů usilovali o vydání zemského zákoníku, což se jim na počátku 16. století podařilo, když král kodifikoval tzv. Vladislavské zřízení zemské. Současně si pořídili také inventář korunního archivu uloženého na Karlštejně, pro nějž se vžil název Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan. Oba tyto dokumenty dokazují mocenské tendence české šlechty, která se snažila zakotvit své postavení v soudním a správním systému země a současně se stavěla spoluzodpovědná vedle krále za dobro království i celé České koruny. Práce sleduje postupný růst moci šlechtických stavů, které se snažily ukotvit své postavení nejen na úkor královských měst, ale také královské moci. Akcent je dán především na osoby či šlechtická uskupení, která měla v zemi nejvyšší vliv a největší měrou se podílela na tvorbě zmíněných dokumentů.

Klíčová slova: 16. století, České království, české stavy, český král, česká šlechta, zemští úředníci, Vladislavské zřízení zemské, Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan

Abstract

After Jagiellonian dynasty ascended to the throne of Bohemia and especially at the time of permanent absence of the King in the land, the political ambitions of the estates of Bohemia, particularly the lords and knights, intensified. The estates strived, among other things, for codification of the land constitution which they succeeded in the beginning of the 16th century when the King issued the so-called Land Constitution of Vladislaus II. (Vladislavské zřízení zemské). At the same time, the estates also made an inventory of archives of the Crown deposited at Karlštejn castle, which is known as the Matouš of Chlumčany's Registry of Ten Coasters (Registrum desíti truhlic). These documents prove the power of bohemian nobility, who attempted to consolidate their position in judicial and administrative system of the country. At the same time they represented themselves as co-responsible political unit, alongside the King, which works for the good of the Kingdom and the whole Lands of the Bohemian Crown. My diploma thesis pursues the gradual growth of power of the bohemian nobility, who wanted to consolidate their position not only at the expense of royal cities, but also of the power of the King himself. The accent is mainly given to the most influential persons or aristocratic groups who participated in creating of the above-mentioned documents.

Key words: 16th century, Kingdom of Bohemia, estates of Bohemia, King of Bohemia, bohemian nobility, the Land Constitution of Vladislaus II., Register of ten coasters

Obsah

Úvod.....	7
1. Historiografie	
1.1 Stav bádání	10
1.2 Prameny, literatura a metodologie.....	12
2. Právní ustanovení z počátku 16. století z pohledu českých stavů	
2.1 Stavovský vývoj do roku 1471.....	17
2.2 Vladislav Jagellonský v konfrontaci s českými stavy.....	31
3. Vladislavské zřízení zemské a Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan	
3.1 Cesta šlechtických stavů za kodifikací zemského práva.....	44
3.2 Inventář korunního archivu.....	53
3.2.1 Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan.....	57
4. Komise Registra desíti truhlic Matouše z Chlumčan a Vladislavského zřízení zemského	
4.1 Komise Registra desíti truhlic.....	62
4.1.1 Elita stavovské obce.....	63
4.1.2 Starobylé a nové šlechtické rody.....	68
4.1.3 Předci členů Zelenohorské jednoty nebo zastánci Jiřího z Poděbrad.....	70
4.1.4 Majetkové zázemí.....	75
4.1.5 Příbuzenská provázanost a věk.....	79
4.1.6 Šlechtická uskupení.....	84
4.2 Komise Vladislavského zřízení zemského.....	90
4.2.1 Aspekty výběru stavovské komise.....	92
4.3 Srovnání komise Registra desíti truhlic a komise Vladislavského zřízení zemského.....	106
5. Zápas o uznání Vladislavského zřízení zemského	109
Závěr	115
Přílohy	121
Komise Registra desíti truhlic.....	121
Komise Vladislavského zřízení zemského.....	132
Seznam pramenů a literatury.....	148

Úvod

Již český král Přemysl Otakar II., po něm následující Václav II. a o něco později Karel IV., se snažili kodifikovat české zemské právo. Tyto pokusy vycházející z iniciativy panovníků byly bohužel neúspěšné, protože se šlechta právem obávala omezení svých práv ve prospěch královské moci. Na přelomu 14. a 15. století se začala formovat stavovská obec, jejíž členové se hlásili o podíl na politickém rozhodování v zemi. Při formování zemských stavů byla nejdříve aktivní především vyšší šlechta a duchovenstvo, což se změnilo za husitských válek. V jejich důsledku byl na zemském sněmu odebrán hlas duchovnímu stavu, a nastal politický vzestup nižší šlechty a královských měst. Získáním velké ekonomické a politické váhy, se městům otevřela možnost zastoupení na sněmech, čímž ale současně započal jejich konflikt o rozsah práv s feudální šlechtou. Česká šlechta ovládala všechny důležité zemské úřady a soudy a současně začala vystupovat jako garant a reprezentant nejen Českého království, ale celé České koruny. Nadto se stavěla do role politického partnera českého krále, spolurozhodujícího o osudu země a chránícího její práva. Král měl být hlavně reprezentant království navenek a záštita jeho abstraktně vnímané státoprávní existence. Vliv stavů na panovníka a výkon jeho funkce se projevoval především při obsazování českého trůnu. Vedle dynastické zásady, jejímž výrazem byl princip přijímání nového panovníka, existoval princip volby krále, kdy se nepřihlíželo k dynastickým nárokům. Aktuální se tato otázka stala po vymření Lucemburků a opakovaně se pak vracela až do roku 1526. Stavové se chovali pragmaticky a naznačené principy uplatňovaly s ohledem na vlastní mocenské zájmy. Nastupující králové potvrzovali stavům jejich privilegia a byli často i donuceni je rozšířit, což se dělo ve formě volebních kapitulací a korunovačních reversů.

S rostoucí mocí se již české stavy neobávaly sepsání zemského zřízení, naopak v něm viděly příležitost k uzákonění svých privilegií a svého postavení. Páni a rytíři usilovali o vydání zemského zákoníku již od konce 70. let 15. století. Tato snaha nebyla v Evropě ničím ojedinělým. Čeští stavové se mohli inspirovat kodifikací zemského práva jak v Sasku, tak v Bavorsku, ale tyto kodifikace vycházely z iniciativy zeměpána, zatímco v českých zemích rozhodovala o zemském zřízení sebevědomá stavovská obec. K zásadnímu

přelomu v myšlení českých stavů došlo v 80. letech 15. století, na počátku vlády Vladislava Jagellonského. Vyšší šlechta se začala více starat o obnovení svého vedoucího postavení ve státě, které utrpělo za občanské války proti Jiřímu z Poděbrad, kdy část šlechty stála na straně Matyáše Korvína a způsobila rozštěpení státu. Jako nejsnazší řešení pokládala šlechta útok na politická práva královských měst a jejich aktivní účasti na sněmu. Vyšší šlechta se nikdy nesmířila s uznáním tzv. třetího hlasu, a prosazovala, že královská města jsou poddanými krále, patří do jeho komory, a tudíž nejsou na rozdíl od šlechty svobodným stavem s právem podílet se na řízení země. Nepohodlná se města šlechtě stala i z hlediska ekonomického, protože po husitských válkách šlechta začala podporovat svá poddanská městečka, která se tak stala obchodní konkurencí královských měst.

Politické ambice českých stavů, zvláště panského a rytířského, začaly sílit především v době trvalé nepřítomnosti krále v zemi. S růstem jejich moci, vzrostlo také úsilí o vydání zemského zákoníku, což se jim na počátku 16. století podařilo, když král kodifikoval tzv. *Vladislavské zřízení zemské*. Současně si pořídili také inventář korunního archivu uloženého na Karlštejně, pro nějž se vžil název *Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan*. Oba tyto dokumenty dokazují mocenské tendence české šlechty, která se snažila zakotvit své postavení v soudním a správním systému země a současně se stavěla spoluodpovědná vedle krále za dobro království i celé České koruny.

V rámci své bakalářské práce jsem se zabývala vládou Ludvíka Jagellonského v Čechách s akcentem na vztah mezi králem a stavy, více mě ale zaujala česká stavovská obec a její sebevědomé jednání. Z tohoto důvodu jsem si za téma diplomové práce zvolila jednání českých stavů na přelomu 15. a 16. století, především se zaměřením na osoby či šlechtická uskupení, která měla v zemi nejvyšší vliv a největší měrou se podílela na tvorbě Vladislavského zřízení zemského a Registra desíti truhlic Matouše z Chlumčan. Cílem mé práce je sledovat proměnu a postupný vzrůst sebevědomí českých stavů především od roku 1490 s vyvrcholením v podobě vydání již zmíněných dokumentů. Za jakým cílem byly tyto dokumenty vydány, co pro české stavy znamenaly, jaké byly jejich představy o králi

v rámci nich, atd. Akcent je také položen na tvůrce těchto dokumentů, na personální složení komisí a jejich charakteristiku.

První kapitola se věnuje stavu zpracování tématu, přehledu a zhodnocení použitých pramenů a literatury, které se váží k sledovanému období. Ve druhé kapitole se zabývám právním ustanovením z počátku 16. století z pohledu českých stavů, vztahu mezi stavy a nepřítomným králem, cíli stavů, jejich chováním vůči králi, proč a jak vznikly uvedené dokumenty, atd. Ve třetí kapitole jsem pro pochopení problematiky uvedla stručnou charakteristiku obou důležitých dokumentů. Čtvrtá kapitola je konkrétně zaměřená na komise pro sepsání Vladislavského zřízení zemského a korunních register. V případě komise Registra, kde bylo zastoupeno méně osob, je charakteristika zevrubnější a pojímána z několika perspektiv. V této kapitole je akcentováno nejen personální složení obou komisí a jejich následné srovnání, ale také se zde zaměřuji na šlechtická uskupení a spory mezi čelními představiteli panstva. V páté, závěrečné kapitole se snažím postihnout charakter stavovské převahy v Českém království v prvních dvou desetiletích 16. století, především mě zajímají spory mezi šlechtou a městy. V přílohách čtenáři najdou medailonky členů obou komisí, které jsem uvedla pro snazší orientaci v celém textu.

1. Historiografie

1.1 Stav bádání

Komisiím na sestavení Vladislavského zřizení zemského a Registra desíti truhlic Matouše z Chlumčan nebyla dosud v české historiografii věnována pozornost. Ta se soustředila ne na tvůrce dokumentů, ale především na dokumenty samotné. Vladislavskému zřizení zemskému (VZZ) se dostalo velké odezvy především v souvislosti sporu šlechty a měst na přelomu 15. a 16. století. Této problematice se věnovali zejména Jiří Pešek a Bohdan Zilynský,¹ ale také Jindřich Francek, Ivan Martinovský a další.² Kromě Palackého edice zemského zřizení v pátém díle *Archivu českého*,³ vznikla v roce 2007 nová edice, na které spolupracovala autorská dvojice Petr Kreuz a Ivan Martinovský.⁴ Při příležitosti 500. výročí vydání VZZ probíhala v prosinci roku 2000 v Praze mezinárodní konference, z níž byl o rok později vydán sborník obsahující nejen příspěvky k zemskému zřizení, ale také ke společnosti a právu v českých zemích.⁵

Problematikou Registra desíti truhlic se ve své diplomové práci zabývala Jana Hanousková.⁶ Ta se zaměřila především na popis a rozbor samotného dokumentu, jeho souvislost s VZZ a sporem šlechty a měst, dále na komparaci se staršími inventáři. Registrum se také stalo jedním z mnoha badatelských

¹ PEŠEK, Jiří - ZILYNSKYJ, Bohdan, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, In: *Folia Historica Bohemica*, č. 6, Praha 1984, s. 137 – 161.

² FRANCEK, Jindřich, *24. 10 1517: Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*, Praha 2006.; MARTINOVSKÝ, Ivan, *Vznik a počátky Vladislavského zemského zřizení*, in: *Vladislavské zřizení zemské a počátky ústavního zřizení*, Praha 2001, s. 85-100.

³ PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i morawské: z archivůw domácích i cizích, sv. V., Praha 1862, s. 5-266.*

⁴ KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ (edd.), Ivan, *Vladislavské zřizení zemské a navazující prameny*, Praha 2007.

⁵ PÁNEK, Jaroslav, Dalibor JANIŠ a Karel MALÝ, *Vladislavské zřizení zemské a počátky ústavního zřizení v českých zemích, (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze*, Praha 2001.

⁶ HANOUSKOVÁ, Jana, *Česká koruna a král v představách české šlechty na přelomu středověku a novověku: (Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan jako pramen k politickému myšlení české šlechty)*, FF UK, Praha 2009.

zájmů Lenky Bobkové, která se soustředila nejen na jeho přemluvu,⁷ ale také se jím zabývala v souvislosti se Zlatou bulou pro Horní Falc.⁸

Doba poděbradská a později i jagellonská se stala předmětem zájmu autorů „*Leichtrovek*“ Rudolfa Urbánka a Josefa Macka. Jejich edice o českých dějinách: Věk poděbradský a Jagellonský věk kompletně mapují vytyčené období.⁹ Zabývají se nejen politickou situací, ale také hospodářskou, společenskou a náboženskou otázkou. Za zmínku také stojí monografie Josefa Macka o Jiřím z Poděbrad a ženách Vladislava Jagellonského,¹⁰ které poskytnou nejenom sondu do osobnosti králů, ale také do tehdejší politické a společenské situace. Josef Macek se také samostatně zabýval náboženskou situací v jagellonském období, od sporů mezi katolíky a kališníky vrcholícím druhou pražskou defenestrací, tak problematikou jednoty bratrské a dalším.¹¹ Mnou zkoumané období líčil také František Palacký, a to v pátém dílu *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*.¹² Podobně také Václav Vladivoj Tomek v desátém dílu *Dějepis města Prahy* a Petr Čornej spolu s Milenou Bartlovou v šestém svazku *Velkých dějin zemí Koruny české*.¹³

Stěžejní autoři zabývající se stavovskou otázkou v mnou sledovaném období jsou Josef Petráň, Jaroslav Pánek, Jaroslav Mezník a v neposlední řadě i František Šmahel.¹⁴ Jejich zájmem se stala především proměna šlechty v 15.

⁷ BOBKOVÁ, Lenka, *Slavné činy českých králů očima Matouše z Chlumčan*, in: Nardi aristae: Sborník k 70. narozeninám Ivana Martinovského, Ústí nad Labem 2007, s. 23-32.

⁸ BOBKOVÁ, Lenka, *Paměť o právech českého království a uzemním rozsahu České koruny: Zlatá bula pro Horní Falc a její reflexe na prahu raného novověku*, in: Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, Sv. 1., Praha 2007, s. 138-146.

⁹ URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny*, díl III, část III, Věk poděbradský, Praha 1930.; TÝŽ, *České dějiny*, díl III, část IV., Věk poděbradský, Praha 1962; MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, Praha 2001.

¹⁰ MACEK, Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967; TÝŽ, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991.

¹¹ MACEK, Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.

¹² PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl IV, sv. 1, Praha 1877.; TÝŽ, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl V., sv. 2, Praha 1878.

¹³ TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, díl X., Praha 1894.; ČORNEJ, Petr a BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české (dále jen VDZKČ)*, sv. VI., Praha 2007.

¹⁴ PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, AUC 1976 (Philosophica et Historica 1), s. 9-80.; TÝŽ, *Stavovské království a jeho kultura v Čechách 1471 – 1526*, In: Pozdně gotické umění v Čechách, Praha 1985, s. 13-72.; PÁNEK, Jaroslav, *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století*, in: Folia historica Bohemica, č. 4, Praha 1982, s. 179-217.; MEZNÍK, Jaroslav, *Vývoj a systém stavovské reprezentace v českých zemích*

století. Největším přínosem v této oblasti ovšem je několikasvazkové dílo Augusta Sedláčka – *Hrady, zámky a tvrze království českého*.¹⁵ V patnácti svazcích rozdělených dle krajů popisuje šlechtické statky, přičemž uvádí i jejich držitele. Při bádání o šlechtických rodech je také nedocenitelná Sedláčkova Kartotéka a jeho slovníková hesla v Ottově slovníku naučném.¹⁶

Otázky spojené se šlechtickou reprezentací a sebereprezentací, společností šlechtických dvorů a životních rituálů se staly hlavním tématem sborníku autorů Václava Bůžka, Josefa Hrdličky, Pavla Krále a Zdeňka Vybírala.¹⁷

1.2 Prameny, literatura a metodologie

Nejdůležitější badatelskou základnou pro mou diplomovou práci se staly bezesporu edice *Archivu českého* od Františka Palackého a posléze Josefa Kalouska.¹⁸ Jsou důležitým zdrojem pro sledování růstu sebevědomí a požadavků šlechty nebo jejich sporu s městy. Nalezneme zde i volební kapitulace, jedno z nejdůležitějších privilegií české stavovské obce. Dále také korespondenci šlechtických exponentů, stejně jako zápisy ze zemských sněmů, zemského soudu či majetků do desek zemských. Stejně podstatný je také Talmberský kodex uložený v knihovně Národního muzea v Praze.¹⁹

Pro sledování držby šlechtických statků a vztahů jsou kromě Archivu českého využitelné především Pozůstalé desky zemské,²⁰ Desky dvorské nebo

v *pozdním středověku*, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, C44, Brno 1997, s. 71-81.; ŠMAHEL, František, *Nástin proměn stavovské skladby království českého od konce 14. století do počátku 16. století*, in: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619), Praha 2001, s. 71-84.

¹⁵ Např. SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XV.:Kouřimsko*, Praha 1927.

¹⁶ Dostupné online na <http://www.augustsedlacek.cz/>; Např. J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, IX. díl, Praha 1895.

¹⁷ HRDLIČKA, Josef, PAVEL KRÁL a ZDENĚK VYBÍRAL, *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.

¹⁸ Např. PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské: z archivův domácích i cizích*, Svazek I., Praha 1840.; KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské: z archivův domácích i cizích*, Svazek VII., Praha 1887.

¹⁹ Knihovna Národního muzea v Praze, rukopis I A 1, zv. Talmberský.

²⁰ EMLER, Josef (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I.*, Praha 1870.; TÝŽ (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, Praha 1872.

Desky zemské větší.²¹ Stejně tak lze nalézt zmínky v Národním archivu, ve fondech Archivu Koruny české a Českého gubernia, popřípadě v třeboňském archivu.²² Fond Stará manipulace je bohužel v případě mého výzkumu bezcenný, protože majoritně obsahuje nejstarší zápisy z období vlády Ferdinanda I.²³ Zpětné zmínky či opisy, které bychom v tomto fondu očekávali, se v případě mnou zkoumaných osob nevyskytují.

Součástí mé diplomové práce jsou také podkapitoly popisující Vladislavské zřízení zemské a Registrum desíti truhlic. Pro tyto účely jsem pracovala se dvěma edicemi zemského zřízení – Palackého edicí v pátém díle Archivu Českého a edicí novější, jejímiž autory jsou Ivan Martinovský a Petr Kreuz.²⁴ Kromě těchto edic jsem také využila originál VZZ uložený v Národní knihovně v Praze.²⁵ Co se týče inventáře korunního archivu, byla v mém případě nejdůležitější jeho přemluva, která se zachovala v několika opisech. Využila jsem především dvě verze předmluvy, jednu uloženou v Národním archivu,²⁶ druhou v Archivu Pražského hradu, ve fondu Metropolitní kapituly.²⁷

Kromě již zmíněných edic a nevydaných pramenů jsem také opřela o prameny narativní, především *Staré letopisy české*.²⁸ Starý letopisec popisuje situace v Čechách z pohledu měst, tudíž je tento pramen nutný podrobit zevrubné kritice, a to zejména po roce 1500, kdy naplno propukl spor mezi šlechtou a městy. Dalším pramenem je dílo Bartoloměje Paprockého z Hlohola *Diadochos*, kronika českých knížat, králů, šlechty i měst.²⁹

²¹ Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*.; Tamtéž, *fond Desky zemské větší*.

²² Národní archiv Praha, *fond Archiv České koruny*, dostupné online: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/fond>; *Státní oblastní archiv Třeboň*, dostupné online: <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/archive>; Národní archiv Praha, *fond České gubernium – guberniální listiny*, dostupné online: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/fond>

²³ Národní archiv Praha, *fond Stará manipulace*.

²⁴ PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské: z archivův domácích i cizích, sv. V., Praha 1862, s. 5-266.*; P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, Praha 2007.

²⁵ Národní knihovna České republiky, sign. 43 F 56.

²⁶ Národní archiv Praha, *fond Při Archivu České koruny*, rkp. sign. A 1.

²⁷ Archiv Pražského Hradu, *fond Archiv Metropolitní kapituly*, rkp. sign. Cod. LXVII, 2, fol. 138 a – 144.

²⁸ CHARVÁT, Jaroslav (ed.), *Dílo Františka Palackého, sv. II. : Staří letopisné čeští*, Praha 1941.

²⁹ PAPROCKÝ z HLOHOL, Bartoloměj, *Diadochos: O stavu panském*, Praha 1602.

Z přehledových prací daného období je nutné zmínit *Jagellonský věk* Josefa Macka, *Věk poděbradský* Rudolfa Urbánka a šestý díl *Velkých dějin zemí Koruny české* Petra Čorneje a Mileny Bartlové.³⁰ Ze starších prací pak Palackého *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě*.³¹ Pátý díl této Palackého knižní série líčí události od roku 1471, tedy od nástupu Vladislava Jagellonského na český trůn a končí rokem 1526, bitvou u Moháče. Podobně jako František Palacký, líčí velice podrobně události přelomu 15. a 16. století také Václav Vladivoj Tomek ve svém díle *Dějepis města Prahy*.³² Pro mnou zkoumané období je relevantní desátý díl jeho rozsáhlé práce, který pojednává o době od uzavření Olomouckého míru v roce 1478 až do roku 1526.

Hlavní práce zabývající se Registrem desíti truhlic je od Jany Hanouskové z roku 2009.³³ Jako další lze také uvést dílčí články Lenky Bobkové.³⁴ V problematice zemského zřízení a celkově právních a správních otázek vycházím kromě již zmíněných edic VZZ a článků Ivana Martinovského také z prací Karla Malého, Zdeňky Hledíkové a Jana Kaprase.³⁵

Stavovská problematika a sledování proměn stavovské obce tvoří jednu z hlavních statí mé práce, tudíž je nezbytné zmínit i dílčí autory, kteří se jí zabývali. Jedná se především o Josefa Petráně, který se zaměřil na proměny feudální třídy a stavovskou kulturu v Čechách pozdním středověku³⁶

³⁰ URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny*, díl III, část III, Věk poděbradský, Praha 1930.; TÝŽ, *České dějiny, díl III, část IV.*, Věk poděbradský, Praha 1962; MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, Praha 2001.; ČORNEJ, Petr a BARTLOVÁ, Milena, *VDZKČ*, sv. VI, Praha 2007.

³¹ PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl IV, sv. 1, Praha 1877.; TÝŽ, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl V., sv. 2, Praha 1878.

³² TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy X.*, Praha 1894.

³³ HANOUSKOVÁ, Jana, *Česká koruna a král v představách české šlechty na přelomu středověku a novověku: (Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan jako pramen k politickému myšlení české šlechty)*, FF UK, Praha 2009.

³⁴ BOBKOVÁ, Lenka, *Slavné činy českých králů očima Matouše z Chlumčan*, in: Nardi aristae: Sborník k 70. narozeninám Ivana Martinovského, Ústí nad Labem 2007, s. 23-32.

³⁴ BOBKOVÁ, Lenka, *Paměť o právech českého království a uzemním rozsahu České koruny: Zlatá bula pro Horní Falc a její reflexe na prahu raného novověku*, in: in: Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, Sv. 1., Praha 2007, s. 138-146.

³⁵ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2005.; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátku státu po současnost*, Praha 2007.; KAPRAS, Jan, *Přehled právních dějin zemí České koruny, Díl 1. a 2., Právní prameny a dějiny státního zřízení do roku 1848*, Praha 1930.

³⁶ PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, AUC 1976 (Philosophica et Historica 1), s. 9-80.; TÝŽ,

Proměnami stavovství a stavovskou skladbou se také zabývali Josef Pánek, Jaroslav Mezník, Jiří Jurok a František Šmahel.³⁷ Naopak Robert Novotný se zaměřil na Sociální, institucionální a konfesijní aspekty vývoje české šlechty.³⁸ V otázce sporu šlechty a měst patří mezi mnou hlavní citované práce především dílčí články Ivana Martinovského, který je i jedním z autorů edice VZZ.³⁹ Další autoři, kteří se zajímali o spor šlechty a měst byli především Jindřich Francek, Josef Pešek a Bohdan Zilynský.⁴⁰

Pro prvotní seznámení se šlechtickými rody je nedocenitelný Ottův slovník naučný.⁴¹ V případě známějších šlechticů v něm najdeme jejich kompletní medailonky včetně životních dat, manželek, držných statků a úřadů. Pokud již známe názvy držných statků, přicházejí na řadu *Hrady, zámky a tvrze království českého* od Augusta Sedláčka.⁴² Ten své dílo rozdělil na patnáct částí podle krajů v Čechách. V každém z nich popisuje místní hrady, zámky a tvrze i spolu s jejich majiteli. V případě několika členů komise existují monografie jejich rodu. Nutné je zmínit například dílo Petra Vorla,⁴³ který se zabýval rodem Pernštejnů, Ivanu Kyzourovou a její práci o Bohuslavu Hasištejnském z Lobkovic či starší práce jako je rod Švihovských z Rýzmběrka od Martina Koláře nebo životopis Jindřicha IV. z Hradce od Johanna Nepomuka Coriho.⁴⁴ Neodborným historikem a autorem několika

Stavovské království a jeho kultura v Čechách 1471 – 1526, In: Pozdně gotické umění v Čechách, Praha 1985, s. 13-72.

³⁷ PÁNEK, Jaroslav, *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století*, in: Folia historica Bohemica, č. 4, Praha 1982, s. 179-217.; MEZNÍK, Jaroslav, *Vývoj a systém stavovské reprezentace v českých zemích v pozdním středověku*, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, C44, Brno 1997, s. 71-81.; JUROK, Jiří, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, Nový Jičín 2000.; ŠMAHEL, František, *Nástin proměn stavovské skladby království českého od konce 14. století do počátku 16. století*, in: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619), Praha 2001, s. 71-84.

³⁸ NOVOTNÝ, Robert, *Sociální, institucionální a konfesijní aspekty vývoje české šlechty v pozdním středověku*, disertační práce PedF UK, Praha 2008.

³⁹ MARTINOVSKÝ, Ivan, *Vznik a počátky Vladislavského zemského zřízení*, in: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení, Praha 2001, s. 85-100.

⁴⁰ FRANCEK, Jindřich, *24. 10 1517: Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*, Praha 2006.; PEŠEK, Jiří - ZILYNSKYJ, Bohdan, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, In: Folia Historica Bohemica 6, Praha 1984, s. 137 – 161.

⁴¹ Např. OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XVI., Praha 1900.

⁴² Např. SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI.: Prácheňsko*, Praha 1897.

⁴³ VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna: Vzestup a pán rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012.

⁴⁴ KYZOUROVÁ, Ivana (ed.), *Báseň a král: Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, Praha 2007.; KOLÁŘ, Martin, *Rod pánů Švihovských z Risenberka*, Tábor

monografií o šlechtických rodech je také Pavel Juřík. Knihy tohoto nevystudovaného historika o rodech pánů ze Šternberka, Kolovrat, Lobkovic a dalších postrádají poznámkový aparát, tudíž je nutné je brát s odstupem a komparovat s dalšími prameny.⁴⁵ Přehledovou prací o šlechtických rodech je Svět české aristokracie od Petra Matě. ⁴⁶

V případě méně známých šlechticů je problémem nedostatek pramenů. Ty jsou buď nedochované, nebo roztržštěné po regionálních archivech. V několika případech se jméno objevuje jen na seznamu osob, které byly zastoupené v komisi, a víckrát ho už nejsme schopni dohledat. V tomto případě nezbývá nic jiného, než se uchýlit k hypotézám. Je nutné nejenom dopodrobna studovat svědečné řady na listinách významnějších šlechticů, ale především klientelské vztahy.

V celé práci je využita přímá i nepřímá metoda. Závěry jsou vyvozovány nejenom na základě pramenů, ale také na základě hypotéz a dedukce. Charakteristice komisí předchází kapitola o vývoji stavovství, která sleduje vzrůst sebevědomí šlechtických stavů pomocí hloubkové sondy do politického a společenského života v českých zemích 2. poloviny 15. století. Při studiu komisí a propojování osob v nich zastoupených, především při tvoření vztahových sítí mezi nimi, je nejdůležitější prosopografická metoda. Charakteristika komisí je tvořena z různých kritérií, jmenovitě lze uvést například geografickou blízkost jednotlivých členů komise, která byla vytvářena geografickou metodou. Po charakteristice komisí je nutné věnovat prostor jejich vzájemné komparaci, přičemž sledovat shodné a rozdílné znaky. Pro přehlednost a nezatěžování textu, jsem se rozhodla uvést medailonky jednotlivých členů komise v přílohách, které byly zpracovány pomocí biografické metody.

1892.; CORI, Johann Nepomuk, *Jindřich IV. z Hradce: nástin životopisný*, Jindřichův Hradec 1894.

⁴⁵ JUŘÍK, Pavel, *Kolowratové: věrně a stále*, Praha 2016.; TÝŽ, *Lobkovicové: Popel jsem a popel budu*, Praha 2017.; TÝŽ, *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

⁴⁶ MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*, Praha 2004.

2. Právní ustanovení z počátku 16. století z pohledu českých stavů

Ve 2. polovině 15. století se výrazně proměnily mocenské a společensko-sociální poměry v českých zemích. Za husitských válek, ale zejména v období, kdy panovník nebyl trvale přítomný v zemi, začala postupně upadat královská moc na úkor rostoucí stavovské. Poprvé v dějinách českých zemí získaly stavy výrazný podíl na politickém rozhodování. Nejvýrazněji svou moc uplatňovala především vyšší šlechta, která se snažila o právní zakotvení nejen svých práv a privilegií, ale také o zachování územního rozsahu České koruny, za který se vedle krále cítila zodpovědná. Pro společnost tohoto období byla charakteristická také náboženská rozpolcenost, která vrcholila tzv. druhou pražskou defenestrací a po ní uzavřeným kutnohorským náboženským smírem. Po roce 1485 tak mohla konfesijní otázka ustoupit do pozadí a její místo zaujalo stavovské soupeření, které se teprve v mnou sledovaném období mohlo plně projevit.

Pro začátek je nutné pro orientaci čtenáře uvést nástin stavovské problematiky od jejich počátků až do smrti Jiřího z Poděbrad roku 1471 a posléze v době vlády Vladislava Jagellonského. Slouží to nejen k pochopení stavovského vývoje, postupné institucionalizace a utváření jednotlivých stavovských uskupení, ale také ke sledování proměn vztahu mezi českými stavy, panovnickou mocí a královskými městy. Je důležité sledovat linii stavovského vývoje a postupný růst stavovského sebevědomí, které vrcholilo sepsáním zemského zákoníku. Poté, co si šlechta tímto dokumentem upevnila své výsadní postavení, přistoupila k inventarizaci korunního archivu na Karlštejně, jejímž výsledkem bylo sestavení Registra desíti truhlic.

2.1 Stavovský vývoj do roku 1471

Společnost prodělala ve 12. a 13. století řadu změn, což vyžadovalo potřebu redefinovat vztah mezi panovníkem a jeho poddanými. Důsledkem této změny se stalo vytvoření stavovských reprezentací, které měly výrazný podíl na správě země.⁴⁷ Nemůže být sporu o tom, že rozhodující postavení

⁴⁷ MEZNÍK, Jaroslav, *Vývoj a systém stavovské reprezentace v českých zemích v pozdním středověku*, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, C44, Brno 1997, s. 71-72.

vedle panovníka zaujímal především vysoká šlechta, jejíž zásluhou se na konci 13. století dotvořila zemská obec.⁴⁸

Postupně se tak vedle panovníka začala více uplatňovat zákonodárná pravomoc šlechtických sněmů, které se později dokonce spolupodílela na tvorbě zákonů. Jejich moc rostla především v dobách interregna, proto také poprvé vystoupila česká šlechta jako autoritativní politická reprezentace v období bezvlády na konci 13. století. Se stoupajícím vlivem šlechty upadala úloha dvorských úředníků, namísto nichž se objevili zemští úředníci, kteří zastupovali především zájmy vyšší šlechty.⁴⁹

Teprve na přelomu 13. a 14. století se vytvořila česká pojmenování pro dvě šlechtické vrstvy. Pro vyšší, tj. starobylejší a společensky prestižnější šlechtu se ustálilo pojmenování „*páni*“ a „*šlechta*“ a pro šlechtu nižší zase „*vládky*“. Teprve na přelomu 14. s 15. století došlo k rozšíření pojmu „*šlechta*“ i na nižší šlechtu. Označení „*rytíř*“ se pro svůj cizí původ objevilo na našem území až na přelomu 14. a 15. století, a to v právní knize Ondřeje z Dubé ve významu nižšího šlechtice, který byl dáván do protikladu k vyššímu šlechtici – pánovi.⁵⁰ V reakci na to postupně mizí označení „*vladykové*“ pro celou nižší šlechtu, v 15. století se tak označuje jen nižší složka nižší šlechty.⁵¹ Přestože příslušníci nižší šlechty právně také náleželi k zemské obci a měli právo participovat na politickém životě, v praxi jejich možnosti byly dost omezené. V předhusitském období se v zemských úřadech neprosadili.⁵²

Úzkou skupinu, která měla spolu s králem největší podíl na řízení státu, označil Josef Petráň termínem *aristokracie*.⁵³ Zpočátku nebyl její politický vliv vymezen, postupně se určoval dle míry stavovské institucionalizace, zemských stavovských úřadů, pozice sněmů a královské rady. Na našem

⁴⁸ POLÍVKA, Miloslav, *Některé aspekty vývoje stavovství v české společnosti předhusitské a husitské doby*, in: *Folia historica bohemia* 6, Praha 1984, s. 21.

⁴⁹ MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2005, s. 38-39.

⁵⁰ PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český* (dále jen AČ) II., s. 507.

⁵¹ JUROK, Jirí, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, Nový Jičín 2000, s. 77-78.

⁵² M. POLÍVKA, *Některé aspekty vývoje stavovství*, s. 24.

⁵³ PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, AUC 1976, *Philosophica et Historica* 1, s. 9. Termín *aristokracie*, kterou použil Petráň pro označení elity v 2. polovině 15. století, se bohužel neujal.

území panovala velmi úzká propojenost mezi aristokracií a královskou radou, která se v lucemburském období stala nedefinovanou vládní institucí⁵⁴ a obsazovala i nejvyšší stavovské zemské úřady.⁵⁵

Dle této terminologie by se mohlo na první pohled zdát, že se překrývají termíny „*páni*“ a „*aristokracie*“. Jednalo se o vrstvu, která vládla z titulu urozenosti i majetku, ale nebyla to dědičná rodová výsada, z tohoto důvodu nelze tyto dva termíny ztotožnit. Označení aristokracie se týkalo jen politicky aktivních vrstev vládnoucí třídy ve 2. polovině 15. století, jejíž členové nemuseli v počátcích své kariéry patřit mezi nejbohatší rody, její vymezení tudíž není závislé na stavovské stratifikaci.⁵⁶ I přes svůj přínos a ulehčení se bohužel tento Petráňův termín neujal, mimo jiné i proto, že nešlo o stabilní označení rodu a jeho postavení, ale často jen o proměnlivé kariéry jednotlivců.

Jak moc šlechty postupně rostla, byli čeští panovníci okolnostmi přinuceni zaujmout nové stanovisko k dělbě moci ve státě. České šlechtě šlo především o zachování postavení, které si vydobyla v době interregna či za vlády slabého panovníka. Své požadavky předložila česká reprezentace poprvé Janu Lucemburskému ve formě tzv. inauguračních diplomů. Tyto dokumenty shrnovaly pravidla vztahu mezi králem a šlechtou a staly se tak první volební kapitulací, jejímž uznáním budou české stavy následujících několik století podmiňovat přijetí nového panovníka.⁵⁷ Možnosti stavů k přímému ovlivňování panovníka byly až do husitské revoluce značně omezeny a orientovaly se především na vnitřní politiku země, kdežto rozhodování o zahraniční politice náleželo panovníkovi a královské radě. Proto primárním cílem panů byla snaha proniknout do tohoto úzkého kruhu králových rádců a ovládnout ho.⁵⁸

Z husitské revoluce vyšel český stát radikálně proměněn. Proběhlo kompletní přerozdělení pozemkového majetku, sekularizace církevního majetku, zbavení duchovenstva jeho politického hlasu a nárůst významu

⁵⁴ Královská rada byla velmi proměnlivá, její složení záleželo na vůli krále.

⁵⁵ J. PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie*, s. 9-10.

⁵⁶ Tamtéž, s. 10-11.

⁵⁷ BOBKOVÁ, Lenka, *VDZKČ, sv. IV.a*, Praha 2003, s. 27.

⁵⁸ ČORNEJ, Petr, *VDZKČ, sv. V.*, Praha 2010, s. 56.

zemského sněmu.⁵⁹ Napětí uvnitř šlechty vedlo k vytvoření dvou uzavřených stavovských skupin, stavu panského a rytířského. Stavovské zastoupení na zemských sněmech se také rozrostlo o zástupce královských měst, kteří se pak po celou dobu husitských válek (i po nich) snažili vydobýt rovnocenné právo po boku šlechty na těchto shromážděních.⁶⁰

V době interregna utrpěla také panovnická moc. Pravomoci, které jindy náležely králi, byly v této době přenášeny na stavovská shromáždění a zemské úředníky. V praxi to fungovalo tak, že stavovské sjezdy pověřovaly jednotlivé osoby nebo šlechtická uskupení výkonem moci.⁶¹ Kvůli zástavám, které se postupně staly dědičnou držbou šlechty, ztratil král nejenom velké množství svých panství a hradů, ale také příjmů. Majetkové přesuny prospěly především oběma šlechtickým stavům. Nejmocnější panské rody posílily svou moc bez ohledu na konfesi natolik, že se mohly stát rovnocenným partnerem panovníka. Pro nižší šlechtu znamenaly husitské války získání nového pozemkového majetku, který pomohl odvrátit její ekonomickou krizi.⁶²

Zikmund Lucemburský potvrdil hlavní změny, které přinesla husitská revoluce, dohodami s husitskou reprezentací v roce 1435 v Brně a 1436 v Jihlavě.⁶³ Tyto úmluvy se staly „základním pilířem“ k prosazení dualismu moci, kdy se panovník dělil o moc se stavy, zastoupenými na zemském sněmu.⁶⁴ Tyto požadavky předkládané při zvolení Zikmunda českým králem podávala nejenom šlechta, ale také zástupci královských měst, jimž musel nový král garantovat účast na zemských sněmech.⁶⁵

Nový český král se spojil s panstvem, jehož pozice byly po revoluci oslabené. S pomocí vyšší šlechty začal vyřazovat z politického dění nižší šlechtu, která zbohatla v době husitských válek. Král se opíral především o

⁵⁹ PÁNEK, Jaroslav, *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a 1. polovině 16. století*, in: *Folia Historica Bohemica* 4, Praha 1982, s. 180-181.

⁶⁰ Čáslavského sněmu se poprvé účastnili i zástupci královských měst, naopak chyběli zástupci církve. In: *Rukopis Univerzitní knihovny pražské XXII D 163, fol. 403b-405a.*; F. PALACKÝ (ed.), *AČ III.*, s. 226-233.

⁶¹ J. PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, s. 11-12.

⁶² J. PÁNEK, *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a 1. polovině 16. století*, s. 181.

⁶³ F. PALACKÝ (ed.), *AČ III.*, s. 446-450.

⁶⁴ ČORNEJ, Petr, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*, Praha 2005, s. 99.

⁶⁵ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, Praha 2007, s. 34.

umírněné katolíky a kališníky z řad vyšší šlechty, která naopak panovníka potřebovala k obnovení svého původního postavení.⁶⁶ Dále bylo nezbytné vytvořit zastupitelské vlády v jednotlivých zemích, jimž Zikmund vládl, a mezi něž patřily nejen země Koruny české, ale také rozsáhlé Uherské království. Protože král nemohl být přítomný ve všech zemích tohoto soustátí, rostlo sebevědomí jednotlivých stavovských obcí.⁶⁷

Po smrti posledního českého krále z dynastie Lucemburků nastal problém s nástupnictvím. Na světlo opět vytanula otázka, zda je český trůn dědičný nebo naopak volitelný. Při nástupu Zikmunda na trůn to bylo vyřešené přijetím legitimacy jeho korunovace, která se uskutečnila 28. července 1420. Tímto aktem, který byl potvrzen v rámci jihlavských kompaktát, byl uznán dědičný princip nástupnictví na český trůn. Stavovské obci náleželo právo volby nového českého krále po vymření vládnoucí dynastie po meči i po přeslici od roku 1348 v rámci tzv. Zlaté buly Karla IV. Tento princip s jistotou posiloval stavovskou moc ve státě. Volbu nového panovníka mohl provést jen zemský sněm, což zvyšovalo jeho váhu jako hlavního stavovského orgánu. Sněm, přestože v něm byla zastoupena i nižší šlechta a královská města byl ovládaný především politicky aktivní složkou vyšší šlechty, která brala ohled jen na své zájmy. Dle jejich představ nepřipadala v úvahu jiná forma vlády než monarchistická (žádná jiná možnost ani nebyla), v níž měl panovník mít jen tolik moci, kolik mu jí byli páni ochotni dát. Měl být především reprezentantem Koruny navenek. Z tohoto důvodu si stavové chtěli zvolit krále dle svého uvážení.⁶⁸

Zikmund ovšem ještě před svou smrtí pojal úmysl spojit země Koruny české, Uherské království a rakouské země v personální unie pod vládou jediného panovníka, který by navíc dosáhl titulu římského krále. Tímto panovníkem se měl stát Zikmundův zeť, manžel jeho dcery Alžběty, Albrecht Habsburský. Ten byl, jak si stavy prosadily, svázán volební kapitulací. V ní po

⁶⁶ P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, s. 100.

⁶⁷ F. ŠMAHEL, *Nástin proměn stavovské skladby království českého od konce 14. století do počátku 16. století*, s. 73-74.

⁶⁸ J. PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, s. 12-13.

něm stavy mimo jiné požadovaly navrácení všech zemí odtržených od Koruny včetně Moravy.⁶⁹

Jeho skolem se uvolnily tři trůny v Evropě – římský, uherský a český. Albrechtův dědic a vnuk Zikmunda Lucemburského, Ladislav se narodil čtyři měsíce po smrti svého otce (proto přídomek Pohrobek), tudíž nebyl nikdo, kdo by mohl ihned nastoupit dle dědičné kontinuity na uvolněné trůny. Proto byl v únoru 1440 zvolen římským králem Fridrich III., který jako poručník Ladislava, zajistil svému malému svěřenci v květnu 1440 korunovaci uherským králem. Posílené uherské stavy ovšem z obavy před hrozícím tureckým nebezpečím zvolili novým panovníkem polského krále Vladislava III. Jagellonského.

Starý letopisec charakterizuje dobu po smrti Albrechta takto: *„Po smrti krále Albrechta páni čeští sami jedni s druhými váleli a kdo s koho mohl býti, ten koho pod se manil, jemu bera a hubě, až právě do zprávy pana Jiřího Poděbradského.“*⁷⁰ V Čechách neměla ani jedna šlechtická strana ve stávající situaci dostatek moci, aby byla hegemonelem ve státě, tudíž nezbývalo nic jiného než respektovat dosavadní stav dělení moci. Kompromis byl uzavřen tzv. mírným listem z 29. 1. 1440.⁷¹ Dále se české stavy dohodly na řízení země formou krajských landfrýdů, což byly politicko-vojenské svazy v čele s hejtmany, které měly nahrazovat centrální vládu a udržovat v zemi pořádek.⁷² *„Potom lidé porozumivše tomu, že se těmi válkami země velmi kazí a na lidech i na statcích hyne: i chtěje těch válek prázdni býti, zdělali sobě po krajích lantfridy, volivše sobě v každém kraji hejtmana.“*⁷³

Česká stavovská reprezentace se rozhodla nerespektovat dědičná práva čerstvě narozeného Ladislava Pohrobka, dokonce ani nebrala ohled na habsbursko-lucemburské dohody o vzájemném nástupnictví. Opět jednala jen

⁶⁹ BOBKOVÁ, Lenka, *Česká koruna mezi králem a stavy 1402-1490*, in: Husitské století, Praha 2014, s. 178.

⁷⁰ J. CHARVÁT, Jaroslav (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 109.

⁷¹ Originál listu in: Státní archiv Jindřichův Hradec, sbírka pergamenů č. 115.; vydáno in: F. PALACKÝ (ed.), *AČ I*, s. 245-249.; VANEČEK, Václav (ed.), *Česká národní rada, sněm českého lidu*, Praha 1970, s. 194-195.

⁷² P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovníckého majestátu v porevolučních Čechách*, s. 103-104.

⁷³ J. CHARVÁT (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 111.; VÁLKA, Josef, *Počátek „bezvládní“?*, in: *Rodná země: sborník k 100. výročí muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc.*, Brno 1988, s. 309.

ve svém zájmu a tentokrát si za principem svobodné volby plně stála. Jak již bylo zmíněno několikrát, při absenci panovnické moci rostlo v jednotlivých zemích České koruny stavovské sebeuvědomění, které se staralo výlučně o zemské záležitosti. České stavy byly přesvědčeny o svém nadřazeném postavení vůči vedlejším zemím, jehož oprávněnost opíraly o své privilegium zastupovat českého krále. Jestliže byla Česká koruna jako instituce nadřazena nad panovníka, české stavy se pak za ní cítily být zodpovědné. O to víc tato zodpovědnost rostla v dobách interregna. Česká stavovská reprezentace odtud odvozovala své právo jednat za celou Korunu, k čemuž náleželo i právo rozhodnout o novém panovníkovi. Tomu byla předkládána volební kapitulace, v níž se mimo jiné také zavazoval k zachování celistvosti České koruny, případně k její obnově. Stavové požadovali obnovu teritoriálního rozsahu Koruny z dob panování Karla IV. a posléze Václava, protože v těch časech byla územně největší. Není tedy žádným překvapením, že dobu těchto dvou panovníků si stavovská obec stanovila jako normu a ideál. Vedlejší země toto stanovisko nesdílely, cítily zodpovědnost pouze k panovníkovi a jeho úřadům, ne k českým stavům.⁷⁴

Za účelem volby nového panovníka se sešel v červnu roku 1440 sněm v Praze. Na sněmu byli přítomni jen čeští stavové, zástupci vedlejších zemí nebyli k volbě vůbec přizváni, což opět dokazuje přesvědčení české stavovské obci o své nadřazenosti v rámci České koruny, ale také fakt, že vedlejší země uznaly dědická práva Ladislava Pohrobka na český trůn.⁷⁵ Ke zvolení byl ustanoven 47 členný sbor voličů, který se skládal nejenom z vyšší šlechty, ale také ze šlechty nižší a zástupců královských měst.⁷⁶

Kandidátů na uvolněný český trůn bylo několik. Většina volitelů ovšem hlasovala pro Albrechta Bavorského, v jehož prospěch hovořila výchova na pražském dvoře, dobrá znalost češtiny a příbuzenství s manželkou Václava IV.

⁷⁴ BOBKOVÁ, Lenka, *Česká koruna mezi králem a stavy 1402-1490*, in: Husitské století, Praha 2014, s. 179.

⁷⁵ Počátek těchto rozdílných postojů mezi stavy zemí Koruny české můžeme spatřovat v roce 1420, kdy katolické oblasti Koruny včetně Moravy si uchovaly tradiční postoj, kdežto husitské Čechy lpěly jako jediné na volebním principu.

⁷⁶ Seznam členů sboru in: PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl IV, sv. 1, Praha 1877, s. 25.; ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena, *VZKČ VI.*, Praha 2007, s. 68.

Žofii (byla jeho tetou).⁷⁷ I přes nátlak českých pánů Albrecht nabízený trůn s ohledem na mezinárodní situaci nepřijal. Důvody jeho odmítnutí byly zřejmé - obával se reakce Habsburků a papeže, také ho nelákala vidina spojení Bavorska s Korunou českou, v níž byl korunní majetek v katastrofálním stavu. České království od této chvíle čekalo 13 let interregna.⁷⁸ S dlouhým obdobím bez krále se muselo po smrti Vladislava III. Jagellonského v bitvě u Varny roku 1444 vyrovnat také Uherské království. Stavby tuto situaci řešily provizoriem, které mělo podobu gubernátorství Jánose Hunyadyho v Uhrách a zemského správcovství Jiřího z Poděbrad v Čechách.

Protože od roku 1440 nezasedal zemský soud, rostla moc nejenom zemských a krajských sněmů, ale také sjezdů jednotlivých politicko-konfesijních uskupení. Po dobu čekání na zletilost Ladislava Pohrobka se v roce 1444 dostal do čela východočeského landfrýdu mladý Jiří z Poděbrad, který obratným manévrováním získal v zemi politickou převahu a v roce 1448 se zmocnil Prahy. Pro účely mé práce není potřeba zde dopodrobna rozepisovat jednotlivé spory a strany v Čechách, tudíž jen konstatuji, že v Čechách rozhodně klid v době bezkráloví nepanoval, země byla na pokraji občanské války.⁷⁹ Aby byl v zemi opět nastolen pořádek a jednota, zvolili čeští stavové ze svého středu právě Jiřího z Poděbrad a povýšili ho na zemského správce.⁸⁰

Za takto panující situace bylo v říjnu 1452 na zemském sněmu většinově schváleno nástupnictví Ladislava Pohrobka na český trůn. Ve stejném roce se mladý panovník také ujal vlády v Uhrách. Jak jsem již zmínila, moravští stavové na rozdíl od českých uznávali jeho nástupnictví ihned po smrti Albrechta Habsburského, tudíž první zastávka Ladislava na cestě do Čech byla na Moravě, kde mu v létě 1453 holdovaly moravské stavy. Dávaly tak najevo svůj odlišný názor od české stavovské reprezentace. Při vstupu na českou půdu zazněla kompromisní formulace: „*Přijměte, Čechové, krále Ladislava za dědičného, ale za zvoleného krále!*“ Tato formulace byla přijatelná jak pro zastánce principu dědičnosti, tak i volitelnosti. Ladislav sice souhlasil

⁷⁷ P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, s. 104.

⁷⁸ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 68.

⁷⁹ P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 105.

⁸⁰ F. PALACKÝ (ed.), *AČ II.*, s. 309-313.; MACEK, Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967, s. 240-244.

s předloženou kapitulací,⁸¹ která byla vypracována v okruhu Jiřího z Poděbrad, ale zároveň odmítl požadavek připojení rakouských zemí k České Koruně, který by na jedné straně zvýšil prestiž Českého království, ale na druhou stranu oslabil pozice habsburského rodu a rakouských stavů.⁸²

Ladislavovou korunovací 28. října 1453 skončilo čtrnáctileté interregnum. Když zmizelo z politického obzoru radikální kališnické křídlo v čele s Táborem a krajské landfrýdy utlumily vnitřní konflikty, došlo ke správnému sjednocení země. Do jeho čela se postavil mladý katolický král, za něhož v zemi vládl po dobu jeho nezletilosti zemský správce Jiří z Poděbrad, což otevřelo cestu k nové fázi stavovského zápasu v Čechách.

Při zkoumání skladby královské rady z roku 1452 zjistíme, že přibližně odpovídala skutečné váze stavovských bloků. Z celkových dvanácti rádců v ní měla vyšší a nižší šlechta po pěti členech, kdežto královská města zastupovali jen dva reprezentanti. Navíc šlechta zastoupená v radě patřila především k nové válečnické aristokracii, která získala vliv za husitských válek. Toto složení se změnilo po Ladislavově korunovací, kdy nový král nahradil v tomto orgánu poděbradskou stranu a místo ní jmenoval nové úředníky a poradce.⁸³

Struktura obsazení zemského soudu byla přijata podle rozhodnutí Zikmunda Lucemburského z roku 1437, podle kterého se měl soud skládat z 12 pánů a 8 rytířů. Tento poměr měl být zachován po celou dobu správcovství Jiřího z Poděbrad.⁸⁴ V rámci tohoto poměru ovšem nebyly započítány tři panské hlasy – zemského správce, nejvyššího komorníka a nejvyššího soudce, a hlas nejvyššího písaře, jeho úřad obsazovala nižší šlechta. Válečnická aristokracie si tedy uhájila své stavovské pozice, ale po příchodu Ladislava Pohrobka do Čech zesílil vliv katolické strany v obou šlechtických uskupeních.⁸⁵

Poté, co český král opustil v listopadu 1454 Prahu, aby se vydal na cestu po vedlejších zemích Koruny, zůstala největší moc v Čechách v rukou Jiřího

⁸¹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 413-415.

⁸² P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 114-115.; P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 105.

⁸³ F. ŠMAHEL, *Nástin proměn*, s. 76.

⁸⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AČ III.*, s. 441-442.; J. JUROK, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, s. 82.

⁸⁵ Tamtéž, s. 77.

z Poděbrad. Ten využil královy nepřítomnosti v zemi a v březnu 1456 suspendoval pány i rytíře na čtyři roky z jejich práv na zemském soudě a převzal do svých rukou vyhlášení nálezů zemského soudu.⁸⁶ Současně měly oba šlechtické stavy předložit do čtyř let doklad požadavků na základě svých výsad a desek zemských. Páni v čele s nejvyšším zemským sudím Mikulášem Zajícem z Házmburka vyhotovili právní sborník a politický spis, které shromažďovaly všechny hlavní výsady a výdobytky předhusitských i pohusitských panských iniciativ. Bohužel z neznámých příčin předložení zmíněného spisu se neuskutečnilo.⁸⁷

V době správcovství Jiřího z Poděbrad ovšem došlo na rozdíl od okolních států ke stabilizaci poměrů a nastolení klidu zbraní.⁸⁸ Naděje, že král Ladislav navrátí Českému království slávu a lesk doby vlády Karla IV., byla zmařena smrtí tohoto sedmnáctiletého mladíka v listopadu 1457. Český a uherský trůn opět osiřel. Situace vyžadovala rychlé jednání stavovských reprezentací v obou státech, kde se pod tlakem aktuálních potřeb naplno prosadil volební princip. V lednu 1458 byl uherským králem zvolen syn zemřelého gubernátora Jánose Hunyadyho, Matyáš Korvín, českým králem byl v březnu téhož roku zvolen stávající zemský správce Jiří z Poděbrad.⁸⁹ Obě volby představovaly zlom v dosavadní praxi, která nárok na královský trůn přisuzovala pouze králům, arcivévodům, vévodům, knížatům a hrabatům. Tito nově zvolení králové ovšem pocházeli z panského stavu.⁹⁰

Protože neexistoval v této době žádný platný zákoník, který by stanovoval normy přijetí nového panovníka po smrti krále, který zemřel bez potomků, přistupovalo se při volbě k různým řešením. Stavy se v této otázce opíraly především o Zlatou bulu Karla IV. z roku 1348, která vykládala privilegium Fridricha II. z roku 1212 o volbě nového českého krále tak, že volební právo mají české stavy v tom případě, vymřeli-li dynastie po meči i po přeslici (i ve

⁸⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 124

⁸⁷ J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 82-83.

⁸⁸ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 124-127. Roku 1454 vypukla tzv. třináctiletá válka mezi Polskem a Řádem německých rytířů. Uherské království se zase muselo vyrovnávat s novým nájezdem Turků, kvůli němuž byla vyhlášena křížová výprava v čele s uherským zemským hejtmanem Jánosem Hunyadym, který zemřel po ubránění Bělehradu.

⁸⁹ J. CHARVÁT (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 153.

⁹⁰ P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 106.; Dá se namítnout, že Jiří byl od roku 1454 držitelem Kladska a Minsterberska, podobně jako Korvínův otec získal od krále Ladislava bystrické hrabství, tudíž oběma mužům teoreticky náležel knížecí, potažmo hrabský titul.

vedlejších liniích). K tomuto privilegiu byl navíc připojen dodatek, že právo volby nastává i v tom případě, pokud by byl český trůn uprázdněn jiným způsobem než smrtí krále. Kromě toho, jak jsem již zmínila, bylo nástupnictví na český trůn upraveno dědičnými smlouvami mezi Lucemburky a Habsburky ze 14. století, které ovšem při odmítnutí Zikmunda jako dědičného krále v roce 1421 nebyly respektovány. Zikmundův nástupce Albrecht Habsburský byl první český král zvolený v regulérní stavovské volbě. Po jeho smrti následovalo období interregna, ve kterém proběhly volby, ale bez výsledku, protože nedošlo k trvalému prosazení principu volitelnosti. Albrechtův syn Ladislav byl roku 1453 uznán jako „král dědičný, ale zvolený“, což byla kompromisní formule, která vyhovovala oběma stranám, přestože české stavy tuto formulaci chápaly spíše se zřetelem do budoucnosti, k případným potomkům nového krále.⁹¹

Dále stavy uznávaly pravidlo, které upíralo princeznám provdaným bez stavovského souhlasu nároky na český trůn.⁹² Na rozdíl od Uher, kde se volební princip prosadil díky silící stavovské moci, byl v Čechách tento princip důsledkem husitské revoluce – ale to se také upevnila stavovská moc a prosazoval se postupně s ohledem na aktuální situaci. Tudíž lze konstatovat, že volba Jiřího z Poděbrad byla první skutečnou volbou českého krále, která byla provedená bez ohledu na legitimitu a vžitě tradice.⁹³ Přestože kandidátů na uprázdněný český trůn bylo několik, vyhrál Jiří na základě dobře promyšlené taktiky. Sám pocházel z českého panského rodu, tudíž dobře znal české poměry a stavovské požadavky. Svou volební agitaci založil především na slibu, že ponechá ukořistěné církevní a královské statky v rukou těch, kteří se jich neoprávněně zmocnili.⁹⁴ Zároveň si nakláněl protivníky na svou stranu odpouštěním dluhů a přidělováním nejdůležitějších zemských úřadů.

⁹¹ URBÁNEK, Rudolf, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458*, Praha 1958, s. 7-9.

⁹² Jiří byl zvolen bez ohledu na nároky Viléma III. Saského, který byl manželem Anny Habsburské. Tento princip bude také opakován Ferdinandovi Habsburskému v roce 1526, když bude apelovat na dědičná práva své manželky Anny Jagellonské, sestry posledního jagellonského krále v Čechách, Ludvíka. Více o kandidatuře Viléma Saského in: URBÁNEK, Rudolf, *Kandidatura Viléma Saského na český trůn (1458-59)*, Dvě studie o době poděbradské, Brno 1929.

⁹³ P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 107.

⁹⁴ Jiří i přes svoje volební sliby zabavoval statky uloupené královské komoře nebo církvi, čímž si zvyšoval počty nepřátel.

Volba Jiřího českým králem s sebou nesla důsledky nejenom stavovské a státoprávní, ale také zahraničněpolitické. Vedlejší země nebyly k volbě přizvány,⁹⁵ pouze jim byla zaslána zpráva o výsledku, na jejímž základě byly vyzvány ke složení holdu novému králi.⁹⁶ V Horní Lužici se dokonce ozývaly i hlasy o neplatnosti volby provedené pod nátlakem, i protože k ní nebyli přizváni zástupci vedlejších zemí.⁹⁷ Jiří měl podporu hlavně mezi kališníky, kteří si od jeho zvolení slibovali zachování dvojvěří a udržení svého vlivného postavení. Nový král prosazoval především nižší kališnickou šlechtu, což těžce nesly panské starobylé rody, které ale nepřestávaly usilovat o upevnění a rozmnožení svých privilegií. Vedlejší země kališnickému králi příliš nedůvěřovaly vzhledem k tomu, že zůstaly převážně katolické. Největší nelibost vůči Jiřímu dávala najevo Vratislav, která prosazovala v celém Slezsku kandidaturu Viléma III. Saského.

Jiřího pozici upevnila až korunovace na začátku května 1458,⁹⁸ která přiměla ke vstřícnějšímu postoji i některé z vedlejších zemí. Za krále ho uznala celá Morava,⁹⁹ ale také Cheb, který mu v Praze složil hold.¹⁰⁰ Ve snaze vydobýt si uznání nad celou Českou korunou započal Jiří jednání se zahraničními partnery. Jako první přistoupil k urovnání vztahu se saskými vévodami, se kterými uzavřel v Chebu v dubnu 1459 česko-saské smlouvy, v rámci nichž uznali Wettini práva českého krále ke všem zemím Koruny v rozsahu lucembursko-wettinských smluv z roku 1372 a mimo jiné se také vzdali svých nároků na český trůn. Ve stejném roce složila Jiřímu hold také

⁹⁵ Zástupci hornolužického Šestiměstí (konkrétně se jednalo o zástupce Zhořelce a Budyšina) do Prahy přijely, ale z města odjely ještě před volbou, když věděli, kdo v ní zvítězí.

⁹⁶ Německý překlad listu poslaný do Vratislavi podal ESCHENLOER, Peter, *Geschichte die Stadt Breslau I*, Breslau 1827, s. 48-49.

⁹⁷ Toto tvrzení obhajovali především vratislavský kanovník Mikuláše Tempelfeld a vratislavský písař Peter Eschenloer. České překlady pasáže týkající se volby pod nátlakem vydal R. URBÁNEK, O volbě, s. 72-78.

⁹⁸ URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny*, díl III, část III, *Věk poděbradský*, Praha 1930, s. 353-359. Vzešla problematičtější otázka, kdo bude Jiřího korunovat. Rokycana nebyl jako pražský arcibiskup dosud potvrzený, olomoucký biskup Tas z Boskovic nebyl vysvěcený a vratislavský biskup Jošt z Rožmberka volbu neuznával. Proto na důkaz díků (Jiří pomohl získat Korvínovi uherský trůn) a přátelství poslal Matyáš Korvín do Čech biskupy Augustina Rábského a Vincence Vácovského, kterému připadla při korunovaci hlavní úloha.

⁹⁹ Albrecht VI. Habsburský se vzdal nároků na Moravské markrabství.

¹⁰⁰ BOBKOVÁ, Lenka, *Česká koruna na sklonku středověku*, in: *Česká koruna na rozcestí: K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*, Praha 2010, s. 43-45.; KNETLOVÁ, Hana, *Cheb 1459: česko-německé setkání panovníků - dynastická politika, panovnícká reprezentace a kulturní vazby*, In: *Západočeské archiv*, roč. 2010, s. 42-43.

hornolužická šlechta a města (Zhořelec složil hold až 1460) spolu s většinou slezských knížat, zároveň získal uznání ze strany císaře Fridricha III., od něhož Jiří přijal v léno České království. Vratislav se vzdala svého odmítavého postoje až v roce 1460, kdy jí Jiří v Praze potvrdil všechna privilegia a souhlasil s odkladem holdu na tři roky.¹⁰¹

Jiří tak postupně dosáhl uznání svého královského majestátu ve všech zemích České Koruny (kromě Vratislavi) a zahájil v souladu s volební kapitulací územní obnovu českého soustátí v předhusitském rozsahu. Program obnovy územního rozsahu Koruny se stával součástí aktuálně pocitovanému historismu. Obyvatelé Českého království pohlíželi s nostalgií na dobu vlády Karla IV., kterou si v porovnání se strádáním za husitství tolik idealizovali. Touhu po navrácení prosperity a slávy České Koruny spojenou s obnovou její původní rozsáhlé hranice pocitovali všichni, proto také český král jako správný reprezentant země musel tohle brát v potaz.¹⁰²

Poté, co Jiří dosáhl uznání v rámci České koruny i na mezinárodní scéně, se zdálo, že nastává období stabilizace a opětné posílení království. Do této situace ovšem zasáhl papež Pius II., který roku 1462 prohlásil basilejská kompaktáta za neplatná s argumentem, že byla udělena jen pro jednu generaci obyvatel Čech.¹⁰³ Jiří v reakci na to vystoupil v srpnu na zemském sněmu, na kterém obhajoval platnost kompaktát.¹⁰⁴ Českému králi hrozila nejen politická izolace, ale také neposlušnost korunních zemí. Proto také svolal generální sněm, kde přítomné nabádal, aby nastalé problémy neřešili silou a zachovali mír. I přes svou obratnou diplomacii a pokus o ustavení evropské mírové unie byl Jiří pohnán papežem před církevní soud. Protože se k němu nedostavil, byl dán do klatby a zbaven trůnu. Tímto byli všichni poddaní formálně zbaveni poslušnosti ke svému králi.

Toho využili královi odpůrci, katoličtí páni, kteří cítili ohrožení svých privilegií a svého postavení. Proto se v roce 1465 sdružili do tzv.

¹⁰¹ L. BOBKOVÁ, *Česká koruna mezi králem a stavy 1402-1490*, s. 181-182.

¹⁰² P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 109.

¹⁰³ Ve skutečnosti papež usiloval o vytvoření protiturecké výpravy, do jejíhož čela chtěl dosadit právě Jiřího z Poděbrad. Ten se ovšem do čela výpravy s ohledem na vnitřní poměry postavit nechtěl, přiklonil by se tím k papežské straně, která neměla pro kališníky příliš pochopení.

¹⁰⁴ URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny III/IV*, Věk poděbradský, Praha 1962, s. 561-562.

Zelenohorské jednoty, v jejímž čele stáli páni Zdeněk Konopištský ze Šternberka, Jaroslav a Jan ze Šternberka, Jan a Oldřich Zajíc z Házmburka a Jan s Joštem z Rožmberka. Nelze ovšem tvrdit, že by příslušnost k panskému stavu a katolickému vyznání automaticky znamenala účast na odboji proti kališnickému králi. I mezi podporovateli Jiřího nacházíme katolické pány z řad katolické šlechty, jako byl například Vilém ml. z Rýzmburka. Poté, co se jednota ustanovila, vznesla také na sněmu své požadavky, které se soustředily na politicko-stavovské cíle.

Požadovali osazování dvorské a královské rady, nejvyšších zemských úřadů a zemského soudu, správu zemského archivu, zachování svých práv a privilegií, zrušení berně, nakládání s odúmrtěmi podle práva, nezczizitelnost jejich získaných zástav, zlepšení mince, atd.¹⁰⁵ Požadavky pánů se v podstatě nelišily od těch, které předkládali již Václavovi IV. Jejich cílem bylo upevnit moc ve státě, která vedla skrze ovládnutí všech důležitých úřadů, udržení svého majetku, postavení a práv. Prohlašovali, že listy, svobody, zemské klenoty, koruna i korunní archiv byly vždy v panské moci, ne v moci krále, tudíž mají být v rukou vyšší šlechty i nyní.¹⁰⁶ Toto tvrzení ovšem nekorespondovalo s realitou, spíše jen odráželo vysoké panské sebevědomí.

Jednota nevnášela, jak by se dalo očekávat, žádné náboženské požadavky, nýbrž vystupovala na obranu zemských práv, které se snažila rozšířit na úkor královské moci a zbývajících dvou stavů. Z tohoto důvodu odmítla stížný list nejenom nižší šlechta, ale také většina měst, která tušila, že by přijetí panských požadavků podlomilo jejich postavení vzrostlé za husitských válek.¹⁰⁷

Sebevědomí české aristokracie se opíralo nejenom o výtobytky husitské revoluce, ale také o období interregna v letech 1439-1453. Po smrti Albrechta Habsburského získal kontrolu nad hradem Karlštejnem, který sloužil od husitské revoluce jako úložiště korunovačních klenotů a korunního archivu, nejvyšší purkrabí Menhart z Hradce. Z tohoto důvodu vzrostla moc nejenom nejvyššího purkrabího, ale také karlštejnských purkrabích, jejichž úřad se zařadil mezi nejdůležitější zemské úřady. Příslušníci panstva se začali tímto

¹⁰⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 102-105.; J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 83.

¹⁰⁶ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 104.

¹⁰⁷ BOUBÍN, Jaroslav, *Česká „národní“ monarchie*, Praha 1992, s. 121-127.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 110.; P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 112.

považovat za nejen za správce a ochránce symbolů české státnosti a ústavních listin, ale také za jejich majitele, kteří rozhodovali o tom, komu tyto atributy propůjčí.

Přestože měl Jiří z Poděbrad při svém nástupu na trůn podporu především nižší kališnické šlechty, fakticky vděčil za své zvolení katolickému panstvu, které tuto volbu schválilo. Proto to byli právě oni, kteří se za stávající situace, která jim nevyhovovala, vzbouřili a zvolili v Olomouci roku 1469 nového českého krále – uherského krále Matyáše Korvína. Volba v Olomouci se ovšem konala jen za přispění katolického panstva, proti čemuž se ohradily zbývající stavy, které se nehodlaly zříct svého práva spolurozhodovat o volbě nového krále. Vždyť i sám Jiří z Poděbrad byl zvolen z vůle všech tří stavů.¹⁰⁸

Zelenohorskou jednotu podpořila katolická církev v čele s papežem, který olomouckou volbu uznal a Matyáše Korvína pokládal za jediného právoplatného českého krále. Jiřího naopak podpořila nižší šlechta spolu s kališnickými městy a několika členy panského stavu. Konfesijně rozdělení království se ocitlo v „druhé husitské válce“, která měla za důsledek rozdělení země České koruny mezi dva panovníky.¹⁰⁹ Přestože měl Jiří mužské potomky, žádný se nenarodil po jeho korunovaci, tudíž neměl podle zvyklostí nárok na český trůn. Navíc by volba dalšího kališnického krále určité poměry v zemi neuklidnila, ale naopak velmi zhoršila, a to i s přihlédnutím k mezinárodní situaci. Proto se Jiří rozhodl pro navázání kontaktů s polským králem Kazimírem IV., který se výměnou za slib nástupnictví svého syna Vladislava na český trůn po Jiřího smrti zavázal k vojenské pomoci proti Korvínovi. V době, kdy se štěstí začalo přiklánět na českou stranu, Jiří v březnu 1471 zemřel.

2.2 Vladislav Jagellonský v konfrontaci s českými stavy

Po smrti Jiřího z Poděbrad byl na kutnohorském sněmu 27. května 1471 zvolen novým českým králem nejstarší syn polského krále Kazimíra IV., Vladislav Jagellonský, který jako první katolický král uznal papežem zavržená kompaktáta. Přestože byl nový král pravnukem Zikmunda Lucemburského a

¹⁰⁸ P. ČORNEJ, *Pohaslý lesk*, s. 112-113.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 113.

mohl se tak odkazovat na dědičnou kontinuitu českého trůnu, byla jeho moc ve vnitřních záležitostech země závislá na skupině šlechty, která ho přivedla na trůn.¹¹⁰ Pro české stavy byla otázka přijetí krále na základě dědičnosti v této době nepřijatelná, bazírovaly na svém právu svobodné volby, které bylo hlavním znakem jejich suverenity a moci.

Není třeba čtenáře zdlouhavě seznamovat s peripetemi volby nového českého krále. Jisté je, že kandidátů bylo vedle polského prince Vladislava několik – od císaře Friedricha III., přes bavorské vévody, Matyáše Korvína až po francouzského krále Ludvíka XI. Proč tedy čeští stavové zvolili svým novým králem právě Vladislava a ne někoho z řady silných evropských mocnářů? Hlavní podmínkou volby, pokud měl přicházet v úvahu někdo jiný než Matyáš Korvín, kterého se stavy obávaly, byla ochrana země proti každému nepříteli, zaplacení dluhů Českého království a zachování kompaktnosti.¹¹¹ Splnění všech těchto podmínek spolu s dalšími sliboval prostřednictvím svého vyslance polský král Kazimír IV., jestliže bude zvolen jeho syn Vladislav, který byl pro stavy ideálním kandidátem na český trůn. Stavové odmítali na trůn dosadit silného vládce, který by omezil jejich pravomoci, proto jim mladý a nezkušený polský princ, který měl za zády silné polské království, které by bylo schopné dostát požadavkům, přišel velmi vhod. Pro Vladislava také mluvil fakt, že si ho vybral sám Jiří za svého nástupce. Jistě také musela hrát roli otázka kontinuity. Jak jsem již zmínila výše, matka Vladislava byla vnučkou Zikmunda Lucemburského.

Po samotné volbě ve Vlašském dvoře projednával sněm také pro stavy nezbytnou volební kapitulaci,¹¹² jejíž konečnou verzi Vladislav schválil až 16. června v Krakově. Žádosti šlechty byly při volbě krále mnohem obsáhlejší než konečná verze volební kapitulace, která byla Vladislavovi předložena v Krakově. Tyto požadavky byly mnohem víc zaměřené proti městům, kdežto konečná verze volební kapitulace žádné ryze protiměstské články neobsahuje. Na toto období se protiměstské zaměření článků jeví až moc radikálně, tudíž

¹¹⁰ PETRÁŇ, Josef, *Stavovské království a jeho kultura v Čechách 1471-1526*, in: *Pozdně gotické umění v Čechách, 1471 – 1526*, Praha 1985, s. 14-16.

¹¹¹ NEJEDLÝ, Zdeněk, *Volba krále Vladislava II. roku 1471*, in: *Český časopis historický*, roč. 11, Praha 1905, s. 163.

¹¹² Svědectví kutnohorského písaře Kozlíka in: VESELSKÝ, Petr Miloslav, *O sněmu kutnohorském po smrti krále Jiřího*, in: *Časopis českého muzea*, sv. 22, díl 2, Praha 1847, s. 191-195.

se přikláním k tomu, že dokument neobsahoval dataci a František Palacký jej chybně vročil. Rozdělená šlechta si v roce 1471 nemohla dovolit proti městům takto zakročít. Radikálněji zaměřené články se objevují spíše až od roku 1479, kdy se znovu na sněm vrátili členové Zelenohorské jednoty, kteří stupňovali své požadavky. Z tohoto důvodu bych tento dokument, který Palacký označil za volební kapitulaci z roku 1471, pokládala spíše za požadavky šlechty na svatováclavském sněmu v roce 1479.

Přesto považuji za podstatné zde uvést jejich hlavní body. Pokud by se opravdu jednalo o požadavky šlechty z roku 1471, která se nakonec rozhodla protiměstské články z volební kapitulace vyškrtnout, šlo by je pokládat za první pokus českých stavů (především vyšší šlechty) vymoci si na novém králi potvrzení svých privilegií. Zároveň tato kapitulace obsahuje články, které pojišťovaly hegemonii vyšší šlechty ve státě nejenom proti královským městům, ale také samotnému králi. Šlechta na králi žádala obnovení zemského soudu, zachování práv pánů, rytířů a zemanů, zachování osazení nejvyšších zemských úřadů jen pány ze starých rodů, zrušení funkce královského prokurátora, uložení desek zemských na Pražském hradě, ohledání práv a klenotů zemských na Karlštejně pro zemské potřeby. Protiměstsky zaměřené články obsahují požadavky, aby nebylo měšťanům povoleno kupovat svobodné zboží a zapisovat ho do desek zemských. Měšťané mají městské právo, jímž se mají řídit a nepožadovat víc práv než páni a rytíři. Jejich zodpovědností není péče o zemská práva a obecné dobré, tudíž při projednávání těchto záležitostí nemají na zemském sněmu být přítomni.¹¹³

Pro porovnání také uvádím hlavní body volební kapitulace, která byla Vladislavem podepsána v Krakově. Spíše se přikláním k této verzi kapitulace. Předchozí dokument pravděpodobně nebyl volební kapitulací, ale požadavky šlechty z roku 1479 či později. První článek „krakovské“ kapitulace obsahuje ujištění, že volbou v Kutné Hoře se neměla poškodit práva pražských měst. Tento článek reaguje na práva Pražského města, podle kterého má být král

¹¹³ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 444-451. Přestože list začíná zněním: „*Toto swoleno na sněmu obecném, když Wladislava za krále wolili...*“ musí se jednat o záležitost pozdější než v roce 1471. Toto znění je možné odůvodnit tím, že navrátilivší odbojná šlechta teprve teď uznala a zvolila Vladislava za českého krále.

volen jen v Praze a nikde jinde.¹¹⁴ Následující dva články potvrzují náboženskou svobodu v rámci basilejských kompaktát a král jimi slibuje, že se přičiní o ustavení arcibiskupa podobojí. Další články obsahují kromě obvyklé ochrany práv, zemských svobod a neobsazování cizinců světských ani duchovních do úřadů, také například slib o neodcizování komorního jmění, zaplacení vojska Jiřího z Poděbrad, navrácení statků těm, kteří o ně přišli, když bojovali na straně husitského krále. Následují sliby týkající se rodiny zesnulého krále: splatit dluhy, zasadit se o sejmutí klatby a propuštění Jiřího syna Viktorina z vězení, postarat se o vdovské zabezpečení královny vdovy Johany, atd. Dále je uvedeno velmi důležité ustanovení týkající se nerozdělitelnosti České koruny a slib do budoucna, že vše co bylo odtrženo nebo odcizeno, má být navráceno zpět. Na tomto článku je opět patrná snaha českých stavů vystupovat jako garant celé České koruny, kterému leží na srdci péče její o územní rozlohu.

Šlechtická obec byla rozpolcená od doby ustavení Zelenohorské jednoty, která stála proti Jiřímu z Poděbrad a podporovala uherského krále Matyáše. Rozpolcenost nadále pokračovala, když si den po kutnohorské volbě Vladislava Jagellonského vymohli přívrženci Korvína v čele se Zdeňkem Konopišťským ze Šternberka na papežském legátovi ferrarském biskupovi Vavřincovi, aby jménem papeže potvrdil Matyáše jako českého krále. Znovu se opakuje situace, kdy země má dva krále, pouze s tím rozdílem, že proti sobě nestojí kacířský a křesťanský král, ale dva pravověrní králové, kteří se odmítají vzdát českého trůnu, čímž znemožňují tomu druhému obnovit moc nad celým územím České koruny.¹¹⁵

Dá se konstatovat, že osoby, které tehdy stály po boku Matyáše Korvína, byly především členové Zelenohorské jednoty původně namířené proti Jiřímu z Poděbrad.¹¹⁶ Na druhou stranu ti, kteří Jiřího podporovali, respektovali jeho přání a po jeho smrti se zasadili o zvolení Vladislava Jagellonského českým králem. Tato „poděbradská dvorská klika“, která dosadila nového krále, držela vládní otěže až do roku 1478. Jednalo se především o nejvyššího hofmistra

¹¹⁴ Z. NEJEDLÝ, *Volba krále Vladislava II. roku 1471*, in: ČČH roč. 11, Praha 1905, s. 167.

¹¹⁵ Z. NEJEDLÝ, *Volba krále Vladislava II. roku 1471*, s. 168-169.

¹¹⁶ Jmenovitě in: PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl V., sv. 1, Praha 1878, s. 7-8.

Lva z Rožmitálu, nejvyššího komorníka Viléma ml. z Rýzemberka, nejvyššího purkrabího Jana Jence z Janovic a na Prešpurku, nejvyššího sudího Jiřího ze Stráže a na Přerově, karlštejnského purkrabího Beneše z Weitmile na Chomutově, královského prokurátora Čenka z Klinštejna a o mnoho dalších.¹¹⁷ Hlavním stoupencem polské kandidatury ovšem nebyl nikdo z řady české šlechty, nýbrž příslušník té moravské, Ctibor Tovačovský z Cimburka. Tuto kandidaturu podporoval také syn zemřelého krále Jindřich st. Minsterberský, který byl nejen potvrzen v úřadu nejvyššího zemského hejtmana až do korunovace nového panovníka, ale také mu byly postoupeny všechny důchody a požitky z kutnohorských dolů a mincovny spolu se svěřením hradu Karlštejna do jeho rukou.¹¹⁸ Vladislav se po svém zvolení stal nejenom loutkou českých stavů, ale také figurkou krakovského dvora. Stejnou roli posléze bude hrát také v Uhrách, kde největší podíl na politickém rozhodování měla silná magnátská skupina.

Naopak, jak jsem již uvedla výše, na straně Matyáše stál především vůdce Zelenohorské jednoty Zdeněk ze Šternberka, který se také stal jeho nejvyšším zástupcem a prostředníkem mezi ním a ostatními šlechtici. Tato strana měla nejsilnější pozice zejména na jihu a západě země, kde se k ní mimo jiné přidali členové rožmberského, hradeckého a švamberského rodu. Matyáš Korvín se v Čechách také mohl spolehnout na loajalitu dvou královských měst – Plzně a Českých Budějovic.¹¹⁹

Česká koruna tak byla rozpolcená mezi příznivce Vladislava a Matyáše. Tento stav nezměnila ani léta válečného zápasu mezi těmito dvěma protagonisty. Po celou tuto dobu se oba snažili ovládnout celé soustátí Koruny, ale ani jedna strana neměla dostatek síly (a financí) na získání převahy. Z tohoto důvodu se oba protivníci pokoušeli nalézt *modus vivendi*, který posléze spatřovali v prosazení zástupců z řad stoupců Vladislava i Matyáše do výkonného vládního orgánu. Ke stejnému řešení se mělo přistoupit i ve vedlejších zemích, které se měly v případě problému obracet na zemské ředitele v Čechách. V tomto řešení se opět promítala sebejistota a pocit

¹¹⁷ Kompletní seznam osob tamtéž, s. 6-7.

¹¹⁸ ŠANDERA, Martin, *Jindřich starší z Minsterberka*, Praha 2016, s. 66-71., J. Palacký, AČ IV, s. 448.

¹¹⁹ KALOUS, Antonín, *Matyáš Korvín (1443-1490): uherský a český král*, České Budějovice 2009, s. 170-171.

nadřazenosti českých stavů, které se stavěly nad roveň zástupců vedlejších zemí. Z tohoto důvodu se vzepřely moravské stavy, které si zvolily své vlastní zemské ředitele. Podobně samostatné řešení se prosadilo i v dalších zemích Koruny.¹²⁰ Šlechtická nadvláda v zemi se pochopitelně nelíbila ani královským městům, která chtěla skoncovat s válečným stavem, ale nechtěla být vyloučená ze správy země.¹²¹

Za účelem právního ošetření existence dvou českých králů se sešel v únoru 1475 v Praze zemský sněm, kterého se účastnili příslušníci obou stran. Přestože se české stavy stavěly do role garanta územní integrity České koruny, navrhly na tomto sněmu rozdělení moci nad ní.¹²² Tento stav fakticky trval, Čechy ovládal Vladislav a vedlejší země Matyáš,¹²³ zároveň se ale oba snažili vytlačit svého nepřítele a získat moc nad celým soustátím. Musíme si uvědomit, že země byla v neutěšeném stavu, nebyla jí dána příležitost se vzpamatovat z občanské války za Jiřího z Poděbrad a zmítala se jen v dluzích. Aby válečný stav ustal a byl nastolen mír, byly české stavy nuceny zasáhnout a právně zafixovat rozdělení Koruny mezi dva panovníky. Přestože se tohle řešení projednávalo na sněmu již v roce 1475, trvalo ještě několik let, než se dospělo ke skutečné dohodě, na kterou by přistoupil Vladislav i Matyáš.

První mírová smlouva, uzavřená zástupci obou stran v březnu roku 1478,¹²⁴ byla Matyášem odmítnuta. Jednání, která probíhaly v Brně, se zúčastnili Matyášovi zástupci varadínský biskup Jan Filipec, olomoucký biskup Tas z Boskovic, vratislavský biskup Rudolf z Rüdeshaimu, minsterberský kníže Hynek z Poděbrad a transylvánský vévoda Štěpán Zápolský. Vladislava zastupoval Jindřich Minsterberský, Jan Tovačovský z Cimburka, Jan z Roupova, Jan ze Šternberka, karlštejnský purkrabí Beneš z Weitmile a Petr Kdulinec z Ostroměře. Celému jednání předsedal nejvyšší český kancléř a zároveň moravský zemský hejtman Ctibor Tovačovský

¹²⁰ L. BOBKOVÁ, *Česká koruna na sklonku středověku*, str. 64-66.

¹²¹ J. CHARVÁT, (ed.), *Staří letopisové čeští*, s. 144.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 465-469. Na sněmu v Benešově v roce 1473 projevila města nesouhlas s šlechtickými zemskými řediteli.

¹²² L. BOBKOVÁ, *Česká koruna mezi králem a stavy*, s. 185.

¹²³ Neplatí stoprocentně. Jak již bylo zmíněno, i Matyáš měl své příznivce v Čechách. Jednalo se o velmi silné panské rody, tudíž nelze tuto skutečnost opominout.

¹²⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 481-487.

z Cimburka. Druhá verze této smlouvy byla potvrzená v září téhož roku v Budíně.¹²⁵

Zároveň byl svolán sjezd panovníků do Olomouce, kde měly být dohody potvrzeny oběma stranami. Sjezd, který se stal významnou politickou událostí, se uskutečnil v červenci roku 1479.¹²⁶ Takzvané olomoucké úmluvy, které ukončily válečný stav mezi oběma panovníky,¹²⁷ přiznaly titul českého krále oběma soupeřům s tím, že Vladislav bude vládnout jen v Čechách a Matyáš ve vedlejších zemích. Tento stav byl považován jen za dočasný, měl být přehodnocen po smrti jednoho z panovníků. Kdyby zemřel dříve Matyáš, měl Vladislav jakožto nový uherský král vykoupit ztracená území za 400 tisíc zlatých. Pokud by ovšem zemřel dříve Vladislav a Matyáš či jeho potomek by se stal českým králem,¹²⁸ připadla by mu celá Česká koruna bez jakékoliv peněžní náhrady. Úmluvy přijaly všechny stavy vedlejších zemí kromě Horní Lužice, která se odmítla k olomoucké smlouvě připojit. Na základě uzavření těchto dohod již nebyl zpochybňován titul Vladislava jako českého krále jak na domácí scéně, tak v zahraničí.¹²⁹ Přestože rok 1479 znamenal konec válečného stavu, ohrozil také výrazně integritu českého státu, který vyšel z války velmi oslaben a rozdělen na dvě části s nejistou vidinou na opětovné spojení.¹³⁰

Když olomouckým mírem skončila válka o Českou korunu, nastala nová fáze stavovského zápasu mezi šlechtou a městy. Na svatováclavském sněmu v roce 1479 se opět do zemské stavovské obce začlenila katolická odbojná šlechta.¹³¹ Katoličtí páni si předem pojistili svůj návrat smlouvami, na jejichž základě jim měly být navráceny všechny statky, které ztratili po roce 1467 ve

¹²⁵ Tamtéž, s. 488-495.; Obě smlouvy porovnal A. KALOUS, *Matyáš Korvín*, s. 180-181.

¹²⁶ A. KALOUS, *Matyáš Korvín*, s. 179-181.

¹²⁷ Národní archiv Praha, AČK, listina 1764. Korvín propouští Vladislavovi všechny obyvatele české země.

¹²⁸ Musíme vzít v úvahu, že Matyáš se narodil v roce 1443, kdežto Vladislav v roce 1456, tudíž věkový rozdíl mezi oběma panovníky byl 13 let. Z pohledu člověka 21. století se tento rozdíl zdá skoro zanedbatelný, ovšem ve středověku mohl znamenat cca 1/3 průměrného věku dožití.

¹²⁹ L. BOBKOVÁ, *Česká koruna mezi králem a stavy*, s. 185. Papežem byl Vladislav jako český král uznán až o 10 let později v roce 1489.

¹³⁰ PELANT, Jan, *České zemské sněmy v létech 1471-1500*, in: Sborník archivních prací 1, roč. XXXI., Praha 1981, s. 346.

¹³¹ Ještě zřetelněji se to projevilo po roce 1485, především po roce 1486, kdy i papež uznal Vladislava Jagellonského českým králem. Teprve v tuto chvíli přestali katolíci pokládat Vladislava za „kacířského krále“.

válce, bez ohledu na nové držitele. Někdejší příslušníci Zelenohorské jednoty – Házmburkové, Rožmberkové, Šternberkové, Švamberkové, páni z Hradce a další složili na sněmu hold králi Vladislavovi.¹³² Ještě než poklekli před panovníka, vystoupili s požadavky na omezení práv nejen městského stavu, ale také panovnické moci. Požadovali zrušení komorního soudu a úřadu královského prokurátora, obsazení královské rady členy starobylých panských rodů.¹³³ S hegemonií panstva samozřejmě nesouhlasila i nižší šlechta, což byl také jeden z důvodů, proč nebyl žádný z uvedených požadavků přijat do závěrečného usnesení.¹³⁴ Vytlačením měst ze sněmu by znamenalo oslabení vlivu kališnické strany na správu země, což samozřejmě kališnická šlechta nemohla dopustit před konečným uzavřením náboženské otázky.¹³⁵

Přestože nebyly požadavky bývalých členů Zelenohorské jednoty schváleny, využila tato skupina svého velkého vlivu a na konci roku 1479 prosadila změny ve složení klíčových politických orgánech. Panovníkovi sice zůstalo právo volby osob do královské rady,¹³⁶ ale její část měli až do znovuoobnovení zemského soudu tvořit příslušníci z řad vyšší a nižší šlechty zvolení na krajských sjezdech. Jejich úkolem bylo rozhodovat o stavovských sporech a řídit po boku krále zemi. Kromě obsazení královské rady, proběhly personální změny i v nejvyšších zemských úřadech. Ctibor z Cimburka byl odvolán ze svého úřadu nejvyššího českého kancléře, místo toho mu byl udělen úřad nejvyššího zemského hejtmana na Moravě. Na uprázdněné místo nejvyššího kancléře byl jmenován Jan ze Šelmberka. Po smrti Viléma ml. z Rýzemberka byl volný úřad nejvyššího zemského komorníka, které obsadil bývalý nejvyšší zemský sudí Jan Tovačovský z Cimburka. Na místo nejvyššího zemského sudího byl jmenován Půta Švihovský z Rýzemberka.¹³⁷ Kromě výjimek tak v nejvyšších zemských úřadech zasedali příslušníci mocných panských katolických rodů, jejichž požadavky a nároky na krále a

¹³² M. ŠANDERA, *Jindřich starší z Minsterberka*, s. 118-119. Vůdce Zelenohorské jednoty Zdeněk ze Šternberka i jeho nejstarší syn Jan byli v tuto dobu již po smrti.

¹³³ Knihovna Národního muzea, *Talmberský kodex*, fol. 153r-157r.; F. PALACKÝ (ed.), *AC IV.*, s. 496-502.; Tamtéž, s. 444-451. Přestože jsou tyto články Palackým vrocené do roku 1471, jedná se spíše o požadavky katolické šlechty z roku 1479.

¹³⁴ ČORNEJ, Petr, *Český stát v době jagellonské*, Praha 2012, s. 43.

¹³⁵ ŠMAHEL, František, *Pražské povstání 1483*, in: *Pražský sborník historický*, svazek 19, Praha 1986, s. 42.

¹³⁶ Spíše se jednalo o zvykové právo.

¹³⁷ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 441-442.

vlastní sebeurčení projevující se pokusy o omezení práv městského stavu neustále narůstaly.

Olomoucký mír probudil také konfesijní konflikty, které momentálně zatlačily jiné spory do pozadí. Do doby než se udála změna v obsazení nejvyšších zemských úřadů, musel katolický král vládnout v souladu s převážně kališnickou („válečnickou“) aristokracií, které vděčil za své zvolení českým králem. Mladý panovník se v roce 1471 dostal na český trůn proti vůli týchž katolických pánů, kteří zvolili ještě za života Jiřího z Poděbrad vzdorokrálem Matyáše Korvína. Jakmile se do čela znovu dostali tito katoličtí páni, rostla také Vladislavova snaha o omezení moci kališníků v zemi. Protože v zemských záležitostech byla panovníkova aktivita značně omezena, soustředil se na sesazování kališnických konšelů ve městech, které nahrazoval za nové, jemu oddané a katolíky. Radikální kališníci ovšem nehodlali silicímu tlaku ze strany katolíků ustoupit, což přerostlo v několik afér už v průběhu roku 1480. Král, který měl za zády katolické rádce, nehodlal změnit své stanovisko a trval na přísném respektování kompaktát.¹³⁸ Musíme si ale uvědomit, že basilejská kompaktáta přijatá před téměř čtyřiceti pěti lety byla už zastaralá a vůbec neodpovídala aktuální konfesní situaci, tudíž byla pro radikály z řad kališníků nevyhovující.

Následovaly akce zaměřené proti radikálním kališníkům, kdy bylo zatčeno a uvězněno několik staroměstských obecních starších, kteří náleželi ke staré „poděbradské“ gardě, spolu s kališnickými faráři. Porážka radikálů byla v zájmu nejenom panovníka, ale především katolických pánů a umírněných kališníků, kteří doufali v narovnání s římskou kurií. Jednalo se především o uznání královského titulu pro Vladislava a snětí klatby nad zemí, což by konečně umožnilo začlenit České království mezi ostatní křesťanské státy. Česká šlechta nepovažovala pokračování v náboženských sporech za užitečné, protože nadkonfesijní křesťanství odpovídalo stavovské sounáležitosti, ale zároveň dávalo panstvu do rukou zbraň proti královským městům, které byly spjaty s radikálním utrakvismem.¹³⁹

¹³⁸ F. ŠMAHEL, *Nástin proměn*, s. 78.

¹³⁹ P. ČORNEJ, *Český stát v době jagellonské*, s. 45–46.

Jakmile byli radikální kališníci zbaveni vlivu, otevíral se prostor k vzájemným dohodám. Ty se ani s postupujícím časem nedařilo uzavřít, protože jim bránilo stanovisko utrakvistické strany, která lpěla na tom, že kompaktáta byla již schválena vyšší církevní instancí nežli papežem, tedy basilejským koncilem.¹⁴⁰ Z tohoto důvodu král, přesvědčen katolíky v nejvyšších zemských úřadech o nemožnosti smíru, obnovil na Starém i Novém Městě konšely, kteří byli zodpovědní za pronásledování kališnických radikálů. Je zřejmé, že Vladislav byl jen loutkou v rukou bývalých členů Zelenohorské jednoty, kteří v odstranění radikálů viděli nástroj k oslabení celého městského stavu.

Někteří radikálnější členové kališnické šlechty ovšem s postupem katolickým pánů také nesouhlasili, proto byl ustanoven svaz kališnických měst a šlechty, v jehož čele stanul nejvyšší zemský komorník Jan Tovačovský z Cimburka. V tomto okamžiku chyběla jen rozbuška ke vznícení konfliktu. Tou se stala zpráva o onemocnění krále Vladislava. Důležitou roli také sehrála zvěst o obsazení Prahy konzervativní stranou v případě královy smrti. Radikálové se tomu samozřejmě rozhodli předejít, a proto zaútočili na pražské radnice. Opakoval se scénář z pražské defenestrace, která se odehrála před více než šedesáti lety, kdy povstalci povraždili a poté vyhodili z oken přítomné konšely. Následoval útok na kláštery a vyhánění katolických farářů z Prahy.¹⁴¹ Jakmile povstání skončilo, cítili iniciátoři převratu potřebu ospravedlnit své jednání a vyjádřit králi svou loajalitu.¹⁴² Zároveň si kladli požadavky zakázat v pražských městech přijímání podjednou, zachovat utrakvistický ráz univerzity, vypovědět všechny katolíky z Prahy, odstranit trestání smrtelných hříchů, atd.¹⁴³

Přestože uzdravený král nedisponoval vojenskou silou a neměl finance na její případné vybudování, ocitla se kališnická Praha v izolaci. Jednání s králem, který spatřoval v povstalcích rebely, se táhla a neměla konce, k čemuž pravděpodobně přispěla i smrt vůdce utrakvistického svazu a nejvyššího komorníka Jana Tovačovského z Cimburka. Král, který se přesunul

¹⁴⁰ F. PALACKÝ (ed.), *AC IV.*, s. 504-505. Obě strany se zavazují k míru.

¹⁴¹ J. CHARVÁT (ed.), *Stáří letopisové čeští*, s. 199-202.

¹⁴² F. PALACKÝ (ed.), *AC VI.*, s. 197.

¹⁴³ P. ČORNEJ, *Český stát v době jagellonské*, s. 50-53.; F. ŠMAHEL, *Pražské povstání 1483*, s. 74-76.

do Kutné Hory, souhlasil, aby o jeho sporu s Pražany rozhodl soud českých stavů, kde měli kromě minsterberských knížat zasedat přední čeští páni. Na tohle řešení samozřejmě nemohli Pražané přistoupit.¹⁴⁴ Soud, ve kterém by rozhodovali páni, jejichž jediným cílem bylo omezení městských privilegií, by jistě nerozhodl v jejich prospěch. Právě v tuto chvíli se opět dostává do popředí myšlenka omezení práv královských měst, která v důsledku konfesijních sporů zapadla v posledních letech do pozadí.

Někdy do tohoto období (přesné datum není známo) tak spadají stížnosti pánů a rytířů proti královským městům.¹⁴⁵ Šlechta obvinila města, že nespravují silnice, nechťejí zapisovat domy zemanů ve městech, všechno zdražují, zakazují vývoz obilí z měst, jezdí ozbrojeni po šlechtických statcích, ale šlechticům tohle zakazují na svém území, atd.¹⁴⁶ Šlechtické stížnosti se zdají být v porovnání s městskými poměrně malicherné. Města v reakci na ně hájí především svůj hlas na zemském sněmu, který jim patřil od „*starodávna*“, hospodářské výsady, zachování zapisování statků do desek zemských, atd.¹⁴⁷ Další stížné výroky proti městům pocházejí přímo od královské rady. Třetí hlas měst na sněmu bude zachován jen tehdy, pokud města doloží jeho historický základ a oprávněnost. V reakci na to jsou města také upozorněna, že král spolu s pány a rytíři nedávno prozkoumával listiny korunního archivu na Karlštejně, o právech měst tam však nic nalezeno nebylo. Přestože města vždy vystupovala jako poradní komora krále, zachová král jejich práva jen za předpokladu, nebudou-li zasahovat do záležitostí přesahující mimo městské záležitosti.¹⁴⁸

Chování panské kurie vzbudilo po čase nelibost i u nižší šlechty, která se společně s královskými městy zavázala ke společné snaze čelit pokusům o omezení svých práv.¹⁴⁹ Dohoda mezi králem a vzbouřenci byla uzavřena až na

¹⁴⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AC IV.*, s. 506-508.

¹⁴⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 389.; P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 35. Palacký tyto stížnosti datuje do rozmezí let 1478-1482, Martinovský naopak do roku 1484.

¹⁴⁶ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 393-394.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 394-395.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 395-398.

¹⁴⁹ M. ŠANDERA, *Jindřich starší z Minsterberka*, s. 125.; J. CHARVÁT (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 204-205.

první výročí pražského povstání v září 1484 v Kutné Hoře.¹⁵⁰ Praha uhájila všechny své zásadní výsledky, kterých v povstání dosáhla, čímž se konečně podařilo udělat tečku za pražským převratem. To ovšem bylo nutným předpokladem pro obnovení rozhovorů o náboženském míru. Již ve druhé polovině roku 1484 vznikly podklady na uzavření náboženského míru na 32 let.¹⁵¹

Bezprostředním důsledkem smluv ze září 1484 bylo uzavření náboženského míru na kutnohorském sněmu 13. března 1485.¹⁵² Katoličtí páni se museli smířit se svoji nábožensky netolerantní politikou, aby společně s kališnickými pány uhájili a prosadili své stavovské zájmy proti bloku královských měst a nižší šlechty. Mocenské upevnění kompaktát a pražského utrakvismu posunulo opět do popředí konflikt mezi šlechtou a královskými městy, který se nyní mohl projevit v celém svém rozsahu. Převládnutí stavovských zájmů nad konfesijními vedlo také k rozpadu koalice nižší šlechty a královských měst.¹⁵³

Při stavovském a konfesijním vyrovnání vyšší a nižší šlechty na kutnohorském sněmu došlo také k definitivnímu rozdělení přísedících zemského soudu v Čechách v poměru 12 zástupců z vyšší šlechty a 8 zástupců z nižší.¹⁵⁴ Tento poměr pravděpodobně nezahrnoval tři nejvyšší zemské úředníky – nejvyššího purkrabího, nejvyššího sudího a nejvyššího písaře. První dva jmenované úřady byly v držení pánů, kdežto úřad nejvyššího písaře byl většinou obsazován osobou z rytířského stavu, což potvrdilo i usnesení o rozdělení nejvyšších zemských úřadů z roku 1497. V praxi to znamenalo, že vyšší šlechta měla na zemském soudě 14 zástupců, kdežto nižší šlechta jen 9.¹⁵⁵ Tímto vyrovnáním se upevnil blok vyšší a nižší šlechty, která konečně získala podíl na přímém vynášení rozsudků jedním zástupcem oproti dvěma pánům. Dále nižší šlechtici, kteří zasedali na zemském soudě a byli členové

¹⁵⁰ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 509-512.; GOLL, Jaroslav, *Některé prameny k náboženským dějinám v XV. století*, Praha 1895, s. 182-184.

¹⁵¹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 389-393.

¹⁵² Tamtéž, s. 418-427.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 512-516.

¹⁵³ F. ŠMAHEL, *Pražské povstání 1483*, s. 89-90.

¹⁵⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 424-425.; MARKOV, Josef, *Spor pánů a rytířů o sedání v lavicích*, in: *Sborník prací z dějin československého práva*, sv. I., Praha 1930, s. 102-103.

¹⁵⁵ O personálním složení zemského soudu v roce 1485 P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 457.

královské rady, mohli od této chvíle být vedle pánů zapisovateli do desek zemských. I přes to, že byl tento královský rozsudek jen prozatímní a měl se vyřešit do tří let, mohl český zemský sněm po téměř dvacetileté přestávce opět v červnu 1485 zasednout.¹⁵⁶

Opatření přijatá v Kutné Hoře se osvědčila natolik, že byla králem v březnu 1487 definitivně potvrzená, čímž padla poslední překážka spolupráce mezi pány a rytíři.¹⁵⁷ Rytíři získali kromě osmi míst na zemském soudě dle tradice z doby Zikmunda Lucemburského také čtyři zástupce v lavicích dvorského soudu. Téhož dne bylo také do desek zemských vloženo nařízení o povinném vydávání usedlých i neusedlých poddaných zběhlých bez výhostního listu. Jeho nedodržování mělo být trestáno pňonem o částku 10-20 hřiven stříbra.¹⁵⁸ Pokud byl zběhlý čeledín takto chycen, měl mu být do tváře vypálen cejch a uřezány obě uši. Královská města a především Staré Město tato nařízení nerespektovala a stavěla se k nim velmi laxně, protože zběhlí poddaní byli pro ně zdrojem levné pracovní síly a také pomáhali vyrovnat populační pasivitu.¹⁵⁹ Starému městu pražskému, které se k zemskému ustanovení odmítlo připojit, byly pod pohrůžkou zastaveny vklady do desek zemských a pňony k zemskému soudu.¹⁶⁰ Navrácení jeho práv bylo spojeno s následným připojením se k usnesení sněmu, co také nakonec bylo nuceno udělat. Je tedy více než zřejmé, že byl tento dekret zaměřen proti královským městům a lze ho tak zařadit mezi další snahu šlechty o potlačení městských práv a privilegií.

¹⁵⁶ Národní archiv Praha, AČK, listina 1779.; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 248.; J. JUROK, *Česká šlechta*, s. 89.

¹⁵⁷ Národní archiv Praha, AČK, listina 1781.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 518-520.

¹⁵⁸ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 432.

¹⁵⁹ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 39-40.

¹⁶⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 264.

3. Vladislavské zřízení zemské a Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan

Pro pochopení problematiky jsem v předchozí kapitole nastínila stavovský vývoj, na kterém lze sledovat postupný vzrůst sebevědomí českých stavů, které v mnou sledovaném období vrcholí vydáním kodifikace zemského práva a následným sepsáním inventáře korunního archivu. Nelze proto opomenout stručnou charakteristiku těchto dokumentů a proces jejich vytváření. Samotné dokumenty jsou českou historiografií dostatečně reflektovány, méně pozornosti se ale dostalo mužům, kteří stáli za jejich vznikem. Mým cílem je tuto chybu napravit a pokusit se o personální charakteristiku obou komisí zvolených za účelem sestavení Vladislavského zřízení zemského a Registra desíti truhlic.

3.1 Cesta šlechtických stavů za kodifikací zemského práva

Obnovení zasedání zemského a dvorského soudu spolu s vyhlášením kutnohorského náboženského míru mělo velký význam. Všechny tyto aspekty symbolizovaly návrat práva do Českého království a zároveň s sebou přinášely naději na ustavení opětovného řádu v zemi.¹⁶¹ Jakmile byly hlavní rozpory mezi pány a rytíři urovnány, zazněl požadavek sepsat všechny nálezy a privilegia, na nichž je založeno zemské právo, a vytvořit jeden zákoník. V roce 1487 byl tento záměr ještě stále prezentován jako jednotná vůle krále a všech stavů. Pokud města nechtěla být obviněna z podvracení snahy o urovnání sporů a navrácení řádu do země, musela souhlasit.¹⁶²

Poprvé se o této otázce pravděpodobně jednalo taktéž na sněmu v březnu 1487. Představa stavů o podobě zemského zákoníku byla zpočátku nejspíš nejistá, teprve se formovala, tudíž byla tato záležitost odkládána na pozdější dobu. Na svatováclavském sněmu téhož roku byla ustanovena komise z knížat, pánů, rytířů a měst za účelem sepsání všech práv a svobod zemských. Tato komise se měla sjet týden před sv. Václavem roku 1488 a setkat se s nejvyšším kancléřem, který jí měl na královský rozkaz zpřístupnit všechna registra

¹⁶¹ P. ČORNEJ, *Český stát v době jagellonské*, s. 60.

¹⁶² P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 36.; I. MARTINOVSKÝ, *Vznik a počátky Vladislavského zemského zřízení*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení*, Praha 2001, s. 88.

královské kanceláře a desky zemské (ty nejstarší dovézt z Karlštejna do Prahy). Za tímto účelem byla sněmovním nařízením vyzvána všechna knížata, páni, rytíři, Pražané i jiná města, kteří u sebe měli nějaké listy, registra a podobné dokumenty vztahující se k právům a svobodám zemským, aby je propůjčila k ohledání zvolené komisi.¹⁶³

Jediným zachovaným důkazem schůzky zvolené komise je dobrozdání jejích členů, které obsahovalo návrhy, co vše by zemské zřízení mělo obsahovat. Páni a rytíři, kteří se sešli týden před zemským sněmem, pravděpodobně zjistili, že za tak krátký čas se nelze dobrat žádného schůdného výsledku, proto ani v roce 1488 nedošlo k sepsání zákoníku.

Považuji za podstatné zde ve stručnosti uvést hlavní body tohoto dobrozdání, ve kterém šlechta poprvé formulovala své požadavky a představy o zemské kodifikaci.¹⁶⁴ V úvodu jsou opakovány staré požadavky na zachování stavovských privilegií a výsad v otázkách berní a vojenských povinností, které má král respektovat. Pokud privilegia nejsou, má dát panovník stavům garanci a dodržovat závazek zapsaný v deskách zemských. Dále je po králi požadováno, aby se vzdal odúmrti. Následují články o obsazování zemských úřadů, které obsahují požadavky na neobsazování cizinců do úřadů, nezastávání více úřadů najednou a obsazení všech dosud neobsazených úřadů (př. úřad nejvyššího hofmistra). Měly být zachovány úřady dědičných popravců, naopak úřady popravců krajských měly být zrušeny. Panovník měl pojistit nález o sirotcích z doby krále Ladislava i starodávné právo a zřízení na Karlštejně. Tento slib daný roku 1471 volební kapitulací zajišťoval pánům, rytířům a pražským městům, že panovník nebude bez jejich rady disponovat ani hradem, ani klenoty a archivem. Další články se týkaly pikartů, vydávání zběhlých poddaných a zákazu zřizování nových krčem, obilí, atd. Závěrečné požadavky zavazovaly krále nezczizovat korunní

¹⁶³ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 261-262.; TÝŽ (ed.), *AČ IV.*, s. 520-523, konkrétně s. 521.

¹⁶⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 364-366. Palacký zde dokument chybně zařadil do roku 1467, svou chybu opravil v *Dějínách národu českého*, díl V., sv. 1, s. 262.

majetek, dále se dotýkaly procesního práva u komorního a purkrabského soudu a ustanovení o minci.¹⁶⁵

Tato představa o zemském zákoníku zatím nepřekročila klasické požadavky předkládané panovníkovi, které byly doplněné o ustanovení týkající se vnitřní bezpečnosti v zemi, sirotků, poddaných a úpravy procesu před královským komorním soudem. Přesto jí ale nelze opomenout, protože byla jakýmsi zárodkem pozdějšího Vladislavského zřízení zemského (dále jen VZZ). Většina článků (kromě článku o pikartech, který ztratil na aktuálnosti) byla později včleněna do VZZ, tudíž již v roce 1488 měla šlechta základní představu o tom, co by zemské zřízení mělo obsahovat. Již tedy od tohoto roku se s přestávkami pracovalo na kodifikaci, ovšem práce na ní nebyla vůbec snadná a nešla tempem, který by si stavové přály. Komplikovala to především absence podkladů, ze kterých by bylo možné vycházet. Právní knihy z předhusitského období nebylo možné pro jejich neaktuálnost použít. Většinu nálezů pocházející z doby před rokem 1419, kdy města neměla žádnou politickou moc, nešlo aplikovat na poměry na konci 15. století. Navíc v řadách šlechty nebyl nikdo, kdo by schopen zákoník sepsat. Nezbyvalo tedy nic jiného, než připravovat kodifikaci zákoníku průběžně.¹⁶⁶

Postupně tak docházelo k vytváření normativních podkladů pro kodifikaci. Za účelem právního vyjádření a upevnění vedoucí pozice šlechty nejenom v zemi, ale i v celém státě, vydával zemský sněm a zemský soud od konce 80. let a po celá 90. léta různé nálezy. Snaha měst vybojovat si v novém zřízení rovnoprávné místo po boku šlechty byla předem odsouzená k nezdaru. Královská města byla od vyřešení náboženské otázky, po které převládly stavovské zájmy, bez spojení, navíc neschopna jakékoliv rozumné argumentace za účelem potvrzení svých práv na sněmu.¹⁶⁷

Hegemonii šlechty v zemi nejvíce podpořily události roku 1490, kdy zemřel uherský král Matyáš Korvín. Na základě olomouckých smluv z roku

¹⁶⁵ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 37-41.; HANOUSKOVÁ, Jana, *Česká koruna a král v představách české šlechty na přelomu středověku a novověku: (Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan jako pramen k politickému myšlení české šlechty)*, diplomová práce, FF UK, Praha 2009, s. 66.

¹⁶⁶ I. MARTINOVSKÝ, *Okolnosti vzniku Vladislavského zřízení zemského*, in: Ústecký sborník historický, 1979, s. 117-118.; P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 42-43.

¹⁶⁷ I. MARTINOVSKÝ, *Vznik a počátky Vladislavského zemského zřízení*, s. 88.

1479 se Vladislav Jagellonský stal panovníkem obrovské personální unie ve střední Evropě, která byla spojena jen skrze osobu nového krále.¹⁶⁸ Vladislav ihned po svém zvolení vyzval vedlejší země, aby se znovu vrátily k České koruně, která nikdy nepřestala doopravdy existovat. Problém nastal se zaplacením smluvní sumy 400 tisíc zlatých, která měla být vyplacena Uherské koruně v případě smrti Matyáše Korvína a nastoupení Vladislava. Každá z vedlejších zemí k tomu zaujala odlišné stanovisko. Morava i Slezsko se Vladislava rozhodly přijmout za svého krále poté, co jim potvrdil všechna privilegia spolu se slibem, že nebudou odtrženy od České koruny. Jen ve Slezsku se nemohli shodnout, zda jim nový panovník vládne jako český nebo uherský král. Podobně se zachovaly i zbývající vedlejší země, kam Vladislav na stvrzení převzetí vlády dosadil své zástupce. Přestože stejně jako jeho předchůdci se Vladislav potýkal s finančními problémy a byl odkázaný v této otázce na benevolenci stavů, souhlasil také se zaplacením sumy 400 tisíc zlatých.¹⁶⁹

Po svém odchodu ze země a usídlení v Budíně jmenoval král po dobu své nepřítomnosti v Čechách čtyři hejtmany, kteří ho měli zastupovat. Jednalo se o pány Petra IV. z Rožmberka a nejvyššího purkrabího Jana Jence z Janovic, a rytíře Mikuláše ml. Trčku z Lípy a Albrechta Leskovce z Leskova. Ti pak spolu s nejvyšším komorníkem Jindřichem z Hradce, nejvyšším sudím Půtou Švihovským a nejvyšším mincmistrem a karlštejnským purkrabím Benešem z Weitmile měli společně řídit zemské záležitosti.¹⁷⁰ Navíc Vladislav poskytl nejvyšším zemským úředníkům plnou moc ke vkladům do desek zemských a souhlasil, aby komorní soud zasedal i bez jeho přítomnosti za účasti zemských hejtmanů.¹⁷¹ Šlechta tak získala pod svou plnou kontrolu zemský i komorní soud, čímž si konečně vydobyla na úkor královské moci svébytné postavení v zemi.

Jak jsem již uvedla výše, od roku 1488 vydával zemský sněm a zemský soud nálezy za účelem normativního podkladu kodifikace a posílení pozice

¹⁶⁸ Stejně tomu bylo i za krátké vlády Zikmunda Jagellonského a Ladislava Pohrobka.

¹⁶⁹ L. BOBKOVÁ, *Česká koruna mezi králem a stavy*, s. 187-188.

¹⁷⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 313-314.

¹⁷¹ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 439-440.; TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, díl X., Praha 1894, s. 106 – 107.

šlechty v zemi. Jednalo se jmenovitě například o přijetí policejního řádu,¹⁷² ustanovení o výhradním používání češtiny při zapisování do desek zemských a příslušnost měšťanů královských měst pod konkrétní soud.¹⁷³

Když šlechta takto významně posílila svou moc, znovu oživila otázku vypracování zemského zřízení, pro něhož se stal nejdůležitější sněm v květnu 1497, který svolal český král při příležitosti své návštěvy v Praze.¹⁷⁴ Sněm zasedl 17. května a trval dva týdny. V čele jeho usnesení zazněl požadavek stavů, aby staré i nové obecné nálezy v deskách zemských byly sepsány v jednu veřejně přístupnou knihu, která by vyšla tiskem.¹⁷⁵ Tento sněm se stal v otázce sepsání zemského zřízení přelomový, protože na něm byla schválena řada článků, které z velké části pak byly součástí i VZZ. Články se týkaly například volby českého krále,¹⁷⁶ rozdělení zemských úřadů mezi pány a rytíře,¹⁷⁷ pořadí a míst zemských úředníků v nejvyšších orgánech Českého království,¹⁷⁸ odúmrťe, zběhlých poddaných, o zachování celistvosti práv České koruny, atd.¹⁷⁹ Ke konečné redakci a ustanovení nové komise k sestavení kodifikace prozatím nedošlo kvůli nadále trvajícím stavovským sporům, které se ani na tomto sněmu nepodařilo odstranit.¹⁸⁰ Králi, který kromě vzácných návštěv v Čechách pobýval v Budíně, kde ho šlechta informovala jenom o záležitostech jí prospěšných, nezbývalo nic jiného než její snahu o potlačení moci měst akceptovat. Musíme si navíc uvědomit, že byl na šlechtě již od svého zvolení závislý, dokonce i ve financích.

Posléze, co si města uvědomila protiměstské zaměření některých článků, obrátila se na krále, který pobýval opět v Budíně. Ten ve své odpovědi města napomínal a varoval před jejich neodbytností ve sporných stavovských otázkách.¹⁸¹ Spory mezi šlechtou a městy pokračovaly i po odjezdu krále ze země. V průběhu roku 1498 se zemský sněm usnesl na projednávání

¹⁷² F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 440-447.

¹⁷³ Tamtéž, s. 450-452, 456.

¹⁷⁴ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 513.

¹⁷⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 465.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 465 – 466.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 467 – 468. Rozdělení zemských úřadů mezi vyšší a nižší šlechtu v poměru 8:4.

¹⁷⁸ Státní oblastní archiv Třeboň, Cizí rody Třeboň (1286 – 1727), sign. 297 – 302.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 470 – 471.

¹⁸⁰ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 43.

¹⁸¹ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 482-484.

hospodářských otázek, konkrétně pivovarnictví, cla, trhů, prodeje soli, atd.¹⁸² Šlechta i v této sféře napadala práva měst. Od 2. poloviny 15. století se stala hospodářsky činnou zejména v zakládání šlechtických velkostatků se zaměřením na výrobu piva. Navíc podporovala konkurenceschopnost svých poddanských městeček proti královským městům. Ta samozřejmě cítila ohrožení svých nejdůležitějších privilegií, proto také pohrozila bojkotem zemských sněmů, pokud nebudou protiměstské články změněny.¹⁸³

Tato reakce šlechtě vyhovovala, odkázala královská města na panovníka a k poradám o zemském zřízení je zvala minimálně. Sestavování zákoníku se tak stalo nejpozději od konce února 1499 jen záležitostí šlechty. Bylo rozhodnuto, aby byly po krajích svolány sjezdy, na nichž budou zvoleni delegáti rytířstva pro jednání s králem.¹⁸⁴ Nižší šlechtický stav proto jmenoval z každého kraje šest zástupců, pánům byla ponechána volba buď zvolit také své zástupce, nebo se mohl účastnit plánovaného sněmu každý příslušník vyššího stavu, ale na vlastní náklady.¹⁸⁵

Dlouho očekávaný sněm byl králem svolán na 1. listopadu 1499 do Prešpurku (Bratislavy). Za tímto účelem vyzval panovník zvolené zástupce z řad šlechty, aby se dostavili 1. října na Pražský hrad, nahlédli zde do nálezů a vybrali z nich články potřebné ke kodifikaci.¹⁸⁶ Jak jsem již uvedla výše, města byla z práce na kodifikaci vyčleněna, šlechta ovládala zemské desky a města do její správy neměla co mluvit. Přesto ale zůstává otázkou, proč se města takto nechala diskriminovat. Stále jim náležel třetí hlas na sněmu a s tím spojené právo na rozhodování, ale realita byla samozřejmě jiná, správu v zemi držely pevně ve svých rukou šlechtické stavy, především páni. Je možné, že města s nastalou situací souhlasila, protože spoléhala na zásah krále, bez jehož souhlasu nebude možné kodifikaci schválit. Sám král si nutnost svého souhlasu s kodifikací vymohl na sněmu při příležitosti své návštěvy v Praze.¹⁸⁷

¹⁸² Tamtéž, s. 486-489, konkrétně s. 488.

¹⁸³ Tamtéž, s. 489-490. Správci Českého království žádají krále Vladislava, aby co nejdříve přijel do Čech a urovnal stavovské spory.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 494. Zemský hejtman v Čechách Petr z Rožmberka píše Žateckému kraji, aby na krajském sjezdu zvolili osoby, kteří pojedou za králem do Prešpurku.

¹⁸⁵ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 44.

¹⁸⁶ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 495. Král Vladislav píše pánům z Čáslavského kraje, aby se dostavili na Hrad po sv. Jeronýmu, kde se budou dělat přípravy k sestavení knih zřízení zemského.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 465-477.

Přestože šlechta apelovala na potřebu panovníka v zemi, který by urovnal stavovské spory, Vladislav do Čech nepřijel.¹⁸⁸ Jako svého zástupce na sněmech vysílal jen nejvyššího kancléře Jana ze Šelmberka.¹⁸⁹

Proto se také sněm usnesl, že se příští sněm bude konat v Uhrách. Ten byl, jak jsem již uvedla výše, svolán na 1. listopadu 1499. Tohle datum bylo vybráno z toho důvodu, že šlechta se chtějí sejít s králem až po své schůzce 1. října, kdy měla být sepsána potřebná kodifikace. Na této schůzce přítomní zvolili ze svého středu komisi skládající se ze 17 zástupců šlechty, konkrétně 6 pánů a 11 rytířů.¹⁹⁰ Jednalo se vesměs o osoby zastávající nejvyšší zemské úřady, mající velký vliv či majetek, důležitou roli také hrála příbuzenská provázanost. Členům komise bude věnována samostatná kapitola, tudíž zde není potřeba uvádět jmenný seznam ani podrobnější charakteristiku.

Komise zasedala v Praze, mohla tak uklidňovat královská města obávající se o svá práva, že zřízení nebude schváleno bez jejich hlasu. Zároveň byl svolán sněm na sv. Remigia (trval 1. -5. října) na Staroměstskou radnici, který schválil výběr nálezů předložený komisí, dále byla schválena řada nových článků.

Na sněmu probíhajícímu od 1. do 14. listopadu 1499 v Prešpurku předložili členové zvolené komise několik souborů starších i novějších nálezů, z nichž se bohužel dochovalo jen známé Zůstání prešpurské,¹⁹¹ ostatní byly buď včleněny přímo do zemského zřízení, nebo byly zničeny. Zůstání bylo zapsáno do kvaternu trhového o více jak měsíc později od konání sněmu, tedy 20. prosince 1499.¹⁹² Toto zdržení mělo také za následek, že zemské zřízení bylo dokončeno až na jaře roku 1500. Postnímu sněmu (11. března) byl předložen již hotový návrh zřízení, který byl také sněmem přijat a doporučen k vytištění. Konečnou redakci měli provést dva členové již zvolené komise, a

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 489-490.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 485-486.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 495.

¹⁹¹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 496 – 516.

¹⁹² VESELÝ, Jiří, *Příspěvky ke kritice textu právních pramenů šestnáctého století, II. Zůstání Prešpurské*. In: *Práce ze semináře československých právních dějin na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze*, Sv. 21. Praha, 1935, s. 40.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 497. K zápisu do desek vzal Zůstání prešpurské Petr z Rožmberka, který byl ale již 23. 11. 1499 zpět na Krumlově, tudíž nelze vysvětlit, proč došlo k zapsání do desek zemských skoro až o měsíc později.

to Petr ze Šternberka a na Lešně a Albrecht Rendl z Oušavy spolu se Zdeňkem ze Šternberka a na Zbiroze.¹⁹³ Ovšem za hlavního autora vypracování zřízení je považovaný Albrecht Rendl z Oušavy, z tohoto důvodu jej také odpůrci zřízení nazývali „*novými právy Rendlovými*“.¹⁹⁴

Při konečné redakci byla královská města z jednání vyčleněna úplně, nikdo se na jejich stanovisko neptal. Česká šlechta nejen vytlačila z jednání královská města, ale dokonce se nezajímala o králův souhlas s konečnou redakcí zřízení, jejíž návrh mu ani pro jeho nepřítomnost v Čechách nebyl předložen. Což opět jen dokazuje neochvějné sebevědomí šlechtických stavů, které s jistotou počítaly s královým dodatečným souhlasem, myšlenka králova odporu jim vůbec nepřišla na mysl.¹⁹⁵ Vladislavské zřízení zemské bylo vytištěno na sv. Máří Magdalénu, tj. 18. července roku 1500. I přes svůj slib přijet na jaře 1500 do Čech, Vladislav v době vydání zemské kodifikace stále pobýval v Budíně. Proto se také redaktori neobtěžovali mu konečný návrh předložit ke schválení a nechali VZZ vytisknout bez ohledu na jeho souhlas či souhlas královských měst.¹⁹⁶

Některé články měly ryze protiměstský charakter. Jmenovitě lze uvést i článek 472 O dokonalém svolení,¹⁹⁷ který vyhrazoval právo spolurozhodovat s králem na sněmu v celozemských záležitostech jen pánům a rytířům.¹⁹⁸ Ovšem toto právo spolurozhodovat bylo v Zůstání prešpurském přiznáno i městům, to samé platilo i v otázce vkládání do desek zemských.¹⁹⁹ V Prešpurku na konci roku 1499 se ještě šlechta neodvážila města sabotovat, jednak to mohlo být dáno velkým početním zastoupením měst, ale také tím, že přítomný král naléhal na nekonfliktní řešení situace. Když ale měla šlechta vše pevně v rukou, neváhala změnit články Zůstání a ve zřízení královským městům jejich politický hlas upřít, aniž by brala na vědomí jejich nesouhlas.

¹⁹³ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, X., s. 150. Je zajímavé, že Zdeňka ze Šternberka v seznamu členů původní komise nenacházíme, je možné, že jako vnuk vůdce Zelenohorské jednoty byl jen neoficiálním, ale přesto stejně důležitým členem zvolené komise a sám se zapojil až při konečné redakci.

¹⁹⁴ J. CHARVÁT (ed.), *Stáří letopisové čeští*, s. 218 – 219.

¹⁹⁵ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 46.

¹⁹⁶ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, X., s. 156.

¹⁹⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 228 – 229.

¹⁹⁸ MARTINOVSKÝ, Ivan, *Vznik a počátky Vladislavského zemského zřízení*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500 – 1619)*, Praha 2001, s. 85.

¹⁹⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 496 – 498.

Měštům, o jejichž právech se ve VZZ hovoří jen v souvislosti s vyššími stavy či Českou korunou, bylo ponecháno právo účastnit se jednání týkající se převážně městských záležitostí spolu se zachováním práva nesouhlasit s postupem šlechtických stavů.²⁰⁰ Zřízení bylo konečné a nikdo jiný než páni a rytíři neměli právo ho měnit.²⁰¹

Hlavní náplní zřízení se týká procesního postupu před zemským soudem, jeho rozsudků, ochrany soudu a vynutitelnosti jeho rozhodnutí. Nechybí ani ustanovení o menším zemském soudu, komorních soudech, dvorském a purkrabském soudu. Dále záležitosti týkající se vkládání do desek zemských, o jejich správě, vedení, určení poplatků za úkony u nich, atd. Pro šlechtu bylo velmi důležité stanovit, že panský a rytířský stav přísluší jen k zemským úřadům a zemskému soudu, kdežto Pražané a městský stav patří zase před městský soud.²⁰²

VZZ upravovalo právní poměry trestní, procesní, správní, majetkové (dluhy, trhy, zástavy, atd.) a rodinné (ustavení o vdovách, sirotcích, atd.), ale obsahovalo i zákony ústavního charakteru, které zakotvují základní stavovská privilegia a práva, a vymezují určité oblasti královské moci (také královy povinnosti). Vedle tištěného práva platilo v zákoníku také právo obyčejové, kdy soudy mohou právo svobodně nalézat. Kombinace těchto dvou postupů vyhovovala šlechtě, protože jednak mohla pevně zakotvit svá práva, ale zároveň mohla upravovat zákony dle nastalé situace.

Přestože je VZZ pokládáno za kodifikaci, nejednalo se o kodifikaci výlučnou, protože připouštěla, dokonce výslovně, soudní nález jako pramen práva, stejně jako právní obyčej. Jednotlivá ustanovení měla být podřízena obecným otázkám. Tento systém uspořádání vedl k tomu, že jednotlivé právní předpisy byly rozptýleny.²⁰³ Právní předpisy, které upravovaly a chránily vlastnictví, musely počítat se složitou strukturou šlechtického vlastnictví, které

²⁰⁰P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, Praha 2007, s. 46.

²⁰¹PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V., Praha 1864, s. 243 – 244.

²⁰²P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, Praha 2007, s. 47.

²⁰³MALÝ, Karel, *Ochrana vlastnictví ve Vladislavském zřízení zemském*, in: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500 – 1619)*, Praha 2001, s. 207-208.

zahrnovalo nejen svobodné, ale také lenní a právní vztahy šlechty k jejich poddaným práva disponovat s pracovní silou selského obyvatelstva. Jednotlivé trestně právní články pojednávaly například o násilném odejmutí statku, ustanovení o způsobu soudního řízení v případě vypovězení nepřátelství, o ochraně vlastnictví, nebezpečí zneužití některých právních institucí, o lichvě, povinnosti vydávání poddaných, atd.²⁰⁴

3.2 Inventář korunního archivu

V souvislosti s pracemi na zemském zákoníku došlo také k sepsání tzv. Registra desíti truhlic Matouše z Chlumčan. Šlo o inventář korunního archivu, který byl od konce husitských válek uložený na Karlštejně. Šlechtické stavy v něm hledaly způsob, jak zakotvit svá práva a zároveň vymezit své politické nároky vůči panovníkovi.²⁰⁵

V průběhu 15. století došlo za různých politických podmínek k několika inventarizacím. První nám známý inventář je z roku 1437, kdy hrad Karlštejn spravoval nejvyšší purkrabí Menhart z Hradce.²⁰⁶ Není jisté na základě či iniciativy k inventarizaci došlo, každopádně navrácení královského archivu do stavovských rukou patřilo mezi základní požadavky stavů předložené císaři Zikmundovi na konci roku 1435.²⁰⁷ Zřejmě ihned po předání korunního archivu do rukou pána z Hradce došlo k sepsání výše zmíněného inventáře. Ten sloužil pravděpodobně jen jako přehled zemských privilegií pro účely českých stavů, které se poprvé seznámily s jeho obsahem.²⁰⁸ Originál tohoto inventáře se nedochoval, ale existuje několik opisů, které dokazují jeho důležitost pro stavovskou obec.²⁰⁹

²⁰⁴ Tamtéž, s. 209-211.

²⁰⁵ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 4.

²⁰⁶ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VI.: Podbrdsko*, Praha 1889, s. 57.

²⁰⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AC III.*, s. 421.

²⁰⁸ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 34.

²⁰⁹ Nejznámější je rukopis uložený v třeboňském archivu, který využil i August Sedláček in: *Hrady, zámky a tvrze VI.*, Praha 1889, s. 35.; Další opisy zmiňuje ve své diplomové práci J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 34.

Druhý inventář označovaný jako „inventář z doby Jiřího z Poděbrad“ vznikl někdy mezi léty 1466-1467.²¹⁰ K tomuto inventáři jsou připojené i výpisy, které František Palacký označil jako tzv. zprávu stavovské komise.²¹¹ Její text se s inventářem pojí a dlouho byl chápán jako výpis z korunního archivu, tedy přímá součást inventáře. Pravděpodobně se ale jednalo o samostatný dokument, který vznikl paralelně s inventářem. Oba tyto dokumenty vznikaly zřejmě ve stejnou dobu, která byla symbolizována politickým napětím mezi Jiřím z Poděbrad a opoziční Zelenohorskou jednotou.²¹² Katoličtí páni sledovali jen vlastní zájmy a požadovali takovou podobu zemského práva, která by odpovídala jejich představám a posilovala stavovskou moc. Již na sněmu v prosinci roku 1465 požadovali členové jednoty ustanovení komise pánů a rytířů pro ohledání zemských svobod.²¹³ Její členové měli vydat o zemských svobodách dobrozdání, jež mělo být posouzeno na sjezdu obou stran, který se měl konat na místě přijatelném pro obě strany (tedy ne v Praze). Všichni páni a rytíři, kteří by měli nějaké listiny, registra nebo soupisy týkající se zemských práv, je měli přinést. Dále požadovali, aby byli pozváni i dosud žijící členové komise, která zkoumala zemské svobody za Zikmunda Lucemburského.²¹⁴

Smíru obou zneprátelených stran bránily sporné otázky. Obzvláště problematickou byla otázka držení Karlštejna, který byl od roku 1462 v rukou králova nejstaršího syna Viktorina. Tento čin velmi popudil opoziční pány, kteří tvrdili, že Karlštejn a k němu patřící korunovační klenoty a korunní archiv byly vždy v panské moci. Požadovali, aby správce hradu byl český pán, který by byl zavázán přísahou nejen králi jako dosud, ale také zemi (tedy stavům). Přestože král souhlasil, aby Viktorin přísahal i stavům, nikdy hrad do rukou šlechtických stavů nevydal.²¹⁵ Aby čelil podezření, že něco z karlštejnského pokladu odcizil, nechal Jiří pravděpodobně na počátku roku

²¹⁰ MARTINOVSKÝ, Ivan, *Pisemnost z 2. října 1466 - zpráva komise, nebo korunní inventář?*, in: *Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*, Sv. 1., Praha 2007, s. 147-152.

²¹¹ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 362.

²¹² J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 39.

²¹³ Knihovna Národního muzea, rukopis II C 2, zv. Hořovický, fol. 639r, resp. I A 1, zv. Talmberský, fol. 423v.; P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 24-25.

²¹⁴ Knihovna Národního muzea, Hořovický rukopis, fol. 639r.

²¹⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AC IV.*, s. 104.

1466 zhotovit inventář korunního archivu, který mu měl zároveň sloužit pro získání přehledu a argumentů pro další jednání s opozicí. Sepsáním inventáře tak získal navrch nad členy jednoty, kteří chtěli mít archiv ve svojí správě. Zde se nabízí prostor pro otázku, proč se šlechta tak hlasitě (a marně) dožadovala tohoto přístupu. Můžeme namítnout, že jeho obsah musela dávno znát, když měla k dispozici „Menhartův inventář.“ Odpovědí může být to, že první inventář byl pro stavovské účely příliš stručný a nemohl tak sloužit jako podklad, který by umožnil odpovědět na všechny otázky sporu o práva a kompetence mezi králem a pány.²¹⁶

Členům jednoty tedy nezbývalo nic jiného než vypracovat program, který by byl přijatelný pro většinu stavovské (šlechtické) obce. Za tímto účelem nechali pořídit soupis ustanovení zemského práva, který vyhovoval jejich zájmům. Jako prameny tohoto soupisu jim posloužily sbírky a výpisy nálezů, právní knihy, popřípadě rodové archivy. Výsledek své práce předvedli na sněmu v říjnu roku 1466.²¹⁷ Tato „zpráva stavovské komise“ ovšem nebyla příliš obsažná, protože členové jednoty nemohli jednak využít již zmíněný korunní archiv, ale ani desky zemské, které byly od roku 1437 pod faktickou správou Starého Města pražského.²¹⁸ Na závěr tohoto sněmu ustanovili čtyři rozhodčí, jimiž se stali slezský kníže Konrád IX. Olešnický, Zdeněk III. Kostka z Postupic, Jindřich z Michalovic a Jan Zajíc z Házmburka, aby se následující rok o Hromnicích sjeli v Jindřichově Hradci zástupci obou stran a ohledali zemské svobody na základě všeho listinného, registrového i jiného materiálu, který jim bude předložen. Komisi, která byla zodpovědná za přípravu královských podkladů, tvořili: Konrád Olešnický, olomoucký biskup Tas z Boskovic, Zdeněk Kostka z Postupic a další páni.²¹⁹ Mezi ně pravděpodobně také patřil, jak naznačuje dílo *Dialogus* Jana z Rabštejna, také kancléř Prokop z Rabštejna a Vilém z Rýzmburka a na Rábí.²²⁰ Staré letopisy české zmiňují také účast nejvyššího komorníka Jana z Michalovic.²²¹

²¹⁶ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 25.; J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 42.

²¹⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 362-364.

²¹⁸ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 26.

²¹⁹ J. CHARVÁT (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 163.

²²⁰ RYBA, Bohumil (ed.), *Jan z Rabštejna, Dialogus*, Praha 1946, s. 32.

²²¹ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 30.

Na sjezdu v Jindřichově Hradci o Hromnicích 1467 přednesli královi zástupci soupis práv a privilegií a ujistňovali členy Zelenohorské jednoty, že se jedná o kompletní přehled dokumentů uložených na Karlštejně.²²² Nemůžeme s jistotou říct, zda inventář vznikl až po sněmu v září 1466 nebo zda byl pouze pomůckou pro nějaké podrobnější práce, tedy že k inventarizaci došlo dříve, tedy do přelomu září a října 1466. Nelze tedy určit, jestli tento soupis písemností vypracovala komise pověřená Jiřím z Poděbrad nebo zda s její prací přímo nesouvisel či byl jen jejím vedlejším produktem. Stejně jako u prvního inventáře se nám nezachoval jeho originál, existují jen mladší opisy.²²³

Zásadní problém při zkoumání tohoto inventáře představuje pečeť Vladislava Jagellonského jako českého a uherského krále, díky níž nelze datovat vznik inventáře před rokem 1490. Jana Hanousková podává několik možných vysvětlení. Buď se nejednalo skutečně o inventář z let 1466-67, ale jenom o soupis, který reflektoval stav částí archivu z pozdější doby. Další možná vysvětlení jsou, že mezi vznikem inventáře a nejstaršími zachovanými opisy existoval časový odstup či že pečeť ve skutečnosti patřila Ladislavovi Pohrobkovi a byla jen nesprávně přečtena či upravena. Další části inventáře mluví ve prospěch jeho vzniku po roce 1490 v souvislosti s vyhledáváním zemských svobod na Karlštejně. Ovšem tento inventář nevytvořila komise, která byla za tímto účelem zvolená, ale úředníci kanceláře.²²⁴ Tato fakta posouvají dobu vzniku inventáře z roku 1466 někdy do poloviny 90. let 15. století v souvislosti s chystáním zemského zákoníku či jako argument pro omezení politického hlasu královských měst. Pravděpodobně se tedy jednalo o dva rozdílné dokumenty, k jejichž zaměnění došlo v rámci opisů.²²⁵

Další vyhotovený inventář spadá do období 1488/89, které bylo charakterizováno zintenzivněním sporu mezi šlechtou a královskými městy a prvními představami šlechty o zemském právě. Jak jsem již ve své práci uvedla, týden před sv. Václavem roku 1488 se sjela komise pánů a rytířů, z jejíž práce se zachovalo jen jedno dobrozdání, které jako první formuluje

²²² B. RYBA, (ed.), Jan z Rabštejna, *Dialogus*, s. 32-34.

²²³ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 43-45.

²²⁴ Tamtéž, s. 52-56.

²²⁵ Tamtéž, s. 58-60.

představy české šlechty o podobě zemského zákoníku. Hanousková se ve své diplomové práci domnívá, že paralelně s tímto dobrozdáním vznikl ještě jeden dokument, který komise vyhotovila. A to další inventář korunního archivu,²²⁶ který přestože je vročen k 11. říjnu 1489, uvádějí některé jeho části poznámku, že registrace listin proběhla přibližně v době, kdy výše zmíněná komise zasedala.²²⁷ Přestože se v tomto případě jedná jen o torzo inventáře, dokládá jeho existence důležitost korunního archivu pro šlechtické stavy v souvislosti s jednáním o sepsání zemského zákoníku.

Je jisté, že inventáře korunního archivu sloužily k větší přehlednosti a následně snadnějšímu vyhledávání, lze tedy o nich hovořit jako o archivní pomůcce. Postupně také sloužily jako podklad pro argumentaci ve stavovských sporech a součást snah o sestavení zemského zákoníku.²²⁸ Vznikaly jako základní přehledy o právech Českého království i Koruny české jako celky. Na důležitosti nabývaly především v době rostoucího sebevědomí šlechtických stavů, které usilovali o větší moc v zemi na úkor královských měst a panovnické moci.²²⁹

3.2.1 Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan

Protože předchozí inventáře pravděpodobně nevyhovovaly svou malou detailností stavovským potřebám v zápasu o šlechtickou hegemonii v zemi na konci 15. století, vznikl na počátku 16. století inventář nový, který známe pod názvem Registrum desíti truhlic. Jak jsem již uvedla výše, zájem na jeho pořízení měly především šlechtické stavy, které se dovolávaly svého výsadního práva spolurozhodovat v zemi po boku panovníka. Důvod jeho vzniku můžeme ovšem také spatřovat v souvislosti s pracemi na zemském zákoníku, který stejně jako Registrum měl mimo jiné kodifikovat ono výsadní postavení šlechty a vyloučit z politického rozhodování královská města. Jak bylo ukázáno v předchozích kapitolách, požadavek zachování územního rozsahu České koruny a obnovení původních hranic z dob jejího největšího rozsahu, se od konce husitských válek objevoval mezi body volebních

²²⁶ Inventář je dochovaný v Archiv Pražského Hradu, *fond Archiv Metropolitní kapituly*, rkp. sign. Cod. LXVII, 2, fol. 138 a – 144.

²²⁷ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 65-66.

²²⁸ Tamtéž, s. 67-68.

²²⁹ Tamtéž, s. 71.

kapitulací předkládaných panovníkovi. Jeho povinností bylo dbát o zachování teritoriálního rozsahu Koruny. Proto také lze spatřovat souvislost mezi vznikem inventáře a územními revindikačními snahami krále Vladislava,²³⁰ který byl v této oblasti také hojně podporován českými stavy, které se samy pokládaly za garanty územní rozlohy České koruny, jak jsem již nastínila v předchozích kapitolách.²³¹ Souvislost inventáře korunního archivu s plánovaným zemským zákoníkem je patrná již od roku 1487, kdy se čeští stavové rozhodli sepsat nálezy a privilegia.²³² Vycházet měli především z desek zemských a v případě hledání privilegií pravděpodobně i z již zmíněných karlštejnských listin. Na základě stále se opakujícího se požadavku na navrácení hradu Karlštejna do panských rukou je jasné, jaký význam pro českou šlechtu truhlice měly. Není ovšem jisté, kdy si stavové uvědomily, že listiny nacházející se v korunním archivu by mohly posloužit jako prostředek domoci se politických práv po boku panovníka a postavit se do role kolektivního reprezentanta Koruny české. Tedy cílů, kterých se stavové pokoušeli dosáhnout po celou druhou polovinu 15. století.²³³

Přestože lze v roce 1487 sledovat propojenost mezi sepsáním zemského práva a inventářem korunního archivu, o deset let později na sněmu při příležitosti návštěvy krále v Čechách v roce 1497 nenacházíme o privilegích uložených na Karlštejně již žádnou zmínku. Stavové na sněmu požadovali: „(...) *Nálezowé obecní staří i nowí, aby při dskách byli w jedny knihy sepsáni; a kdožbykoliwěk toho žádal, aby každému čtení byli, čehožby kdo žádal, aby se tím lidé uměli zprawowati. (...)*“.²³⁴ Privilegia obsažená v archivu na Karlštejně tedy od této chvíle figurují nezávisle na zemském zákoníku a ocitají se pro následujících pár let mimo zájem šlechty, která se plně soustředí na sepsání zemského práva.²³⁵ Ovšem předmluva VZZ dokazuje, že s privilegii původně počítalo jako součástí zemského zákoníku, ale s největší

²³⁰ OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. 21, Praha 1904, s. 625. Revindikace z lat. (fr. *revendication*), zpětné požadování, dovolávání se něčeho jako svého majetku.

²³¹ BOBKOVÁ, Lenka, *Slavné činy českých králů očima Matouše z Chlumčan*, in: Nardi aristae: Sborník k 70. narozeninám Ivana Martinovského, Ústí nad Labem 2007, s. 23.

²³² P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 36.

²³³ Viz volební kapitula, 2. kapitola.

²³⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 437.

²³⁵ Viz předchozí kapitola.

pravděpodobností na ně nezbyl čas a rozhodlo se, že v archivu bude hledáno později.²³⁶

Poté, co bylo v červenci roku 1500 vytištěno VZZ, obrátila se pozornost stavů opět ke karlštejnským truhlicím. Nevíme, kdy přesně Registrum desíti truhlic vzniklo ani kdy byla zvolena komise za účelem prohledání korunního archivu. Jediným vodítkem je předmluva Registra, která je vřočená k roku 1501.²³⁷ Z toho lze usuzovat, že na některém ze sněmu (či mimo něj?) v období 1500-1501 musela být zvolena ona komise sestávající z 6 pánů a 3 rytířů,²³⁸ z nichž někteří se již podíleli na sestavení zemského zákoníku. K roku 1501 se ovšem hlásí jen předmluva, kdežto listiny zaznamenané v inventáři pocházejí z let 1501-1509, tudíž i samotné Registrum muselo vzniknout v tomto časovém rozmezí.²³⁹

Inventář je rozdělen do deseti kapitol podle uložení písemností v truhlicích, přičemž každá z kapitol zodpovídá za obsah jednotlivých truhlic a týká se jiné územní části Koruny české. Považuji za důležité seznámit stručně čtenáře alespoň s předmluvou, která mimo jiné charakterizuje představy šlechty o úloze krále v zemi i o vlastním podílu na moci v zemi. V úvodu předmluvy její autor Matouš z Chlumčan zdůvodnil pořízení soupisu. Apeluje v ní na krále Vladislava, aby z důvodu předchozího ztracení privilegií Koruny zjednal nápravu a dal hledat v zemských privilegiích. Dále autor vypočítává české panovníky, kteří se svými skutky zasloužili o rozmnožení zemských privilegií a územní rozsah Českého království. Jmenuje především Vratislava II., Přemysla Otakara II., Jana Lucemburského, Karla IV., Jiřího z Poděbrad a naposledy i současného krále Vladislava Jagellonského. Z tohoto výčtu nejvíce oceňuje Karla IV., který byl „(...) *pravý rozmnožitel Koruny české a světlo jazyku českého (...)*.“ Vladislavovi Matouš z Chlumčan přičítá jen zásluhy za obranu křesťanstva proti Turkům a napravení sporů mezi pány a rytíři. Další pasáž předmluvy vyjmenovává soubory revidovaných listin z hlediska jejich reprezentativnosti a vydavatelů. Závěr předmluvy shrnuje

²³⁶ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 107.; J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 77-78. „(...) *Ráčil jest jeho Milost povolenie dáti pánuom a rytieřstvu v Koruně české, aby svá práva po všech deskách (i privilejí na Karlštejně) vyhledali a to v jedny knihy všecko sepsali. (...)*“.

²³⁷ Národní archiv Praha, fond Při AČK, rkp. sign. A 1.

²³⁸ Viz další kapitola.

²³⁹ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 88-91.

důvod pořízení inventáře, ke kterému dali pokyn páni a rytíři a který má sloužit k tomu „ (...) *Aby Vaše Královská Jasnost věděli se nimi, i na potomní časy, témiž spravedlnostmi, výsadami, právy, řády spraviti, jich se držeti a voč státi* (...).“ Následuje charakteristika obsažených dokumentů členěná do dvou skupin. První obsahuje listiny na svobody českého krále a druhá listiny na vše, co patří ke Koruně české. Předmluva je ukončena opět zdůvodněním pořízením Registra, které má sloužit do budoucna pro snazší správu oněch privilegií a tak umožnit králi se jimi více řídit.

Předmluva Registra slouží jako jedinečné exemplum pro pochopení představ šlechtických stavů o úloze krále a hegemonii šlechty v zemi. Autor dává důraz na rozhodující postavení šlechty v zemi, která se navíc cítí jako kolektivní reprezentant i celé České koruny. Zaznívá zde také zájem šlechty na zachování teritoriální moci českého krále a pozdvižení jeho panovnické důstojnosti. Jak vyplývá z volebních kapitulací a bylo zde řečeno již několikrát, bylo panovníkovou povinností dbát o rozsah a moc státu, a pečovat o práva a výsady českých králů, obyvatel a celé České koruny. Dle tohoto je také měřena moc jednotlivých panovníků, které Matouš z Chlumčan v předmluvě vypočítává. Zdůrazňuje především schopnost vytvořit a následně udržet teritoriální rozsah tohoto státu a prosadit jeho existenci v rámci Svaté říše římské. Pro to, aby byl panovník schopen udržet teritoriální rozsah státu je dle stavů zapotřebí především silná vojenská moc. Dále z předmluvy vyplývá prvořadé postavení šlechty v zemi, která se jako jediná smí podílet na moci v zemi i integraci v celé České koruně po boku panovníka.²⁴⁰ Lze zde vidět posun oproti roku 1471, kdy ze stavovských představ vyplývala ta o slabém panovníkovi, který politickou moc postupuje české šlechtě a sám se staví jen do role reprezentanta Koruny navenek. Matouš z Chlumčan zde charakterizuje panovníka jako silného, který se dokáže zasadit o práva České koruny. Zároveň však požaduje pro šlechtu podíl na rozhodování o obecném dobrém v zemi, prostor pro jejich moc, která se nevymezuje proti panovníkovi, ale staví se jeho boku.²⁴¹

²⁴⁰ L. BOBKOVÁ, *Slavné činy českých králů očima Matouše z Chlumčan*, s. 23-32.

²⁴¹ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 167.

O důležitosti Registra desíti truhlic pro českou šlechtu svědčí především četnost jeho opisů v následujících staletích od jeho vzniku. Popisu těchto rukopisů se věnovala především Jana Hanousková ve své diplomové práci,²⁴² která pojednává nejen o vzniku inventáře, ale také podrobně popisuje jeho obsah.

²⁴² Tamtéž, s. 103-126.

4. Komise Registra desíti truhlic Matouše z Chlumčan a Vladislavského zřízení zemského

4.1 Komise Registra desíti truhlic

Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, není jisté, kdy přesně došlo ke zvolení komise za účelem sestavení inventáře korunního archivu. Je více než pravděpodobné, že se otázka vypracování inventáře stala pro stavy znovu aktuální až po vydání Vladislavského zřízení zemského 18. července roku 1500. František Palacký uvádí, že na sněmu o sv. Jeronýmu, tj. 30. září, stavové „(...) *zwolili ze sebe kommissi zvláštní ku prohlédnutí a registrování všech na Karlštejně chovaných zápisůw a privilegií zemských.*“ Komise se dle Palackého měla sjet 9. prosince téhož roku a nechat z Karlštejna do Prahy přivést všechny listiny, které pak byly registrovány a přepsány.²⁴³ Předmluva Registra je ovšem vročená až k roku 1501, který lze brát pravděpodobně i jako rok zvolení komise k tomu pověřené. V roce 1501 svolal král sněmy tři, a to 5. března, 20. dubna a 30. listopadu.²⁴⁴ Ovšem ani na jednom z těchto sněmů nebyla řešena potřeba sepsání inventáře, která byla na úkor řešení sporu šlechty a měst spolu s tureckým nebezpečím zatlačena do pozadí. Je možné, že komise byla zvolená mimo sněmovní jednání či se o jejím zvolení nedochoval žádný zápis.

Pro mé účely problematika doby zvolení komise není natolik podstatnou, jako jsou osoby zastoupené v komisi. V závěru dochované předmluvy k Registru desíti truhlic se nachází tato formulace spolu s uvedenými jmény pánů a rytířů, určených k sestavení inventáře. „*Tito jsou z rozkázání kralovského a z povolení zemského dole psaní páni a zemané přehlídlí Privilegia zemská, která na Karlštejně jsou a nač který list svědčí krátce je poznamenáno. Pan Vilím z Pernštejna, nejvyšší hofmistr království českého, pan Půta Švihovský, nejvyšší sudí, pan Jan ze Šeleberka, kancléř království českého, pan Albrecht z Kolovrat, hofmistr dvoru kralovského, pan Bohuslav*

²⁴³ PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl V., sv. 2, Praha 1878, s. 16.

²⁴⁴ PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl V., sv. 2, Praha 1878, s. 16.

²⁴⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 227; TÝŽ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 17-18.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 229.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 232.

*Hasištejnský, doctor, pan Viktorin Křinecký. A z Zeman byli: Rendl Albrecht, prokurátor královský, Zdeněk Malovec, Jan z Dubče. Psalo se od Narozeni Syna Božího Tisícího Pětistého Prvního.*²⁴⁵

4.1.1 Elita stavovské obce?

Řazení jmen není čistě náhodné, ale odpovídá hierarchii zemských a dvorských úřadů.²⁴⁶ Tehdejší nejvyšší zemský purkrabí Jan Jenec z Janovic, kterému by náleželo titulárně první místo, se sestavování inventáře neúčastnil. Z tohoto důvodu první místo zaujímá nejvyšší hofmistr Vilém z Pernštejna, který vyniká mezi dalšími zúčastněnými nejenom nejvyšším úřadem, ale také největšími majetky. Pána z Pernštejna a na Helfštýně lze také pokládat za hlavní a svou autoritou zaštiťující osobu celé komise. Nejenom že byl jedním z největších králových věřitelů,²⁴⁷ ale také patřil k jeho osobním rádcům, tudíž ho mohl přímo ovlivňovat.²⁴⁸ Nejvyšší zemský hofmistr předsedal komornímu soudu, tudíž lze předpokládat jeho znalost v právní oblasti.²⁴⁹

Nejvyšší komorník Jindřich z Hradce, přestože se podílel na kodifikaci zemského práva, se v komisi pro sestavení inventáře korunního archivu nenacházel. Na základě hierarchie příslušelo místo po nejvyšším komorníkovi úřadu nejvyššího sudího, jež v této době zastával Půta Švihovský z Rýzmburka, který tak v předmluvě Registra zaujímá titulárně druhé místo. Přítomnost nejvyššího zemského sudí, který řídil zasedání nejvyššího zemského soudu,²⁵⁰ v obou mnou zkoumaných komisích je více než předpokládatelná. Muselo se jednat o muže znalého práva a právní praxe, který byl navíc často vysílán jako relátor k deskám zemským. Lze tedy předpokládat jednak dobrou znalost a orientaci v deskách zemských, ale také odpovídající jazykové vybavení (především latinský jazyk).

Jako třetí zaujímá místo nejvyšší kancléř Jan ze Šelmberka, jehož úřadu náleží dle hierarchie místo hned po nejvyšším sudím. Nejvyšší kancléř stál

²⁴⁵ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 139.; *Národní knihovna v Praze*, rkp. sign. XXIII F 206.

²⁴⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 515.

²⁴⁷ VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna: Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012, s. 79.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 97.

²⁴⁹ K. MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 70.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 70.

v čele české královské kanceláře, která byla jedním z nejdůležitějších úřadů státu České koruny. Stavové si z tohoto úřadu vytvořili nástroj k prosazování své politiky a ke kontrole panovníka. Kancléř odpovídal nejen králi, ale také českým stavům za to, že v písemnostech expedovaných z tohoto úřadu není nic, co by bylo proti zájmům šlechty. Fungoval tedy coby garant proti panovníkově svévoli, co se obsahu písemností týče. Poté, co Vladislav Jagellonský přesídlil roku 1490 do Budína, zůstala česká kancelář v Praze, kdežto na uherském dvoře se zřídila jen tzv. expozitura české kanceláře. Ta mohla vydávat pouze písemnosti, které nevyžadovaly velkou pečeť, jež držel nejvyšší kancléř sídlící v Praze. Kancelář také sloužila jako výkonný orgán královské rady, jejímž členem byl přirozeně i nejvyšší kancléř, který zajišťoval styk rady s králem, na něhož mohl vykonávat stálý vliv. Navíc vedla písemnou agendu zemského sněmu, tudíž osoby působící v kanceláři musely ovládat nejenom český jazyk, ale také latinský a německý.²⁵¹ Jan ze Šelmberka byl také nejčastějším přisedícím komorního soudu.²⁵²

Nejvyšším hofmistrem Vilémem z Pernštejna, nejvyšším zemským sudím Půtou Švihovským z Rýzmburka a nejvyšším kancléřem Janem ze Šelmberka se uzavírá okruh nejvyšších zemských úředníků působících v komisi pro sestavení Registra desíti truhlic. Titulárně na čtvrtém místě se nachází hofmistr královského dvora Albrecht Libštejnský z Kolovrat. Ten nezastával úřad zemský, ale dvorský. V 50. letech 15. století došlo kvůli poklesu významu původních dvorských úřadů k rozdělení úřadu hofmistra, přičemž hofmistrovi krále zůstala jen funkce organizačního činitele vlastního dvora. Dvorské úřady byly ve srovnání se zemskými kompetenčně bezvýznamné, ale často tvořily jakýsi předstupeň pozdější kariéry v nejvyšších zemských úřadech.²⁵³ Stejnou cestu zvolil také Albrecht Libštejnský z Kolovrat, který od roku 1503 nastoupil po Janovi ze Šelmberka do úřadu nejvyššího kancléře. Protože král úřad dvorského hofmistra obsazoval bez vlivu stavů, mohl si do něj zvolit osoby dle své libovůle a vytvářet tak své vlastní politické centrum. Není tedy pochyb, že pan z Kolovrat byl osobou velmi blízkou králi, který ho dokonce považoval za svého zástupce v zemi, což vzbudilo odpor u české

²⁵¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 100-101.

²⁵² J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, s. 332.

²⁵³ Tamtéž, s. 88.

šlechty.²⁵⁴ Přestože tedy pán z Kolovrat nezastával v době pravděpodobného zvolení komise (v roce 1501) žádný z nejvyšších zemských úřadů, a dokonce kvůli své oddané službě králi „nezapadal“ do stavovských struktur, jeho přítomnost v komisi byla podstatná. Pokud iniciativa k hledání v zemských privilegiích přicházela nejenom od české šlechty, ale také od krále, bylo důležité zařadit do komise také osoby blízké králi. Albrecht z Kolovrat také až do roku 1497 zastával úřad prvního karlštejnského purkrabího, tudíž byl spjatý s místem uložení listin.

Titulárně páté místo náleží doktoru Bohuslavu Hasištejnskému z Lobkovic. Pán z Lobkovic byl nejenom právnický vzdělaný,²⁵⁵ ale také zastával v období 1487-1490 úřad sekretáře v české královské kanceláři pod vedením Jana ze Šelmberka. Královský sekretář byl připoután více ke dvoru než k samotné kanceláři. Pohyboval se v těsné blízkosti panovníka, měl na starosti dokonce i jeho osobní korespondenci, tudíž se muselo jednat o osobu velmi blízkou králi. Po návratu ze svých zahraničních poznávacích cest pak Bohuslav působil od května 1502 do dubna 1503 jako dvořan na Vladislavově dvoře v Budíně.²⁵⁶ Do komise byl pravděpodobně vybrán nejenom kvůli svému právnickému vzdělání, praxi v kanceláři a blízkosti ke králi, ale především kvůli své brilantní znalosti latinského jazyka, jak dokládají jeho četná literární díla.

Okruh pánů zastoupených v komisi uzavírá Viktorin Křinecký z Ronova. Nelze s jistotou určit důvod zvolení právě pána z Ronova do komise. Nezastával žádný zemský úřad ani se neobjevuje v listinách jako osoba blízká královu dvoru. Páni z Ronova byli zřejmě příbuzní s Jiřím z Poděbrad,²⁵⁷ tudíž se jednalo o rod se silnou kališnickou tradicí, jak nasvědčuje i zpráva o smrti Viktorina z pera Prokopa Lupáče z Hlavačova: „*Dominus Victorinus de Ronovva, Baro de Boëmia; strenuus defensor calicis Domini (...)*“.²⁵⁸ Párkrát,

²⁵⁴ JUŘÍK, Pavel, *Kolowratové: věrně a stále*, Praha 2016, s. 26.

²⁵⁵ KYZOUROVÁ, Ivana (ed.), *Báseň a král: Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, Praha 2007, s. 8. V listopadu 1482 získal ve Ferrare doktorát z kanonického práva.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 16.

²⁵⁷ Čemuž nasvědčuje i jméno Viktorin, stejně se jmenoval i nejstarší syn Jiřího z Poděbrad Viktorin Minsterberský. Páni z Ronova navíc vlastnili statky okolo Poděbrad.

²⁵⁸ LUPÁČ Z HLAVAČOVA, Prokop, *Rerum Bohemiarum Ephemeris*, Praha 1584, k8r. Citát v mém překladu: Pán Viktorin z Ronova, český pán, usilovný obhájce kalicha.

konkrétně v období 1507-1508 ho lze nalézt jako relátora k deskám zemským spolu s dalšími českými šlechtici.²⁵⁹ Další zprávy, které by mohly poskytnout další vodítko k důvodu jeho přítomnosti v komisi, se mi bohužel nepodařilo zjistit.

Po výčtu šesti pánů, následují osoby z rytířského stavu. Na prvním místě je zmíněn Albrecht Rendl z Oušavy, který v tu dobu zastával úřad královského prokurátora. Tento úřad byl vytvořen Zikmundem Lucemburským po husitských válkách v roce 1437 a osoba ho zastávající měla za úkol sestavit přehled o všech zástavách královských a církevních statků, srovnat je s královskými registry a v případě, kdy by současný držitel nemohl dokázat jejich právoplatnou držbu, postarat se o návrat statků do královského majetku. Po nepřilíš úspěšné revizi pozemkové držby v Čechách i na Moravě byly vymezeny nové kompetence královského prokurátora. Jeho úkolem bylo soudní vymáhání odcizených statků, což v souvislosti s revindikační politikou českých králů. Prokurátor se stal navíc královým zmocněncem v procesech, hájil na soudech zájmy státní pokladny a vykonával tresty a exekuce uložené při procesech. Byl jmenovaný králem, jen jemu odpovědný a proto se také mohl stát jeho zástupcem v diplomatických záležitostech, atd.²⁶⁰ Albrecht, který je prvně zmíněn v roce 1493 jako vyšší úředník v kanceláři Zdeňka Lva z Rožmitálu,²⁶¹ zastával úřad královského prokurátora v období let 1498-1509 a sloužil tak jako „spojka“ mezi Prahou a budínským dvorem krále Vladislava. Jeho význam v komisi je nezpochybnitelný. Jednalo se nejen o prostředníka mezi králem a českými stavy, častého relátora k deskám zemským, ale také o osobu přímo spojenou s revindikační politikou. Rendla lze také nalézt mezi pány a rytíři, kteří se účastnili příprav na Vladislavském zřízení zemském.

Další osobou z rytířského stavu je Zdeněk Malovec z Malovic (Chýnova), kterého lze zařadit mezi elitu nižší šlechty. Nevynikal svým úřadem, ale svými majetky a vážeností. Jednalo se o velmi významného příslušníka rytířského stavu, jak vypovídá i zpráva Starého letopisce o jeho úmrtí: „ (...) *V pondělí po sv. Petru v okovech umřel pan Zdeněk z rodu Malovců na Vinterberce ... byl*

²⁵⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 346, 363, 384.

²⁶⁰ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 103.

²⁶¹ J. KALOUSEK (ed.), *Archiv český*, sv. XV., Praha 1896, s. 66.

milovník a obhájce pravdy boží.“²⁶² Od roku 1508 byl hejtmanem Prácheňského kraje a od roku 1510 až do své smrti zastával úřad nejvyššího písaře.²⁶³

Na posledním místě figuruje jméno příslušníka nižší šlechty Jana Dubeckého z Dubče. Stejně jako Zdeněk Malovec z Malovic nezastával žádný úřad, ovšem na rozdíl od pana z Malovic žádný úřad nedržel ani v pozdějších letech. Do komise byl zvolen pravděpodobně díky svému bohatství a vlivu. Vlastnil velké množství statků okolo Prahy,²⁶⁴ které jsou dnes ve většině případů součástí našeho hlavního města. Jeho velký význam navíc dokládá nález zemského soudu z října 1505, který ustanovil, aby on a Oldřich Myška hospodařili s penězi získanými zemskou berní od rytířstva a zemanstva království a vydávali je na vydržování vojska.²⁶⁵

Osobou, které bylo svěřeno celé vypracování inventáře a která je také autorem předmluvy k Registru je rytíř Matouš z Chlumčan. Přestože se jednalo o hlavní a nepostradatelný článek celé akce, příliš toho o něm nevíme. Neshody panují především v otázce jeho původu. Veronika Bezděková ve své disertační práci vyvrátila tvrzení, že Matouš, psaný od roku 1501 z Chlumčan pocházel z rodu Chlumčanských z Přestavlk.²⁶⁶ Do roku 1501 se psal z Domaslavi.²⁶⁷ První zachycená zmínka pochází z register komorního soudu z července roku 1490.²⁶⁸ Matouš je v této souvislosti jmenován jako písař pana podkomořího. Ve prospěch tohoto tvrzení také hovoří fakt, že Václav Vladivoj Tomek a po něm i Josef Macek zaznamenávají v letech 1490-1495 písaře podkomořího jménem Matouš.²⁶⁹ Další zmínka je z roku 1493, kdy Matouš píše z Domažlic panu Jindřichovi ze Švamberka.²⁷⁰ Jana Hanousková vyvozuje na základě velké vzdálenosti mezi Domažlicemi a Prahou spolu

²⁶² J. CHARVÁT (ed.), *Stáří letopisové čeští*, s. 281.

²⁶³ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI.:Prácheňsko*, Praha 1897, s. 145.

²⁶⁴ *Národní archiv Praha*, fond DZV, 6, f. E. 12v-13.; FRIEDRICH, Gustav (ed.), *AC*, sv. 28, Praha 1912, s. 146-149. Závěť Jana z Dubče reflektuje všechny jeho vlastněné statky.

²⁶⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AC VI.*, s. 324.

²⁶⁶ KALOUSEK, Josef (ed.), *AC*, sv. VIII., Praha 1888, s. 527.; BEZDĚKOVÁ, Veronika, *Chlumčanští z Přestavlk do konce 18. století*, disertační práce, FF UK Praha, 2006, s. 17

²⁶⁷ *Národní archiv Praha*, fond DZV, 7, F 9.

²⁶⁸ KALOUSEK, Josef (ed.), *AC*, sv. IX., Praha 1889, s. 516-517.; J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 94.

²⁶⁹ TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, sv. IX., Praha 1893, s. 258.; MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, Praha 2001, s. 328.

²⁷⁰ KALOUSEK, Josef (ed.), *AC*, sv. XV., Praha 1896, s. 64-65.

s hypotetickým navázáním na pána ze Švamberka, že není možné sloučit písaře podkomořího Matouše a tohoto Matouše v jednu osobu. Své tvrzení dokládá i pozdějším zakoupením Matouše ve švamberském mocenském okruhu. Na základě shromážděných informací přichází Hanousková na závěr s hypotézou, že se jednalo pravděpodobně o venkovského panoše ze služebního okruhu Jindřicha ze Švamberka, který se s podporou pánů ze Švamberka a díky svým schopnostem a vzdělání vypracoval na držitele deskového statku.²⁷¹ Vymezuje se tak proti tvrzení Františka Ladislava Riegera, který situoval Matouše do městského prostředí.²⁷² Sama se spíše přiklání k tvrzení Hanouskové, přesto ale nevylučuje působení Matouše v úřadu písaře podkomořího. Jeho kariéra mohla začít ve švamberské kanceláři, ze které se pomocí švamberských kontaktů vypracoval až do okruhu osob podkomořského úřadu. Mé tvrzení by podpořil i fakt, že v roce 1502 je Matouš z Chlumčan doložen jako písař královské komory.²⁷³ Bohužel vše jsou jenom nepodložené hypotézy, které nedovedeme s jistotou potvrdit.

Ať už byl původ Matouš z Chlumčan jakýkoliv, jisté je, že se muselo jednat o osobu vzdělanou, ovládající bravurně nejenom český jazyk, ale také německý a latinský. Jazyková vybavenost spolu s kancelářskou praxí byla nezbytným předpokladem pro přehlédnutí a rozřídění karlštejských listin a následné sepsání Registra. Navíc musel mít důvěru pánů a rytířů, kteří ho jako osobu zodpovědnou tímto úkolem pověřili.

4.1.2 Starobylé a nové šlechtické rody

Protože je mým cílem charakteristika komise zvolené k prohledání karlštejských listin z co nejširšího hlediska, rozhodla jsem provést rozbor nejen rodového zázemí jednotlivých členů, ale také zjistit, zda oni (či jejich předci) stáli v 60. letech 15. století na straně Jiřího z Poděbrad nebo po boku katolických pánů uskupených v Zelenohorské jednotě.

Při studiu jednotlivých rodů, jejichž členové byli zastoupeni v komisi, je na první pohled patrná účast především těch, které lze zařadit mezi rody starobylé. 18. března roku 1500 byl do desek zemských zapsán seznam 47

²⁷¹ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 94-95.

²⁷² RIEGER, František Ladislav, *Slovník naučný*, sv. IX/2, Praha 1870, s. 997.

²⁷³ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX.*, s. 260.

panských rodů. Tímto aktem se panský stav, který se potřeboval vymezit oproti ostatní společnosti, uzavřel. 44 ze zapsaných rodů reprezentovalo tzv. starožitné panské rody. Mezi ty náleželi i páni z Pernštejna, Rýzemberka, Ronova, Šelmberka a Kolovrat. Hasištejnští z Lobkovic byli do panského stavu povýšeni až ve 2. polovině 15. století, tudíž náleželi k tzv. novožitným panským rodům. Důležité svědectví v otázce šlechtických podává především tzv. Hořovický kodex, který obsahuje stejně jako tzv. Talmberský kodex (využíván Františkem Palackým) seznam panských rodů k roku 1500,²⁷⁴ ale zároveň oproti Talmberskému kodexu graficky rozlišuje právě starožitné a novožitné rody a ponechává rody seřazené podle tehdejší významnosti.²⁷⁵

Lze tedy konstatovat, že ze šesti pánů v komisi jich pět náleželo ke starobylým panským rodům a jenom jeden patřil k původně rytířskému rodu nově povýšenému mezi pány. Z tohoto vyplývá, že členy komise byli především ti, jejichž rody patřily k dlouho usedlým v Čechách (či na Moravě) a těšily se vysokou prestiží.

Protože se uzavření rytířského stavu uskutečnilo až v roce 1564, neexistuje pro mnou zkoumané období podobný seznam jeho příslušníků. Z mužů, kteří pařili do zkoumané komise, ke staročeským rytířským rodinám náleželi Zdeněk Malovec z Chýnova i Jan z Dubče. První známý předek Zdeňka Malovce byl Bohuslav, rytíř usedlý ve 14. století na jihu Čech. Rod se počítal mezi rytířské až do poloviny 17. století, kdy byl povýšen do panského stavu.²⁷⁶ Na rozdíl od Malovce, počátek rodu Jana Dubeckého nalzáme v městském prostředí. Jeho předkové, Velflovicové, patřili k nejpřednějším patricijským rodům v Praze a zastávali vysoká místa ve státní i městské správě. Jeden z předků dokonce působil i jako staroměstský konšel a správce kutnohorských stříbrných dolů v prvních letech panování Karla IV.²⁷⁷

Doložit předky rytíře Albrechta Rendla z Oušavy je poměrně složité, jak dokládá David Koryta ve své diplomové práci věnované právě tomuto

²⁷⁴ Knihovna Národního muzea v Praze, sign. I A 1, fol. 215v.; PALACKÝ, František, *Popis staropanských rodů v Čechách roku 1500*, in: Časopis českého muzea 5, Praha 1831, s. 172-173.

²⁷⁵ NOVOTNÝ, Robert, *Sociální, institucionální a konfesijní aspekty vývoje české šlechty v pozdním středověku*, disertační práce PedF UK, Praha 2008, s. 65.

²⁷⁶ OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XVI., Praha 1900, s. 723.

²⁷⁷ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, sv. II., Praha 1871, s. 252.

příslušníkovi komise.²⁷⁸ Jeho předci byli s největší pravděpodobností loupeživí rytíři usedlí v 15. století na Tachovsku.²⁷⁹ Pro nedostatek pramenů nedovedeme určit, od kdy příslušníci rodu patřili k rytířskému stavu a nelze tedy s jistotou říct, zda se jednalo o starobylý či nově nobilitovaný rytířský rod. Dle profilu Albrechta Rendla, jehož kariéra začínala v rožmitálské kanceláři a který se vypracoval do zemských úřadů, usuzuji, že se jednalo spíše o rod nový.

Závěrem lze konstatovat, že v komisi byli majoritně zastoupeni příslušníci starobylých panských a rytířských rodů, jejichž historii lze sledovat nejméně od 14. století. Toto tvrzení nemůžeme kvůli nedostatku pramenů s jistotou podložit jen u Albrechta Rendla z Oušavy. Přestože Hasištejnští z Lobkovic jsou v seznamu panských rodů zapsaní jako nově nobilitovaní (povýšení 1479), patřili již ve 14. století k rytířským rodinám, tudíž se jednalo o staročeský rod.

4.1.3 Předci členů Zelenohorské jednoty nebo zastánci Jiřího z Poděbrad?

Jak jsem již predestřela ve druhé kapitole, za Vladislavovou volbou českým králem v roce 1471 stáli především ti, kteří podporovali Jiřího z Poděbrad. To jim, pánům a rytířům, kteří schvalovali polskou kandidaturu, vděčil mladý Vladislav za své zvolení. Na druhou stranu tu ale byli ti, kteří se v roce 1465 v důsledku své nespokojenosti spojili proti Jiřímu v tzv. Zelenohorskou jednotu. Tyto převážně katolické rody podporovaly snahu Matyáše Korvína stát se českým králem. Česká koruna byla rozpolcená mezi dva panovníky. Tento stav byl právně potvrzen v roce 1479, kdy se po dohodách mezi Vladislavem a Matyášem opět do zemské stavovské obce začlenila katolická odbojná šlechta. Tato šlechta, jak jsem již nastínila, získala po roce 1479 rozhodující vliv v zemi. Z tohoto důvodu mi přijde podstatné zjistit, zda osoby zastoupené v komisi či jejich předci stáli při straně Jiřího z Poděbrad a následně Vladislava, nebo jestli patřili ke členům Zelenohorské jednoty a podporovatelům Matyáše Korvína.

²⁷⁸ KORYTA, David, *Albrecht Rendl z Oušavy (†1522): významný člen nevýznamného rodu*, diplomová práce FF UK, Praha 2016, s. 22-28.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 25.

Pokud bychom postupovali podle pořadí osob zapsaných v předmluvě Registra, tak na prvním místě by byl uveden Vilém z Pernštejna. Jeho předci byli velkými příznivci husitů, on sám pak spolu s bratrem Zikmundem stál na straně Jiřího z Poděbrad. Rok po smrti Jiřího a nástupu Vladislava Jagellonského na český trůn v roce 1472 přešel na stranu Matyáše Korvína, aby mohl vykoupit svého bratra ze zajetí od vůdce Zelenohorské jednoty, Zdeňka ze Šternberka. Páni z Pernštejna byli rodem původně usedlým na Moravě, která byla ovládaná právě Korvínem, tudíž by se možná spolupráce s ním jevila jako logická.²⁸⁰ Přesto se přestup ke straně uherského krále nejeví ryze pragmaticky. Nelze ovšem říct, že by byl Vilém na straně „nepřítele“, ke kterému přestoupil jen za účelem záchrany svého bratra, v pozadí dění. Korvín ho za jeho služby (stejně jako později Vladislav) bohatě odměňoval statky a platy. Od roku 1475 zastával Vilém také úřad nejvyššího komorníka zemského soudu v Brně.

Na stranu Vladislava přešel spolu s dalšími členy jednoty až v roce 1479.²⁸¹ Vztah s králem se obnovoval velmi pozvolna, což dosvědčuje i přímluvný Korvínův list adresovaný Vladislavovi, v němž ho žádal, aby schválil v úřadu nejvyššího maršálka právě Viléma.²⁸² Na obnovení důvěry jistě měly také vliv četné finanční půjčky králi, zejména finanční podpora Vladislavovy uherské kandidatury, za což se král později Vilémovi odvděčil, když mu udělil doživotně úřad nejvyššího hofmistra s ročním příjmem 1000 kop grošů českých, pojištěným z výnosu kutnohorské mincovny, a další statky.²⁸³ Později se Vilém projevoval vždy jako oddaný a věrný králi, o čemž svědčí i list polského krále Zikmunda, ve kterém Viléma chválí za jeho věrnost vůči jeho bratrovi.²⁸⁴ Vilém se vždy projevoval jako umírněný katolík a tzv. nadkonfesijní křesťan, což jen podporovalo jeho umírněné stanovisko a nekonfliktní postup.²⁸⁵

²⁸⁰ Samozřejmě nelze konstatovat, že většina moravských pánů byla na straně Matyáše Korvína. Musíme vzít v úvahu, že největší podporovatel Vladislava Jagellonského byl Ctibor Tovačovský z Cimburka.

²⁸¹ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 64.

²⁸² F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 62.

²⁸³ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 94-96.

²⁸⁴ J. KALOUSEK, *AČ XVI.*, Praha 1897, 97, s. 54-55.

²⁸⁵ VÁLKA, Josef, *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*, in: *Pernštejnové v českých dějinách: Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 8. - 9.9 1993*, s. 173-183. Josef Válka nazval Viléma a jeho bratra Jana nadkonfesijními křesťany.

Předci druhého jmenovaného, tedy Půty Švihovského z Rýzemberka, stáli též při Jiřím z Poděbrad. Otec Vilém, přestože byl horlivý katolík, vždy věrně následoval krále. Na druhou stranu Vilémův bratr Jan (Půtův strýc) byl členem Strakonické jednoty.²⁸⁶ Dle mého názoru je ovšem nejdůležitější příslušnost Půtova bratrance a poručníka Vilém ml. z Rýzemberka, který byl velice aktivní ve stavovské politice a patřil k nejoddanějším stoupencům Jiřího z Poděbrad, a to i přesto, že byl skrze svou matku spřízněný s Oldřichem z Hradce.²⁸⁷ Vilém ml. je také jedna z hlavních postav ve známém díle Jana z Rabštejna *Dialogus*.²⁸⁸ Ten popisuje rozhovor mezi vůdcem Zelenohorské jednoty Zdeňkem ze Šternberka, spolu s Janem ze Švamberka a Vilémem Rábským. Půtův bratranec byl také 1468 jmenován do úřadu nejvyššího komorníka, který zastával až do konce svého života v roce 1479,²⁸⁹ a patřil k hlavním zastáncům polské kandidatury a posléze k podporovatelům Vladislava.

Půtova politická příslušnost byla dána především Vilémem ml., to po jeho boku se roku 1473 účastnil za stranu krále Vladislava Opavského sjezdu.²⁹⁰ Po míru v Olomouci roku 1479 byl dosazen do úřadu nejvyššího sudího a získal tak doživotně jeden z nejprestižnějších zemských úřadů.²⁹¹ Půta jako horlivý katolík vždy zastával radikální postoj, který kolikrát bránil smírnému řešení s kališníky.²⁹² Toto postoj možná byl ale jedním z důvodů, proč byl Půta spolu s Janem Hasištejnským z Lobkovic vyslán králem roku 1487 do Říma za papežem za cílem uznání Vladislavova královského důstojenství. Volba Půty jako jednoho ze dvou vyslanců k papeži svědčí o tom, že si král jistě Půtu musel vážit a důvěřovat mu, jinak by mu nesvěřil takovýto úkol.²⁹³ Královi důvěru nezklamal ani v roce 1490, kdy byl vyslán jako diplomat k Janu Albrechtu Jagellonskému, Vladislavovu bratru, který se chtěl zmocnit Uher.²⁹⁴

Jím autor rozumí postoj, který obecně sdílené křesťanské hodnoty nadřazoval diferencím příznačným pro jednotlivá vyznání.

²⁸⁶ KOLÁŘ, Martin, *Rod pánů Švihovských z Risenberka*, Tábor 1892, s. 10.

²⁸⁷ MENCLOVÁ, Dobroslava, *Rábí: státní hrad a památky v okolí*, Praha 1959, s. 8.

²⁸⁸ Z RABŠTEJNA, Jan, *Dialogus*, Praha 1946, s. 16-107.

²⁸⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 526-527.

²⁹⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 86.

²⁹¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XXI*, s. 200.

²⁹² F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 192.

²⁹³ Tamtéž, s. 272.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 309.

Proti němu také jako jediný z českých pánů vytáhl v roce 1491, aby zabránil vyplnění Košic.²⁹⁵

Příslušnost Jana ze Šelmberka k té či oné straně je značně problematická. Ve sporech mezi katolíky a kališníky vystupoval vždy jako nestranný rozhodčí. Pokud je mi známo, tak ani jeho předci nevystupovali jako výrazní podporovatelé ani Jiřího z Poděbrad ani Matyáše Korvína. Janovo stanovisko můžeme usuzovat jen dle jeho manželek. Jeho první manželkou se stala Johanka ze Stráže, dcera Jindřicha ze Stráže, velkého podporovatele Jiřího z Poděbrad a posléze i nejvyššího hofmistra. Druhou manželkou byla Johanka z Krajku, vdova po Janovi z Cimburka, též věrného Jiřímu.²⁹⁶ Další vodítko nám může poskytnout silné spojenectví a Vilémem z Pernštejna.²⁹⁷ Pravděpodobně byl Jan ze Šelmberka opravdu nerozhodný a vždy zastávající umírněné stanovisko.

Příslušnost k Zelenohorské jednotě lze jednoznačně doložit u otce Albrechta Libštejnského z Kolovrat, Hanuše II. z Kolovrat, jehož manželkou byla Kateřina ze Šternberka. Hanuš byl přesvědčený katolík a velký nepřítel Jiřího z Poděbrad.²⁹⁸ Příslušnost Albrechta samého nelze kvůli jeho nízkému věku (narodil se 1463) doložit. Svou kariéru v zemských úřadech započal až v roce 1496, 6 let poté, co zemřel Matyáš Korvín. Stejně jako otec vystupoval Albrecht jako horlivý katolík a zastával radikální stanoviska.²⁹⁹ Za svého života byl ovšem vždy věrný králi Vladislavovi, který v něm viděl svého zástupce v zemi, což vzbudilo odpor u zemských úředníků.³⁰⁰

Otec Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, Mikuláš II. byl do roku 1449 členem Jednoty poděbradské, potom se ovšem přidal na stranu Strakonické jednoty. Poté co bylo popleněno jeho panství, ho vojenská situace donutila přidat se na stranu Jiřího (1452). Patřil mezi pány, kteří ho dokonce zvolili zemským správcem. Po zbytek svého života (zemřel 1462) zůstal již věrný „husitskému králi“. Bratr Bohuslava Jan II. Hasištejnský z Lobkovic

²⁹⁵ SCHWANDTNER, Johann Georg (ed.), *Scriptores Rerum Hungaricarum Veteres*, sv. 2, Vídeň 1746, s. 150. KATONA, István (ed.), *Historia Critica Regum Hungariae ...: Ex Fide Domesticorum Et Exterorum Scriptorum Concinnata. Stirpis Mixtae*, XVII., Pešť 1793, s. 99.

²⁹⁶ OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. 24, Praha 1906, s. 580

²⁹⁷ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 103.

²⁹⁸ P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 24.

²⁹⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, 803, s. 38.

³⁰⁰ P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 26.

podporoval Jiřího proti Matyáši Korvínovi stejně jako jeho otec. Po smrti poděbradského krále zůstal i přes výzvy římského císaře Fridricha III. na straně Vladislava Jagellonského, který ho dokonce vyslal spolu s Půtou Švihovským z Rýzemberka za papežem, aby mu za něj složili v Římě slib. Protože sám Bohuslav ml. patřil k mladší věkové kategorii (stejně jako Albrecht Libštejnský a další) zastoupené v komisi, nelze jeho příslušnost ke straně Jiřího z Poděbrad/ Vladislava či Matyáše Korvína určit. V mládí byl vychován jako utrakvista, ale v době svých studií v Itálii konvertoval ke katolictví, které pak zastával do konce života. Nikdy ovšem z tohoto hlediska nevyznával žádné radikální stanovisko. Jako královský sekretář a posléze dvořan krále Vladislava mu vždy zůstal věrný.³⁰¹

O jisté podpoře Jiřího z Poděbrad můžeme také mluvit u Jana Křineckého z Ronova (otce Viktorina Křineckého z Ronova), rytířů z Malovic³⁰² a Matěje Dubeckého z Dubče. Poslední jmenovaný dokonce roku 1449 spolupečetil opovědní list Jiřího z Poděbrad Fridrichovi Saskému.³⁰³ Viktorín Křinecký, Zdeněk Malovec i Jan z Dubče vyznávali pravděpodobně stejně jako jejich otcové kališnictví. U posledního člena komise můžeme uvádět jen nepodložené hypotézy. Jan, otec Albrechta Rendla z Oušavy, byl loupeživý rytíř (lapka), který byl navázán na Buriana II. z Gutštejna. Ten byl nejprve na straně panské jednoty a roku 1471 přešel na stranu Vladislava. Tehdy ovšem Rendlové spojenectví s Gutštejnem rozvázali.³⁰⁴ Je možné ukončení kontaktů s dlouholetými „spojenci“ poté, co přešli na stranu jagellonského krále, chápat jako příslušnost k Zelenohorské jednotě a Matyáši Korvínovi? Bohužel nedostatek pramenů nám tuto otázku nedokáže zodpovědět a konkretizovat tak příslušnost předků Albrechta Rendla z Oušavy. Konfesí byl pravděpodobně kališník,³⁰⁵ což dokazuje i účast na kázání týnského faráře Jakuba Uhra v březnu 1516 na Slovanech, které mělo silně protiněmecký a protikatolický charakter.³⁰⁶ Všeobecně známé je ovšem sympatizování Rendla s jednotou

³⁰¹ JUŘÍK, Pavel, *Lobkovicové: Popel jsem a popel budu*, Praha 2017, s. 19-21.

³⁰² R. URBÁNEK, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále Českého 2. března 1458*, s. 96. Otec Zdeňka Malovce z Chýnova, Jan ml., se těšil velké přízni kališnické šlechty napojené na Východočeský landfrýd. Díky tomu našel uplatnění v diplomatických Jiřího z Poděbrad. Lze ho také najít mezi voliteli Jiřího na krále v roce 1458.

³⁰³ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, 8, s. 273-275.

³⁰⁴ D. KORYTA, *Albrecht Rendl z Oušavy*, s. 26.

³⁰⁵ MACEK, Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, str. 403.

³⁰⁶ D. KORYTA, *Albrecht Rendl z Oušavy*, s. 70.

bratrskou, jejímž členům dokonce nabízel útočiště. Je pravděpodobné, že byl minimálně do roku 1503 jejím členem.³⁰⁷

4.1.4 Majetkové zázemí

Josef Petráň podává na základě berního rejstříku panského stavu z roku 1529 pohled na majetkový a sociální vývoj vyšší šlechty.³⁰⁸ Protože neexistuje pro mnou zkoumané období podobný pramen, na jehož základě by šlo rekonstruovat majetkové rozvrstvení šlechty okolo roku 1500, budu přejímat v této otázce Petráňovy závěry a vycházet z tohoto berního rejstříku, který nám poskytne aspoň základní vhled do majetkové situace. Do první kategorie zahrnuje Petráň členy vlivných panských rodiny, kteří se od 80. let 15. století střídali v nejvyšších zemských úřadech. Mezi ně řadí sedm pánů s majetkem zhruba od 49 tisíc kop do 59 tisíc kop grošů českých a 3 panské rodiny s majetkem větším než 90 tisíc kop grošů českých. Do druhé skupiny spadá přibližně patnáct předních šlechticů s ještě poměrně velkým politickým vlivem, jejichž majetek činil necelých 20 tisíc kop až 37 tisíc kop grošů. Do třetí skupiny by šlo kvůli velkému rozptylu majetku (3 a půl tisíce kop až 17 500 kop grošů českých) doplnit již více vladyckých rodin. Čtvrtá skupina zahrnuje přes padesát panských rodin (35% panského stavu) a až 90% rytířských. Tato skupina neměla pravděpodobně k vyšším úřadům přístup, nebyla tak nikým zastupována v zemských úřadech. Kvůli vysokým finančním nárokům na účast na sněmu byla z přímé účasti na stavovské politice vyloučena.³⁰⁹

Po roce 1479, kdy ustaly války, byla ovšem situace jiná, neodpovídala situaci v roce 1529. Od 80. let skončila konjunktura tzv. válečnické aristokracie, která vzešla hojně posílená z husitských válek. Ta se na základě přizpůsobování novým poměrům dala na hospodářské podnikání nebo zvolila méně konvenční cestu založenou na loupežích a bezohledného jednání. Tuto cestu zvolil především rod Gutštejnů, který jsem v předchozí podkapitole uváděla v souvislosti s Rendlovými. Burian ml. z Gutštejna býval hejtmanem královské armády a jeden z největších Vladislavových věřitelů. Tím získal

³⁰⁷ GOLL, Jaroslav, *Chelčický a Jednota v XV. století*, Praha 1916, str. 234–236.

³⁰⁸ *Státní oblastní archiv Třeboň*, Historica Třeboň, č. 3961.

³⁰⁹ PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu, AUC 1976, Philosophica et Historica 1, s. 20-23.

mnoho královských zástav hradů spolu s majetky v Německu. Postavil se tak až na vrchol žebříčku majetnosti mezi šlechtou v zemi. Po smrti Buriana se jeho synové nedokázali smířit s koncem válečné situace, která jim zajišťovala neustálý přísun majetků, a podnikali loupeživé výpady na území západních Čech, čímž se dostávali do konfliktu s místními šlechtici. Jejich loupeživá tažení za účelem získání statků skončila v roce 1500, kdy proti nim byla svolána zemská hotovost. Místo Gutštejnů v žebříčku majetnosti vystřídali Pernštejnové, což lze de facto považovat za milník přechodu od válečnické aristokracie k tzv. velkostatkářské aristokracii.³¹⁰ Ta byla charakteristická tím, že začala na svých dominiích podnikat a tím konkurovat královským městům. V souvislosti s tím od 80. let také přibývá zániků drobných šlechtických statků, které se staly kořistí právě velkostatkářské aristokracie, která od počátku 16. století soustředila ve svých rukou politickou moc.³¹¹

V berním rejstříku sestaveným v roce 1529 patřily do první výše jmenované skupiny tyto rody: páni z Pernštejna, Rožmberka, Rožmitálu, Švamberka, Slavatové, Šlikové, páni z Krajku, Hradce, Kostkové z Pustupic a páni z Lobkovic.³¹² Zbylé členy komise, případně jejich potomky pak nacházíme zařazené do druhé nebo třetí z uvedených kategorií. Soupis berně je zajímavé porovnat s rozpisem vojenské povinnosti v době války proti odbojným Šlikům v roce 1505. Na základě toho, kolik šlechtic vybavil lidí a vozů do pole, je možné odhadnout jejich majetek.³¹³ Tento rozpis mezi dvanáct nejbohatších šlechtických rodů staví popořadě pány z Hradce, Rožmberka, Šelmberka, Lichtemburka, Kostky z Postupic, Pernštejna, Plavna, Švihovské z Rýzmburka, Libštejnské z Kolovrat, Konopišťské ze Šternberka, Veitmile a Rožmitálu.³¹⁴

Pokud bychom tedy měli vycházet ze situace z roku 1505, tedy přibližně o 4 roky později, než byla zvolena komise na sestavení Registra desíti truhlic, seřazení pánů zastoupených v komisi by dle majetnosti vypadalo asi takto: Jan ze Šelmberka, Vilém z Pernštejna, Půta Švihovský z Rýmberka a Albrecht Libštejnský z Kolovrat. Pokud se však podíváme na množství držných statků

³¹⁰ Tento Petráníův termín se i přes svou výstižnost dále neujal.

³¹¹ J. PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie*, s. 67-69.

³¹² Tamtéž, s. 75.

³¹³ J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, s. 363.

³¹⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 316-321.; TÝŽ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 90.

jednotlivých členů, první místo náleží s jistotou Vilémovi z Pernštejna. Ten v prvé řadě vlastnil velkou rozsáhlou majetkovou základnu na severní Moravě a po roce 1490, kdy Vladislav Jagellonský přesídlil z Prahy do Budína, začal budovat svou základnu i v Čechách. Od poloviny 70. let 15. století začal Vilém disponovat velkými peněžními částkami v hotovosti. Mohl tak nakupovat hrady, panství a skupovat dlužní úpisy. Peníze získal pravděpodobně nejen jako válečnou kořist ve službách Matyáše Korvína, ale také jako odměnu za své věrné služby králi (Korvínovi a posléze i Vladislavovi) a díky výhodnému sňatku s Johankou z Liblic.³¹⁵

Jako druhého v pořadí četnosti držených statků bych zařadila Půtu Švihovského z Rýzmburka. Jeho doména ležela v západních Čechách, kde si vědomě začal budovat své vlastní dominium. Něco zdědil po smrti svého bratrance Viléma ml. z Rábí, ale mnoho dalších statků také přikoupil nebo obdržel od krále za „*věrné služby*“. Půta se zasloužil především o kompletní přebudování hradu Rabí a Švihova. Stavba hradových komplexů Švihova a Rabí spolu s novým opevněním Práchně byla velice nákladná, protože Půta jako jeden z nejmocnějších šlechticů v zemi velice dbal na reprezentaci nejenom svou, ale také celého rodu. Proto také využíval při stavbě nejmodernějších postupů a zařízení. Ovšem protože se od husitských válek snížil výnos ze šlechtických pozemků v důsledku poklesu ceny peněz, který s sebou nesl i pokles hodnoty poddanských platů.³¹⁶ Pokud tedy chtěl své stavitelské projekty uskutečnit, musel vymáhat na poddaných větší robotu i dávky, než jaké byly obvyklé. Proto také o tomto šlechtici začaly po jeho smrti kolovat pověsti o tom, že ho odnesl čert.³¹⁷ Přestože Půta byl ve finančních záležitostech odkázaný na výnosy ze svých městeček, sám půjčoval králi Vladislavovi, který se stal jeho dlužníkem.³¹⁸

Jan z Šelmberka byl třetí v množství držených statků. Jeho majetková základna byla velmi roztroušená. Vlastnil statky v severních, středních i jižních Čechách, ale také se zakupoval na Moravě. Možná to je právě jeden z důvodů partnerství s Vilémem z Pernštejna. V případě Jana tedy nelze

³¹⁵ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 72.

³¹⁶ D. MENCLOVÁ, *Švihov, státní hrad a městečko*, s. 2-3.

³¹⁷ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IX: Domažlicko a Klatovsko, Praha 1893, s. 15.

³¹⁸ TEPLÝ, František, *Františka Zemana kniha o Švihově a okolí*, Švihov 1927, s. 61.

hovořit o velkém dominiu, ale spíše o větším množství solitérních držav. Největší koncentraci jeho zboží lze nalézt mezi Turnovem a Mladou Boleslaví v severních Čechách a posléze ve středních Čechách mezi Prahou a Nymburkem.

Majetková základna Viktorina Křineckého z Ronova se nacházela kromě pár výjimek poblíž rodové državy, Křince. Obklopená jednak državami Jana ze Šelmberka, ale také Viléma z Pernštejna a Jana Dubeckého z Dubče. Državy Albrechta Libštejnského z Kolovrat byly poměrně roztráštěné. Vlastnil především několik statků táhnoucích se od Krupky k Mělníku. Dále také hrad Libštejn v Plzeňském kraji, který byl vzdálený přibližně dva dni cesty koňmo od držav Půty Švihovského, a Krulupy nad Labem, vzdálené jen 10 km od Přelouče, državy Viléma z Pernštejna. Blízko Perštejna (u Chomutova) také ležela majetková základna Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic.

Z rytířského stavu byl v komisi bezpochyby nejmajetnější Jan Dubecký z Dubče. Vlastnil velké množství statků především okolo Prahy. Tato blízkost hlavnímu městu měla velkou výhodu především v době konání zemského sněmu. Většina nepražských šlechticů vynaložila nemalé částky za pobyty v Praze. Z tohoto důvodu se také někteří nemohli sněmů účastnit. Zároveň ale blízkost Prahy znamenala také velké ohrožení v případě válek, apod.

Zdeněk Malovec z Chýnova držel po otci Chýnov, dle kterého se tato větev Malovců nazývá. Ovšem ten prodal roku 1494 svému bratrovi, když koupil ve stejném roce od Petra Kaplíře ze Sulevic hospodářsky velmi výhodný Vimperk.³¹⁹ Co se týče držby Albrechta Rendla z Oušavy v době zvolení do komise (1501), tak nevlastnil nic. Ani v pozdější době, poté co získal své hlavní sídlo Myšlín u Mnichovic (rok 1510) spolu s Komorním Hrádkem, Zlenicemi, Ježovem, Kamberkem a dvěma domy na Hradčanech, nedokázal vytvořit souvislé panství.³²⁰ Pravděpodobně to bylo dáno tím, že zastával úřad královského prokurátora a tak musel pravidelně cestovat mezi Prahou a budínským dvorem krále Vladislava. Podobně bychom mohli

³¹⁹ Národní archiv Praha, *Archiv českého gubernia*, listina č. 500.; Městu Vimperk věnovala svou bakalářskou práci MODLITBOVÁ, Veronika, *Vimperk v pozdním středověku: Pramenná sonda k dějinám poddanského města*, FF UK 2014.

³²⁰ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. XV., str. 99.; TÝŽ, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IV., str. 239.; PELANT, Jan, *Erby české, moravské a slezské šlechty: vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*, Praha 2013, str. 369.

uvažovat i v případě dalších osob v komisi, které nevytvořily žádné velké dominium. Lze to jednak vysvětlovat nedostatkem financí, ale také neustálým cestováním. Jestliže velkou část svého života strávili na dvoře v Budíně či na cestách (př. Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic), neměli dostatek času na vybudování a správu velkého dominia.

4.1.5 Příbuzenská provázanost a věk

Lze konstatovat, že starobylá česká šlechta byla navzájem příbuzensky provázaná. Pokud bychom hledali o několik století dříve, jistě mezi zúčastněnými nalezneme společné předky, protože si příslušníci českého panského stavu povětšinou hledali partnera/partnerku mezi sobě rovnými. Pokud tedy neupřeli svůj zrak do řad zahraniční šlechty, měli na výběr jen z velmi úzkého spektra (44 starobylých rodů) českého panského stavu.

Pro můj účel není podstatné zkoumat příbuzenskou provázanost členů komise do několika desítek generací nazpátek, postačí nám horizont dvou generací. Při takto nastavených parametrech zjistíme, že příbuzenské vazby existovaly mezi třemi nejvyššími úředníky zastoupenými v komisi Registra desíti truhlic. A právě tyto tři osoby lze pokládat za hlavní „články“ komise, v níž zřejmě měly i hlavní slovo. Vynikaly nad ostatními nejenom svými úřady, ale také majetky. Pokud vezmeme osobu Viléma z Pernštejna jako výchozí bod bádání, od které se všechny další vztahy odvíjí, vyjde nám příbuzenský vztah nejenom s Půtou Švihovským z Rýzemberka, ale také s Janem ze Šelmberka. Matka Viléma z Pernštejna, Bohunka z Lomnice, měla bratra Václava, jehož dcerou byla Bohunka Meziříčská z Lomnice, manželka Půty Švihovského z Rýzemberka a tedy sestřenice Viléma z Pernštejna. Jan ze Šelmberka měl vnučku Hedviku ze Šelmberka, která si vzala za manžela Jana z Pernštejna, syna Viléma z Pernštejna. Tyto spleť vztahy tak činí onu hlavní trojici příbuzensky provázanou. Půta Švihovský byl tedy manžel sestřenice Viléma z Pernštejna, a z Jana ze Šelmberka se stal „*pratchán*“³²¹ Vilémova syna Jana z Pernštejna.

Další zástupce pánů, Albrecht Libštejnský z Kolovrat, byl přes svou matku Kateřinu ze Šternberka příbuzný s Holickými ze Šternberka. Kateřina

³²¹ Pratchán = praotec manželky.

byla sestra známého vojevůdce Aleše Holického ze Šternberka. Manželku si Albrecht našel z méně známého rodu. Stala se jí Anna z Kováně, pocházející ze starobylého panského rodu usazeného v Čechách, která již byla vdovou po Hynkovi z Valdštejna.³²² Neteř zemřelého Hynka, Mandalena z Valdštejna se zase stala manželkou dalšího člena komise, Viktorína Křineckého z Ronova. V tomto případě se již jedná o velmi vzdálené pouto, které patrně nehrálo ve vzájemných stycích velkou roli. Poslední z pánů, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic se za celý svůj život neoženil. Pravděpodobně to souviselo s tím, že byl od dětství předurčený k církevní kariéře, ale nebyl nikdy vysvěcen. Pro velkou četnost a roztržitost rytířských a vladyckých rodů v Čechách bohužel nelze doložit příbuzenství mezi zbylými členy komise zastupující rytířský stav. Podobně jako páni si česká nižší šlechta hledala své partnery jak v zemích Koruny české, tak v zahraničí. V případě osob zastoupených v komisi se vždy jednalo o manželky z českých zemí. Manželku z českého rytířského rodu zvolil Jan z Dubče, který se oženil s Eliškou z Kraselova. Stejně tak Zdeněk Malovec, jehož manželkou se stala Kateřina z Radíče. Přestože známe jména i osudy potomků Albrechta Rendla z Oušavy, zjistit jméno či rod jeho manželky je velmi obtížné, protože se o ní nedochovaly žádné písemné prameny.

Otázku věku členů komise považují při sestavování charakteristiky komise spíše za zajímavou, než za důležitou. Dle tohoto kritéria lze členy rozdělit do dvou kategorií. Do první by spadaly osoby narozené do roku 1455 a do druhé narozené v období 1455-1470. Na základě takového rozdělení lze do první skupiny zařadit následující členy: Viléma z Pernštejna, Půtu Švihovského z Rýzmburka a Jana ze Šelmberka. Vilém z Pernštejna se narodil s největší pravděpodobností na konci 30. let 14. století, protože v době svého úmrtí v roce 1521 měl být starý úctyhodných 83-85 let. Tudíž přišel na svět někdy mezi léty 1436-1438, což také zhruba odpovídá sňatku jeho rodičů Jana z Pernštejna s Bohunkou z Lomnice.³²³

Do stejné kategorie zřejmě patřil také Půta Švihovský z Rýzmburka. Přesný rok jeho narození není znám, lze se jen dobrat pomocí záchytných

³²² J. KALOUSEK (ed), *AČ XVI.*, s. 265.

³²³ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 52.; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 397.

bodů k přibližnému datu. Víme jistě, že již v roce 1446 nežila první manželka Půtova otce Viléma, Markéta ze Šternberka, tudíž lze usuzovat, že se Vilém podruhé oženil někdy mezi léty 1446-1447. V roce 1447 přepsal celý majetek na svého synovce Viléma ml., protože zřejmě ještě neměl žádného přirozeného dědice. Z tohoto faktu lze usoudit, že se Půta mohl narodit nejdříve v druhé polovině roku 1447 nebo později. V roce 1468 je zapsán mezi promujícími na univerzitě v Lipsku,³²⁴ kdy mu nemohlo být méně než 18 let, proto tedy lze Půtovo narození položit mezi léta 1448-1450, přijatelnější se mi jeví dřívější datum.

Poté, co Půta roku 1504 zemřel, napsal jeho přítel Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic pro tohoto šlechtice epitaf, jehož text známe jenom díky Bartoloměji Paprockému z Hlohol, který ho uveřejnil ve svém díle *Diadochus*.³²⁵ V tomto díle se píše, že byl Půta pochován ve františkánském kostele v Horažďovicích, odkud Paprocký text epitafu pravděpodobně opsal. Další možnost je, že ho opsal z tištěných sbírek básní Bohuslava Hasištejnského, *Farrago prima poematum* a *Appendix poematum*, které ve druhé polovině 16. století vydal tiskem Tomáš Mitis. Z této edice jsou známy všechny epitafy.³²⁶ Ve sbírce se nachází dokonce dva epitafy Půty Švihovského, každý z nich má jiné znění.³²⁷ V textu epitafu je jedna velmi zásadní chyba, a to věk zemřelého v době jeho úmrtí. Určitě nelze předpokládat, že bylo Půtovi v roce 1504 čtyřicet let, jak píše August Sedláček,³²⁸ který tento údaj převzal z epitafu a po němž tuto chybu opakuje i další historici. V originálním znění epitafu se píše, že Půta: „*extinctus tamen est nondum agente senecta, nempe decem tantum vidit Olympiadas.*“ Český překlad známe z pera katolického kněze a básníka Karla Vinařického, který tento úsek epitafu přeložil jako: „*Neb čtyřikráte deset jar tady sotva viděl.*“³²⁹

³²⁴ Codex Diplomaticus saxoniae regiae, sv. II 17, s. 211.

³²⁵ Oba muži se seznámili pravděpodobně v královské kanceláři, kde Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic zastával v letech 1487-1490 úřad královského sekretáře.; In: BOLDAN, Kamil, Královským sekretářem, in: *Básník a král: Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, Praha 2007, s. 16-17. Navíc byli i vzdálení příbuzní, jejich matky pocházely obě z rodu Žerotínů.

³²⁶ VACULÍNOVÁ, Marta (ed.), *Bohuslaus Hassensteinus a Lobkowicz, Opera poetica*, Lipsko 2006, s. 89-90.

³²⁷ Tamtéž, s. 117-118.

³²⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, 9. díl, s. 14.

³²⁹ DUNDR, Josef Alexandr, *Rábí a Švihovice*, in: *Časopis Českého muzea XII*, Praha 1838, s. 541.

V dalším epitafu se o věku zemřelého píše již obecněji, tedy že zemřel: „*in medio aetatis nondum agente senecta*“,³³⁰ jež správně do češtiny přeložily Helena Busínská spolu s Danou Martínkovou jako „*uprostřed mužného věku, ještě než naň dolehlo stáří*“.³³¹

Je těžké říci, jestli v roce 1504 byl věk okolo 56 let považován za mužný nebo jestli byl takto starý člověk brán již za starce. V porovnání s dobou poměrně nedávnou, vím z vyprávění svých vlastních prarodičů, že v době jejich dětství a mládí pokládali osoby starší 50 let již za starce a stařeny. Je tedy možné, že v době o cca 450 let dříve měli lidé stejné smýšlení, ještě když vezmeme v úvahu, že průměrný věk dožití byl mnohem nižší než dnes. Z toho nám tedy vyplývá několik variant. Autor epitafu Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v textu, který udává, že Půta zemřel „*by za celý svůj život viděl pouze deset Olympiád*“.³³² Olympijské hry se v antickém Řecku konaly jednou za čtyři roky, tudíž by věk zemřelého musel být okolo 40 let. Z tohoto hlediska je možné, že se humanistický básník spletl v časovém úseku, po jakém se v antice olympijské hry konaly nebo v odhadu věku Půty.

Do první skupiny řadím také Jana ze Šelmberka, který se narodil nejpozději roku 1453, kdy zemřel jeho otec Jaroslav. Pravděpodobně tomu bylo ale mnohem dříve a to v polovině 30. let,³³³ tudíž byl Jan přibližně stejně starý jako Vilém z Pernštejna.

Do druhé kategorie dle věku řadím členy „mladší generace“, tedy Albrechta z Kolovrat, Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, Viktorína Kříneckého z Ronova a pravděpodobně i Albrechta Rendla z Oušavy. Albrecht Libštejnský z Kolovrat se narodil s největší pravděpodobností v roce 1463, dva roky před smrtí své matky Kateřiny ze Šternberka.³³⁴ Jedná se tak zřejmě o nejmladšího zástupce vyšší šlechty v komisi. V 60. letech, konkrétně v období

³³⁰ VACULÍNOVÁ, Marta (ed.), *Bohuslaus Hassensteinus a Lobkowicz, Opera poetica, Lipsko 2006*, s. 180., BOLDAN, Kamil, *Epitaf Půty Švihovského z Rýzberka od Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, in: *Epigraphica & Sepulcralia*, sv. 3, 2011, s. 13.

³³¹ HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Bohuslav, *Carmina selecta*, Praha 1996, s. 16-17.

³³² Jedná se o můj pomocný překlad.

³³³ HONC, Jaroslav, *Populační vývoj šesti generací 125 českých panských rodů v letech 1502-1794*, In: *Historická demografie*, Roč. 3, Praha 1969, s. 39.

³³⁴ P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 24-26.

1460-1461 se narodil Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic.³³⁵ Datum narození Viktorína Křineckého z Ronova spadá zase o něco dříve, do roku 1458.³³⁶

Datum narození příslušníků nižší šlechty je ve většině případů z důvodu nedostatku pramenů problematické, což platí i pro členy komise Registra. Ačkoliv se badatelé již dříve zabývali otázkou narození Albrechta Rendla z Oušavy, žádnému se ji nepodařilo uspokojivě vyřešit.³³⁷ Hovoří se o letech 1450 či 1460, ale jedná se o pouhé dohady, nepodložené prameny, protože první písemná zmínka o Rendlovi pochází až z roku 1493.³³⁸ Vodítkem může být *Naučení pana Albrechta Rendla synům dané*, v němž Rendl uvádí, že seděl v královské radě od „téměř třiceti let“³³⁹. Víme, že od roku 1498 působil jako královský prokurátor. Povinností spojenou s tímto úřadem bylo zasedání na dvorském soudě, jehož přisedící se často stávali také členové královské rady. Z tohoto lze tedy usuzovat, že byl v královské radě přibližně od stejného roku, co nastoupil do úřadu královského prokurátora. Ve středověku bylo běžné, že lidé neznali svůj přesný věk, který zaokrouhlovali, jak dokládá i použití slova „téměř“ v Rendlově *Naučení*. Pokud bychom tedy kalkulovali s tím, že byl od svých necelých třiceti let v královské radě, v níž prokazatelně zasedal od roku 1498, vychází nám, že se narodil někdy na přelomu 60. a 70. let 15. století.³⁴⁰

Pouze hypotetická zůstávají i data narození i u zbylých dvou členů komise. U Zdeňka Malovce z Chýnova lze za vodítko jeho určení vzít převod majetku a smrti jeho otce. Ten zemřel v roce 1468,³⁴¹ ale již o čtyři roky dříve postoupil svému synovi panství Chýnov.³⁴² Zdeněk byl tehdy s největší pravděpodobností už zletilý, tudíž mu v roce 1464 muselo být minimálně 17 let. Od tohoto věku byl dle Tovačovské knihy příslušník nižší šlechty

³³⁵ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. 16, s. 221.

³³⁶ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. 15, s. 173.

³³⁷ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. 21, str. 552. Sedláček ve svém slovníkovém hesle uvádí rok 1450, kdežto Otakar Vinař uvádí až rok 1460. VINAŘ, Otakar, *Albrecht Rendl z Oušavy*, In: Heraldika a genealogie 30, č. 3–4, 1997, str. 161.

³³⁸ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XV.*, str. 66

³³⁹ ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Naučení pana Albrechta Rendla synům dané*, in: Český časopis historický 8, Praha 1902, str. 68–70.

³⁴⁰ D. KORYTA, *Albrecht Rendl z Oušavy*, s. 26.

³⁴¹ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. 16, s. 723.

³⁴² Národní archiv Praha, fond České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526) 339, in: monasterium.net, URL <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/339/charter>>, accessed at 2018-06-07Z

dospělý.³⁴³ Na základě této hypotézy spadá věk narození Zdeňka Malovce přibližně do poloviny 40. let. Stejně problematické, ne-li víc, je i rok narození Jana z Dubče. V jeho případě ani nevíme přesné datum úmrtí jeho otce. Je jisté, že v roce 1489 už nežil, protože je o něm zmínka v soudní při mezi paní Ofkou z Bolechovic a Zdeňkem Kostkou z Postupic. V zápisu této pře je zmínka o závěti Matěje (otce Jana), který „někdy udělal Zdeňka Kostku z Postupic dskami poručníka dětí a statku svého“. Lze těžko určit, na jaký časový horizont se „někdy“ vztahuje. Ani první písemná zmínka o Janovi nemůže datum narození přiblížit, protože se s ním poprvé setkáváme až v roce 1490.³⁴⁴ Ottův slovník naučný uvádí, že Matěj zemřel v roce 1465. Pokud bychom vycházeli z tohoto data, musel být v roce 1465 Jan ještě nezletilý, když potřeboval poručníka. Muselo by mu tedy být méně než 17 let. Na základě tohoto tvrzení tak lze vyslovit hypotézu, že se Jan narodil na přelomu 40. a 50. let 15. století. Pokud by byly tyto teorie správné, náležel by Zdeněk Malovec i Jan z Dubče mezi „starší generaci“ zastoupenou v komisi.

Přestože byli členové komise různých věkových kategorií, tak šest z devíti členů zemřelo v období let 1508-1512. Albrecht z Kolovrat, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic a Viktorín Křinecký z Ronova dokonce ve stejném roce 1510. Nejdříve ze zúčastněných zemřel Půta Švihovský z Rýzemberka, a to v roce 1504, tedy jen o 3 roky později od pravděpodobného vzniku Registra desíti truhlic. Naopak nejdéle zemřel v roce 1522 Albrecht Rendl z Oušavy. V tomto případě se nejpozdější úmrtí asi nejmladšího člena komise jeví jako logické. Paradoxem ovšem je, že nejstarší člen Vilém z Pernštejna zemřel jen o rok dříve v roce 1521.

4.1.6 Šlechtická uskupení

Přestože nebyl Petr IV. z Rožmberka nejmajetnějším šlechticem v Českém království, byl pokládán za hlavu celého panské stavu, což respektoval i král Vladislav II., když ho roku 1497 jmenoval nejvyšším hejtmanem po dobu své nepřítomnosti v Českém království. Při této příležitosti věnoval Rožmberkovi jeho přítel a spolužák z univerzity v Paříži, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, spis o tom, jak by se měl chovat v zemské

³⁴³ K. MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 122.

³⁴⁴ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XXVI.*, Praha 2009, s. 170.

správě.³⁴⁵ S rostoucím napětím mezi šlechtickými stavy bylo čím dál obtížnější udržet pořádek v zemi. Petr IV. si dokonce stěžoval králi do Budína na některé šlechtice, jmenovitě na Půtu Švihovského z Rýzemberka a Albrechta Libštejnského z Kolovrat, že se mu odmítají podvolit.³⁴⁶ Zvládnutí situace v zemi bylo s omezenými pravomocemi od krále náročné a přinášelo patrně i zvýšené výdaje, a proto se již v roce 1498 pán z Rožmberka chtěl svého úřadu vzdát, pokud mu nebude vyplacena suma 2500 grošů českých.³⁴⁷

V dopise nejvyššímu kancléři Janovi ze Šelmberka, kterého důvěrně označil jako „*otce svého milého*“ požadoval, aby mu v případě, že si ponechá hejtmanský úřad, byly odevzdány královské zámky a komora ke správě.³⁴⁸ Petr z Rožmberka i přes to, že několikrát prosil krále, aby se mohl vzdát svého úřadu,³⁴⁹ v něm setrval až do Prešpurského sněmu v listopadu 1499, patrně díky domluvě právě s Janem ze Šelmberka.³⁵⁰ Po tomto datu se stáhl ze zemské správy a soustředil se na hospodářský rozvoj svého dominia. Možná to je také jeden z důvodů, proč ho nenalzáme v komisi Vladislavského řízení zemského a posléze ani Registra desíti truhlic Stále ale zůstal faktickým „vůdcem“ českých pánů. Navíc byl i nadále obklopený tak širokou sítí kontaktů z různých směrů, díky nimž byl informován o dění v Praze, aniž by tam musel být sám přítomný. Nelze vyloučit, že mezi rytíři v komisi pro sestavení zemského zákoníku se nacházel i klient pána z Rožmberka, který byl de facto jeho zástupcem.

Největším spojencem Petra z Rožmberka byl již od počátku své zemské kariéry Zdeněk Lev z Rožmitálu, který v něm viděl nejenom autoritu, ale také svého přítele. Okolo nich pak také začala vznikat skupina šlechticů, kteří byli více zavázáni jim než svému králi a zemi a vykonávali moc v zájmu „obecného dobrého“, které pro ně bylo synonymem jejich vlastních zájmů.³⁵¹

³⁴⁵ HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Bohuslav, *List panu Petrovi z Rožmberka*, Praha 1818, 11-76.

³⁴⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, Praha 1890, s. 77-78.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 87-88.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 90-91, 95. Z mnou nezjištěných příčin nazývá Petr z Rožmberka v tomto i několika dalších dopisem Jana ze Švamberka důvěrně svým otcem. Dále také AČ VI., s. 220.

³⁴⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 88-91. Vladislav vysvětluje, proč nemůže Petrovi z Rožmberka vyplatit dlužnou částku a přesvědčuje ho, aby ve svém úřadu zůstal.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 94-95.

³⁵¹ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 379.

Většinou v každé době proti sobě nacházíme dvě znesvářené strany. Na počátku 15. století tak proti sobě v husitských válkách stáli katolíci a příslušníci strany podobojí, poté Matyáš Korvín a Jiří z Poděbrad, kterého po jeho smrti nahradil Vladislav Jagellonský. Poté, co byl Kutnohorským náboženským mírem ukončen náboženský spor, vystávají spory nové, založené na stavovském základě. V něm nehraje hlavní roli náboženství, ale boj mezi stavy a jejich představiteli o politickou moc v zemi. V době vzniku Vladislavského zřízení zemského a Registra desíti truhlic ale ještě nenacházíme protikladně vyprofilované skupiny. Ty se začínají utvářet až po vydání zemské kodifikace jako reakce na její vyznění. Zákoníkem se cítila poškozena královská města, jejichž námitkám se bránily oba šlechtické stavy.

Na počátku roku 1503 odstoupil nejvyšší purkrabí Jan Jenec z Janovic ze svého úřadu, který podstoupil dosavadnímu nejvyššímu komorníkovi Jindřichovi z Hradce. Tato změna ovšem vyžadovala schválení od krále, proto se zainteresovaní obrátili na nejvyššího kancléře Jana ze Šelmberka, který měl v té době v zemi (a pravděpodobně i na krále) největší vliv a nabídl mu uvolněné místo nejvyššího komorníka, pokud změnu v nejvyšších zemských úřadech s králem dojedná.³⁵² O místo nejvyššího kancléře naopak usiloval královský hofmistr Albrecht Libštejnský z Kolovrat, který toužil po kariéře v zemské správě. Šelmberk povzbuzen souhlasem ze strany Petra z Rožmberka a spolu s přímluvou dalších šlechticů se obrátil na krále, který vše schválil. Půta Švihovský z Rýzmberka a rytíř Otík Kamýcký ze Stropčic se ale postavili pouze za pána Hradce, povýšení Jana ze Šelmberka z nějakého důvodu nepřáli. Možná byli motivováni konfesionálně. Horliví katolíci v osobách Petra z Rožmberka, Půty Švihovského, Jindřicha z Hradce, Albrechta z Kolovrat se postavili proti umírněnému Janovi ze Šelmberka, Vilémovi z Pernštejna, Albrechtovi Rendlovi z Oušavy a Kostkovi z Postupic.³⁵³

Poté, co v červenci roku 1504 zemřel nejvyšší sudí Půta Švihovský z Rýzmberka, nastoupil na jeho místo jeho zeť Zdeněk Lev z Rožmitálu. Zprvu se jevil jako mírný a konfesně nestranný, či příklánějící se na stranu

³⁵² Knihovna Národního muzea, *Talmberský kodex*, fol. 395v-396v.

³⁵³ Tamtéž, s. 54-60.

umírněných katolíků Viléma z Pernštejna a Jana ze Šelmberka. Postupně se ale jeho postoj proměňoval a Zdeněk Lev začal prosazovat neústupné stanovisko především vůči královským městům. Už je v této době se tedy začaly formovat dvě skupiny, nepřímo namířené proti sobě. Na jedné straně osoby kolem Petra z Rožmberka a Zdeňka Lva z Rožmitálu a na druhé straně Vilém z Pernštejna a Jan ze Šelmberka.

Poté, co Albrecht z Kolovrat usednul na místo nejvyššího kancléře, začal s podporou Petra z Rožmberka u krále podněcovat odpor proti jednotě bratrské. Proti tomuto Rožmítalovu neústupnému postoji se ale začal vymezovat umírněný Jan ze Šelmberka, za kterým stál nejenom Vilém z Pernštejna, ale také Albrecht Rendl z Oušavy.³⁵⁴ Další změny nastaly v roce 1507, kdy nešťastně při lovu zahynul nejvyšší purkrabí Jindřich z Hradce a na jeho místo nastoupil Zdeněk Lev z Rožmitálu. Ve stejné době také odešel na odpočinek nejvyšší komorník Jan ze Šelmberka, kterého v úřadě nahradil Ladislav ze Šternberka. Uvolněné místo nejvyššího sudího obsadil Petr Holický ze Šternberka. Těmto výše jmenovaným ovšem byl trnem v oku velký vliv Albrechta z Kolovrat na krále, který mu svěřil správu Pražského hradu spolu se všemi královskými zámky a důchody. Pozice pána z Kolovrat byla mezi českou šlechtou díky králově přízni nejistá. Z tohoto důvodu se spojil s královskými městy, čímž si na pozadí sporu mezi šlechtou a městy proti sobě poštval i umírněné šlechtice.³⁵⁵ Rázem se tak spojili i ti, kteří dříve stáli na opačných stranách, aby oslabili moc nejvyššího kancléře. Jednalo se o Petra z Rožmberka, Zdeňka Lva z Rožmitálu, Viléma z Pernštejna, Ladislava ze Šternberka, Albrechta Rendla z Oušavy spolu s dalšími.³⁵⁶ Petr z Rožmberka, Zdeněk Lev z Rožmitálu,³⁵⁷ Vilém z Pernštejna, Ladislav ze Šternberka a Albrechta Rendl došli dokonce tak daleko, že napsali na Kolovrata hanopis, který doručili králi. Ten však nebral stížnost díky dobrým vztahům s kancléřem na vědomí.³⁵⁸

³⁵⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy X.*, str. 192 – 210.

³⁵⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 364-369.

³⁵⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 149.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 197.

³⁵⁷ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VII.*, s. 8-10. Zdeněk Lev z Rožmitálu píše Petrovi z Rožmberka o vítacím poselstvu do Brna a o tom, že Albrecht z Kolovrat jel žalovat ke králi do Budína.

³⁵⁸ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy X.*, str. 288.

Ke kompromisu a zklidnění situace mezi stavy došlo na postním sněmu v roce 1508, kdy byl znovuuznán třetí hlas měst na zemském sněmu. Ve stejném roce byl na sněmu o sv. Jakubovi (25. července) přijat tzv. svatojakubský mandát proti jednotě bratrskému. Na tomto sněmu také byly přeneseny velké pravomoci nejvyššího kancléře Albrechta z Kolovrat na nejvyššího purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitálu. Toto opatření nejenom znamenalo pád pána z Kolovrat, ale také počátek téměř neomezené moci pána z Rožmitálu.

V roce 1509 přijel král po dlouhém nabádání do Čech, nejen aby urovnal stavovské spory, ale také proto, aby nechal korunovat svého syna Ludvíka. Při korunovaci nesl svatováclavskou korunu Petr z Rožmberka spolu s pánem z Rožmitálu. I tato čest dokazuje velikou autoritu Rožmberka, který přestože nezastával momentálně žádný úřad, krácel po boku nejvyššího purkrabího. Těsně před svým odjezdem ustanovil král opět nejvyšším hejtmanem Petra z Rožmberka. To mělo za následek znovu vytvoření opozičních skupin, které se dříve spojily za účelem omezení moci nejvyššího kancléře. Opět tak proti sobě stáli dvě skupiny, na jedné straně s Petrem z Rožmberka a Zdeňkem Lvem z Rožmitálu a na druhé s Vilémem z Pernštejna a Ladislavem ze Šternberka. Jejich názory se především střetávaly v postoji ke královským městům. První skupina vystupovala ryze nekompromisně, kdežto druhá, umírněnější se snažila najít s městy kompromis. Na vině byla také samozřejmě velká moc, kterou si nejvyšší purkrabí uzurpoval pro sebe a své blízké, aniž by bral ohled na cokoliv jiného než své vlastní zájmy.

Situace se opět změnila pod okolnostmi vnějšího ohrožení, které vždy šlechtu stmelovalo. Tentokrát tímto ohrožením byla obranná jednota měst, v jejímž čele stál Bartoloměj Minsterberský spolu s přeběhnuvším Albrechtem Rendlem z Oušavy. Proti svazu měst se tak začali vymezovat i dosavadní spojenci Rendla, tedy Zdeněk Lev z Rožmitálu, Petr z Rožmberka, Ladislav ze Šternberka a moravský zemský hejtman Jan z Lomnice.³⁵⁹ Albrecht Rendl byl od počátku své kariéry navázán na pána z Rožmitálu. Dá se říct, že jejich politický vzestup byl přímo provázaný.³⁶⁰ Přestože jsme tedy zpočátku vidali

³⁵⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XI.*, Praha 1892, str. 150–151

³⁶⁰ KOTLÁROVÁ, Simona, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008, s. 64.

Rendla spíše po boku umírněnějšího Viléma z Pernštejna, teď se z čistě svých vlastních zájmů postavil po bok jednoty měst, která byla namířená především proti Zdeňkovi Lvovi. V červnu roku 1514 se tak opět na sjezdu v Kutné Hoře spojili dřívější političtí rivalové, kteří si slíbili při sobě stát a podporovat se v politických otázkách. Jednalo se na jedné straně o Viléma z Pernštejna, Ladislav ze Šternberka a na druhé straně o pána z Rožmberka, Rožmitálu, Radslav Beřkovský ze Šebířova a Mikuláše Trčku z Lípy.³⁶¹ Svou vzájemnou věrnost si slibovali také o dva roky později v roce 1516, ovšem tentokrát už bez Viléma z Pernštejna, který odstoupil z úřadu nejvyššího hofmistr, který předal svému synovi Vojtěchovi.³⁶²

Po smrti vůdce obranné jednoty měst Bartoloměje Minsterberského vygradovala snaha dostat Albrechta Rendla z úřadu královského podkomořího. Ten se nakonec z donucení pánů svého úřadu vzdal ve prospěch Buriana Trčky z Lípy.³⁶³ Nastal tak opět pravděpodobně okamžik sblížení se s nejvyšším purkrabím.³⁶⁴ Poté, co zemřel král Vladislav a na jeho místo nastoupil syn Ludvík, nastala konečná fáze zápasu šlechty a měst, která vyvrcholila kompromisní Svatováclavskou smlouvou.³⁶⁵

Šlechta se opět výrazně rozdělila až o pár let později, v roce 1523, když zemřel Petr IV. z Rožmberka. Ten se na konci svého života rozhodl porušit rodový řád daný již za Karla IV. a učinil svého velkého spojence a přítele Zdeňka Lva z Rožmitálu svým hlavním dědicem. Sám Petr byl bezdětný a jeho jedinými nástupci byli čtyři synové jeho bratra Voka II., Jan III., který se stal nejvyšším převorem českých johanitů a zavázal se tak k celibátu, dále Jošt III., Petr V. a nejschopnější z bratří Jindřich VII. Mladí Rožmberkové se přidali ke skupině šlechticů, která se snažila povznést královskou moc v zemi proti moci nejvyššího purkrabího. Po vydání Petrovy závěti se dominium rozdělilo na dvě části. Větší, západní část s Českým Krumlovem zůstala Petrovi IV., zatímco menší, východní část s Třeboní jeho synovcům, kteří si za vladaře zvolili Jindřicha VII.

³⁶¹ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 272.

³⁶² Tamtéž, s. 309.

³⁶³ J. CHARVÁT (ed.), *Starší letopisové čeští*, str. 329–330.

³⁶⁴ D. KORYTA, *Albrecht Rendl z Oušavy*, s. 62.

³⁶⁵ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 330.

Bratři očekávali, že po smrti jejich strýce dojde ke znovusjednocení celého dominia, což bylo vyvráceno poslední závětí Petra IV. z roku 1521, v níž synovce vydědil. Většina dominia měla být přerozdělena mezi cizí věřitele, území spravované Janem III. mělo být po jeho smrti rozděleno mezi rod Rožmitálů, Švamberků, Šternberků a rakouských Hardeků. Proti závěti se postavili tři z bratrů, Jošt III., Petr V. a Jindřich VII., kteří ji odmítli přijmout.³⁶⁶ Na jejich stranu se postavil Vojtěch z Pernštejna, který získal spojení také s Ladislavem ze Šternberka a Rožmitálovým zetěm Adamem z Hradce (syn Jindřicha z Hradce). Proti Rožmitálovi tak opět stála velmi silná opozice, které bylo proti mysli, nejen jak nejvyšší purkrabí hospodaří s královskými financemi, ale také - a možná především - jeho postoj k rožmberskému dědictví, z něhož mu měla připadnout podstatná část.³⁶⁷ Ovšem v tuto chvíli byl pán z Rožmitálu natolik zadlužený, že musel zastavovat i vlastní statky. Tudíž je otázkou, zda by výnosy ze získaných rožmberských statků pro něj byly natolik dostačující, aby zvládly zvrátit jeho osobní bankrot.

Závěrem lze tedy konstatovat, že obě komise, jak na sestavování zemského zákoníku, tak při tvorbě inventáře, nebyly názorově homogenním celkem. V době tvorby obou dokumentů ale ještě nebyly ostře vyhraněné. Dotvořily se až později, a to především v reakci na odpor měst proti Vladislavskému zřízení zemskému. Skupiny se rozcházely především v postoji proti městům, ale také se vyhraňovali proti rostoucí moci Zdeňka Lva z Rožmitálu a osob kolem něho. V komisi Registra tak byly zastoupené nejenom osoby, které později zastávali radikální stanovisko vůči městům, ale také ti, kteří byli umírnění a hledali vzájemný kompromis.

4.2 Komise Vladislavského zřízení zemského

Jak jsem již uvedla v kapitole o vzniku Vladislavského zřízení zemského, sestavování zákoníku se stalo nejpozději od konce února 1499 jen záležitostí šlechty. Bylo rozhodnuto, aby byly po krajích svolány sjezdy, na nichž budou

³⁶⁶ KULHÁNKOVÁ, Veronika, *Vláda Ludvíka Jagellonského v Čechách (1516-1526)*, bakalářská práce, FF UK 2016, s. 38.; R. ŠIMŮNEK a R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka 1250 – 1520: Jižní Čechy ve středověku*, České Budějovice 2011, s. 41.

³⁶⁷ PETRÁŇ, Josef, *Stavovské království a jeho kultura v Čechách 1471 – 1526*, In: *Pozdně gotické umění v Čechách*, Praha 1985, s. 42.

zvolení delegáti rytířstva pro jednání s králem. Nižší šlechtický stav proto jmenoval z každého kraje šest zástupců, pánům byla ponechána volba buď zvolit také své zástupce, nebo se mohl účastnit plánovaného sněmu každý příslušník vyššího stavu, ale na vlastní náklady.³⁶⁸

Sněm byl králem svolán na 1. listopadu 1499 do Prešpurku (Bratislavy). Za tímto účelem vyzval panovník zvolené zástupce z řad šlechty, aby se dostavili 1. října na Pražský hrad, nahlédli zde do nálezů soudů a vybrali z nich články potřebné ke kodifikaci.³⁶⁹ Datum 1. listopadu bylo vybráno z toho důvodu, že šlechta se chtěla sejít s králem až po své schůzce 1. října, kdy měla být sepsána potřebná kodifikace. Na této schůzce přítomní zvolili ze svého středu komisi skládající se ze 17 zástupců šlechty, konkrétně 6 pánů a 11 rytířů.³⁷⁰ Zároveň byl svolán sněm o sv. Remigiovi na Staroměstskou radnici (trval od 1. do 5. října), který schválil nejen výběr nálezů předložený komisí, ale i řadu nových článků. Konečnou redakci měli provést dva členové již zvolené komise, a to Petr ze Šternberka a na Lešně a Albrecht Rendl z Oušavy spolu se Zdeňkem ze Šternberka a na Zbiroze.³⁷¹ Ovšem za hlavního autora vypracování zřízení je považován Albrecht Rendl z Oušavy, z tohoto důvodu také odpůrci zákoníku ho nazývali „novými právy Rendlovými.“³⁷²

Otázkou tedy zůstává, kteří mužové se sešli 1. října na Pražském hradě, aby sestavili společně základní články zemské kodifikace? Z pánů tam zasedli: nejvyšší komorník Jindřich z Hradce, nejvyšší sudí Půta Švihovský z Rýzmburka, dvorský sudí Jiří Berka z Dubé, Petr ze Šternberka a Lešna, Zdeňk Kostka z Postupic a na Novém Hradě a první karlštejnský purkrabí Zdeňk Lev z Rožmitálu a na Blatné. Z rytířů se podniku účastnil Albrecht Rendl z Oušavy, Václav Solský ze Sulevic, Otík Kamýcký ze Stropčic, Jan Dubecký z Dubče, Václav Záruba z Hustiřan, druhý karlštejnský purkrabí

³⁶⁸ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 44.

³⁶⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 495. Král Vladislav píše pánům z Čáslavského kraje, aby se dostavili na Hrad po sv. Jeronýmu, kde se budou dělat přípravy k sestavení knih zřízení zemského.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 495.

³⁷¹ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, X., s. 150. Je zajímavé, že Zdeňka ze Šternberka v seznamu členů původní komise nenacházíme, je možné, že jako vnuk vůdce Zelenohorské jednoty byl jen neoficiálním, ale přesto stejně důležitým členem zvolené komise a sám se zapojil až při konečné redakci.

³⁷² J. CHARVÁT (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 218 – 219.

Heřman z Vojslavic, Jiřík Rynart od Dubu, Vilém Černín z Chudenic, Oldřich Sataněř z Drahovic, Zikmund z Liběchova a Bohuněk z Kříčova.

4.2.1 Aspekty výběru stavovské komise

Již na první pohled může zaujmout velký počet zastoupených osob, zvláště z rytířského stavu. Z tohoto důvodu není možné aplikovat stejná kritéria při sestavování charakteristiky jako u komise předchozí. Přestože se muselo jednat o reprezentativní vzorek nižší šlechty, nejsme kvůli nedostatku pramenů schopni jednoznačně u všech osob z rytířského stavu určit důvod jejich výběru do komise, natož jejich předky nebo příslušnost k té či oné stavovské skupině. Proto jsem se také rozhodla shrnout aspekty výběru a charakteristiku této komise do jedné kapitoly.

Jména těch, kteří se podíleli na sestavování zemského zákoníku, se zachovala mimo jiné také v Talmberském kodexu, ze kterého vycházím.³⁷³ Jména pánů v něm jsou řazena dle hierarchie držených úřadů, kdežto jména rytířů jsou pravděpodobně sestavena zcela náhodně. Z rytířů zastával v době zvolení do komise nějaký úřad pouze královský prokurátor Albrecht Rendl z Oušavy a druhý karlštejnský purkrabí Heřman z Vojslavic. Teorii, že jsou jména rytířů řazena zcela náhodně, zakládám na tom, že druhý karlštejnský purkrabí je zapsán až na šestém místě, kdežto osoby, které žádný úřad nedržely, jsou umístěny před ním.

Na prvním místě z pánů figuruje nejvyšší komorník Jindřich z Hradce. Nejvyšší komorník dohlížel na předvedení obžalovaných k soudům a měl na starosti vybírání soudních poplatků a pokut. Od poloviny 13. stol. hájil zájmy panovníka u zemského soudu, později odpovídal za řádné vedení soudu a desek zemských.³⁷⁴ Jindřich IV. z Hradce nastoupil do tohoto úřadu v roce 1485 po smrti svého tchána Jana Tovačovského z Cimburka (zemřel 1483).³⁷⁵ Zastával ho až do roku 1503, kdy povýšil do úřadu nejvyššího purkrabího, kde zůstal až do své smrti v roce 1507. Pán z Hradce zastával vždy stanovisko horlivého katolíka a posléze nekompromisně vystupoval proti městům.

³⁷³ Knihovna Národního muzea, *Talmberský kodex*, fol. 216r.

³⁷⁴ K. MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 70.

³⁷⁵ Anežka Tovačovská z Cimburka byla Jindřichovou druhou manželkou; EMLER, Josef (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, Praha 1872, s. 403.

Nalézáme ho dokonce mezi katolickými odbojnými pány, kteří se v listopadu sjeli na Zelené Hoře a ustanovili tzv. Zelenohorskou jednotu proti králi Jiřímu.³⁷⁶ S vůdcem jednoty ho také pojily příbuzenské vztahy. Nejenom, že byl Zdeněk ze Šternberka Jindřichovým strýcem³⁷⁷, ale také možná jeho tchánem.³⁷⁸ Pojilo ho úzké přátelství s dalším členem komise, Petrem Holickým ze Šternberka.

Důvod jeho výběru do komise lze spatřovat hned v několika důvodech. Zastával jeden z nejvyšších zemských úřadů, navíc spojený s agendou zemského soudu, tudíž se jistě musel dobře orientovat v právním odvětví. Patřil mezi nejvlivnější členy královské rady.³⁷⁹ Pocházel ze starobylé panské rodiny s velkým majetkem, konexemi i příbuzenskými pouty. S poslední manželkou Annou z Minsterberka měl syna Adama z Hradce a dceru Annu. Adam si vzal za manželku dceru Zdeňka z Rožmitálu, jenž nastoupil po smrti Jindřicha na jeho místo nejvyššího purkrabího. Dcera Anna se stala mimo jiné manželkou Ladislava ze Šternberka a posléze dědice rožmberského dominia Jindřicha VII. z Rožmberka. Jindřich z Hradce byl také spřízněný s dalším členem komise Půtou Švihovským z Rýzmburka, který byl jeho nevlastním švagrem.³⁸⁰ Tudíž byl i příbuzensky provázaný s dalšími elitními členy stavovské obce.

Pod nejvyšším komorníkem figuruje jméno nejvyššího zemského sudího Půty Švihovského z Rýzmburka. Ten se jako jediný z pánů účastnil nejenom sestavování zemského zákoníku, ale také Registra desíti truhlic. Půta pocházel ze starobylého panské rodu, patřil k nejvlivnějším členům královské rady a nejčastějším přisedlícím komorního soudu.³⁸¹ Jeho bratranec Vilém ml. z Rábí zastával až do své smrti úřad nejvyššího komorníka a byl velkým podporovatelem Jiřího z Poděbrad. Sám Půta vždy zastával stanovisko

³⁷⁶ CORI, Johann Nepomuk, *Jindřich IV. z Hradce: nástin životopisný*, Jindřichův Hradec 1894, s. 11.

³⁷⁷ Matka Jindřicha z Hradce byla Kateřina ze Šternberka, sestra Zdeňka ze Šternberka.

³⁷⁸ Eliška ze Šternberka, pravděpodobná dcera Zdeňka ze Šternberka, byla Jindřichovou první manželkou. Pokud Eliška byla opravdu dcera pána ze Šternberka, znamenalo by to, že s Jindřichem byli bratranec a sestřenice z prvního kolene. Další možností je, že Eliška byla dcerou Petra I. Holického ze Šternberka, tedy sestrou dalšího člena komise Petra II. Holického ze Šternberka.

³⁷⁹ J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, s. 330.

³⁸⁰ Otec manželky Půty Švihovského z Rýzmburka Bohunka z Meziříče, Václav z Meziříče, si vzal za manželku matku Jindřicha z Hradce, Kateřinu ze Šternberka.

³⁸¹ J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, s. 330-332.

horlivého katolíka a nekompromisního odpůrce městského stavu i přísného feudálního pána.³⁸² V tomto směru mu je dokonce přičítáno autorství dekretu o povinném vydávání osedlých i neosedlých poddaných zběhlých bez výhostního listu, jehož nedodržování mělo být trestáno.³⁸³

O Půtově vysokém mocenském postavení mezi českými pány svědčí nejen to, že zastával úřad nejvyššího soudce na zemském soudě, ale také to, že byl králem Vladislavem zvolen spolu s Janem Hasištejnským z Lobkovic jako vyslanec k papeži kvůli uznání královského titulu.³⁸⁴ Dále také proto, že působil jako králův diplomat, konkrétně v roce 1490, kdy byl vyslán dojednat příměří s bratrem krále Vladislava, Janem Albrechtem Jagellonským.³⁸⁵ Král Vladislav před svým odjezdem do Uher po smrti Matyáše Korvína jmenoval čtyři hejtmany: nejvyššího purkrabího Jana Jence z Janovic, Petra z Rožmberka, rytíře Mikuláše ml. Trčku z Lípy a podkomořího Albrechta z Leskovce, jimž svěřil vládu v době své nepřítomnosti v zemi. Ti pak spolu s nejvyšším komorníkem Jindřichem z Hradce, nejvyšším sudím Půtou Švihovským a nejvyšším mincmistrem a karlštejnským purkrabím Benešem z Weitmile řídili společně zemské záležitosti.³⁸⁶ Půta byl navíc vzdáleně s přízněm s Jindřichem z Hradce a jeho děti se Zdeňkem z Rožmitálu,³⁸⁷ Janem II. ze Šternberka³⁸⁸ a Janem ze Šelmberka.³⁸⁹

Další v pořadí je dvorský sudí Jiří Berka z Dubé. Ten náležel ke starému českému šlechtickému rodu s majetky především na Českolipsku. Přestože se všude setkáváme s tvrzením, že úřad nejvyššího dvorského sudího zastával Jiří po svém bratru Jaroslavovi od roku 1490,³⁹⁰ nacházíme ještě v březnu 1491 jako nejvyššího dvorského sudího titulovaného stále Jaroslava,³⁹¹ tudíž Jiří mohl místo obsadit nejdříve ve druhé polovině roku 1491, spíše ale až v roce 1492. O rok později také krátce zastával úřad královského prokurátora.³⁹²

³⁸² F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V, sv. 1, s. 192.

³⁸³ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 432

³⁸⁴ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V, sv. 1, s. 272.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 309.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 313-314.

³⁸⁷ Dcera Kateřina si vzala Zdeňka Lva z Rožmitálu.

³⁸⁸ Dcera Johanka si vzala Jana II. ze Šternberka.

³⁸⁹ Syn Břetislav se oženil s dcerou Jana ze Šelmberka, Kateřinou ze Šelmberka.

³⁹⁰ J. PETRÁŇ, *Stavovské království*, s. 33.

³⁹¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XI.*, s. 421.

³⁹² J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, s. 322.

S fungováním soudu se ovšem seznámil ještě před rokem 1490, protože byl spolu s dalšími pány a rytíři povolán králem Vladislavem do obnoveného zemského soudu,³⁹³ jehož se stal pravidelným přisedícím.³⁹⁴ Jako „*supremus iudex curiae regalis*“ předsedal dvorskému soudu, do jehož kompetencí spadaly spory o léna a odúmrť.³⁹⁵

Rodina Berků z Dubé stála vždy věrně při i Jiřím,³⁹⁶ se kterým byla dokonce pokrevně spřízněná.³⁹⁷ Po králově smrti pak Jiří Berka vystupoval spolu s bratrem Jaroslavem jako zástupce strany Vladislava II.³⁹⁸ Jiří Berka jím byl dokonce roku 1490 vyslán coby diplomat do Šestiměstí, s nímž byli Berkové v dlouhodobých stycích, přátelských i nepřátelských, a politickou situaci v Horní Lužici dobře znali.³⁹⁹ Je jisté, že byl zkušený v právnické oblasti, sžitý s praktickým fungováním zemského i dvorského soudu. Nacházíme ho také spolu s dalšími členy této komise jako přisedícího zemského soudu při spory s pány Šliky.⁴⁰⁰ Jako dvorský sudí a zástupce krále požíval jeho důvěru. Král mu dokonce v roce 1498 dal plnou moc, aby ho zastupoval v manských záležitostech.⁴⁰¹

V pořadí čtvrtý z pánů je Petr Holický ze Šternberka. Ten žádný zemský ani dvorský úřad v době příprav zákoníku nezastával, ale byl hejtmanem kouřimského kraje. Od roku 1507 také nejvyšším sudím a o tři roky později se stal nejvyšším komorníkem.⁴⁰² Stejně jako většina členů komise byl pravidelně přítomen na zasedání zemského soudu.⁴⁰³ Byl také častým poslem k deskám zemským.⁴⁰⁴ Muselo se jednat o velmi vlivného a znalého člověka, protože byl spolu se Zdeňkem ze Šternberka a Albrechtem Rendlem vybrán pro konečné úpravy Vladislavského zřízení zemského.⁴⁰⁵ Petr byl vnukem slavného vojevůdce Aleše Holického ze Šternberka a svěřencem vůdce

³⁹³ Knihovna Národního muzea, *Talberský kodex*, fol. 162v.

³⁹⁴ J. KALOUSEK, (ed.), *AČ X.*, s. 363, 468.

³⁹⁵ K. MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 70.

³⁹⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 7.

³⁹⁷ Matka Jiřího Berky z Dubé byla Eliška z Kunštátu, sestra českého krále Jiřího z Poděbrad.

³⁹⁸ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 68.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 301.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 400.

⁴⁰¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, Praha 1900, s. 84.

⁴⁰² F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 120.

⁴⁰³ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VIII.*, s. 419.

⁴⁰⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 346, 384; J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, s. 356.

⁴⁰⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 5.

Zelenohorské jednoty Zdeňka ze Šternberka.⁴⁰⁶ Vzal si za manželku Kateřinu z Rožmberka, sestru Petra a Voka z Rožmberka, se kterými si byl, jak dokazuje četná korespondence, velmi blízký.⁴⁰⁷ Je také možné, že jeho švagrem byl Jindřich IV. z Hradce, který si vzal jeho sestru Elišku. Ta je někdy označována jako dcera Zdeňka ze Šternberka a někdy Petra I. Holického ze Šternberka (otce našeho Petra). Dobová korespondence, ve které pán z Hradce označuje Petra II. Holického ze Šternberka svým švagrem, hovoří spíše ve prospěch Petra.⁴⁰⁸ Také bychom ale mohli vzít v úvahu poručenství Zdeňka ze Šternberka, jenž mohl svou dceru Elišku vychovávat dohromady se svým svěřencem Petrem, díky čemuž by mezi nimi mohl vzniknout „sourozenecký“ vztah.

Jak už jeho účast v Zelenohorské jednotě napovídá, byl Petr katolíkem, který podporoval Matyáše Korvína proti Jiřímu z Poděbrad a posléze Vladislavovi Jagellonskému. Tomu se jako zbytek členů jednoty poddal až v září 1479. Spolu s dalšími českými pány uzavřel v roce 1505 obrannou jednotu na deset let proti členům jednoty bratrské.⁴⁰⁹ V roce 1508 se snažil spolu s Vilémem z Pernštejna najít s městy kompromisní řešení, které ale díky radikalizaci měst a vytvoření obranné jednoty ztroskotalo.⁴¹⁰ Ještě předtím, než se stal roku 1510 nejvyšším komorníkem, svolával na rozkaz krále z titulu nejvyššího zemského soudce sjezdy a vydával nařízení.⁴¹¹

Další z pánů, který v době svého zvolení do komise nezastával žádný úřad, byl Zdeněk IV. Kostka z Postupic. Tento praprávnuk Jana Žižky z Trocnova⁴¹² byl také roku 1485 povolán spolu s dalšími do obnoveného zemského soudu,⁴¹³ kde ho často nacházíme až do jeho smrti v roce 1510.⁴¹⁴ Protože se chtěl pravděpodobně vyvyšovat nad ostatní přisedící soudu, musel mu král v roce 1502 stanovit přesné místo, které mu náleželo za hlavními

⁴⁰⁶ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XV.: Kouřimsko*, Praha 1927, s. 78.

⁴⁰⁷ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 56. Petr se domlouvá s Vokem z Rožmberka o příjezdu na Krumlov se svou ženou Kateřinou a synem Janem.

⁴⁰⁸ J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, s. 194-195, 342.

⁴⁰⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 314.

⁴¹⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 130.

⁴¹¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 444, 446, 482, 487.

⁴¹² Otec Zdeňkovy matky byl Kuneš Rozkoš z Dubé, jehož matkou byla dcera Jana Žižky z Trocnova.

⁴¹³ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 250.

⁴¹⁴ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 400.

členy starožitných rodů.⁴¹⁵ Spolu s dalšími pány a rytíři podepsal roku 1485 smlouvu mezi králem Vladislavem a jeho otcem Kazimírem IV. polským králem, která obě strany zavazovala v případě porušení míru Matyášem Korvínem k postavení společné armády.⁴¹⁶ Poté, co Vladislav získal po Korvínově smrti uherský trůn a přesídlil do Uher, nacházíme Zdeňka roku 1492 v poselstvu českých pánů do Budína.⁴¹⁷ Ze zmínky, že mu bylo nutné králem udělit stálé místo u zemského soudu, usuzuji, že byl jeho pravidelným navštěvovatelem. Byl přítomný také soudu s pány Šliky v roce 1497, proti nimž se o osm let později sestavilo zemské vojsko, jehož byl také členem.⁴¹⁸

Zdeněk Kostka pravděpodobně zastával umírněné názory blízké Vilémovi z Pernštejna a Janovi ze Šelmberka.⁴¹⁹ S Vilémem z Pernštejna ho nepojily jen postoje, ale také jejich statky ležely blízko, což mělo za následek časté objevování Zdeňkova jména ve svědečných řadách Vilémových listin,⁴²⁰ ale také vzájemnou výměnu statků.⁴²¹ Kostkové z Postupic byli vždy věrni králi Jiřímu a po jeho smrti Vladislavovi Jagellonskému a Zdeněk nebyl výjimkou. Přestože nezastával za celý svůj život žádný zemský ani dvorský úřad, objevoval se periodicky po boku těch nejvýznamnější šlechticů království, s nimiž se také účastnil významného podniku sestavování zemského zákoníku.

Posledním z pánů a jistě jeden z nejvýznamnějších je Zdeněk Lev z Rožmitálu. Ten v době zvolení do komise zastával úřad prvního karlštejnského purkrabího.⁴²² Nejenom, že karlštejnští purkrabí spravovali hrad Karlštejn a jeho manství, ale také měli dohled nad korunními klenoty a archivem, tudíž představovali důležitý úřad, který zaručoval stavům vliv a kontrolu nad obsazováním českého trůnu spolu s kontrolou zápisu do desek zemských.⁴²³ Přestože tedy nenacházíme Zdeňka Lva z Rožmitálu v komisi pro sestavení inventáře, jistě musel být celé akci přítomný, přinejmenším jako

⁴¹⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 281.

⁴¹⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 290.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 322.

⁴¹⁸ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 90.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 60.

⁴²⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVI.*, s. 452.

⁴²¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, 803, s. 493-494.

⁴²² F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 494. Prvně je zmíněn ve funkci prvního karlštejnského purkrabího v roce 1499 v souvislosti s požadavkem vratislavského sněmu, aby se na Karlštejně vyhledaly listiny zajišťující svobodu slezských stavů. Na to jim ovšem čeští stavové odpověděl, že v korunním archivu již hledali, ale pro Slezsko se tam nic nenachází.

⁴²³ K. MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, s. 70.

dohled. Vstup do zemských úřadů mu ulehčil především jeho tchán Půta Švihovský z Rýzmburka, po jehož smrti v roce 1504 obsadil místo něj úřad nejvyššího zemského sudího. Mezitím ještě v roce 1503 krátkodobě zastával úřad nejvyššího dvorského sudího.

Po smrti Jindřicha z Hradce se dostal do čela stavovské obce, když nastoupil do úřadu nejvyššího purkrabího, čímž se stal po panovníkovi nejmocnějším mužem království. Soustřeďoval kolem sebe věrné šlechtice, kteří zastávali radikální katolické a protiměstské stanovisko. Král mu byl příznivě nakloněn, protože ho spolu s Petrem z Rožmburka, Ladislavem ze Šternberka, Petrem Holickým ze Šternberka a dalšími ustanovil místodržitelem v Čechách.⁴²⁴ Také mu svěřil do správy Pražský hrad, královské důchody a dohled nad židovskou obcí. Přestože tedy jeho mocenská pozice rostla především po jeho zvolení nejvyšším purkrabím, kdy se stal hlavou stavovské obce, která se snažila o pozvednutí své moci na úkor královské moci i královským městům, do komise byl zvolen především díky svému úřadu, zkušenostem a příbuzenství s Půtou Švihovským z Rýzmburka. Jeho otec Jaroslav Lev z Rožmitálu, bratr královny Johany, manželky Jiřího z Poděbrad, stál vždy věrně po boku Jiřího, zastával úřad nejvyššího hofmistr a dokonce vedl mírové poselstvo, jehož cílem bylo vytvoření unie křesťanských evropských států, která se nakonec neuskutečnila.

Jako první z nižší šlechty je zmíněný Albrecht Rendl z Oušavy, který v tu dobu zastával úřad královského prokurátora. Spolu s Petrem Holickým ze Šternberka a Zdeňkem ze Šternberka měl největší podíl na sepsání zřízení zemského.⁴²⁵ Jeho účast jako jediného zástupce nižší šlechty v této „užší komisi“, která prováděla konečný výběr článků a revizi zemského zřízení, svědčí o jeho významnosti.

Horlivě zastával výsady obou vyšších stavů, jmenovitě zásadu, že i bez krále a bez hlasu městského stavu se mohou dobrat svých práv. Tím samozřejmě proti sobě pobouřil královská města, která mu vytýkala svévolné padělání práva, tedy tzv. „*zrendlování*“. Velice sympatizoval s jednotou bratrskou a spolu s Janem ze Šelmberka, Zdeňkem Kostkou z Postupic a

⁴²⁴ S. KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, s. 45.

⁴²⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 5.

dalšími vytvořil jednotu na jejich obranu, která se vymezovala proti Petrovi z Rožmberka a dalším, kteří se jednotu snažili perzekvovat.⁴²⁶ Postupně se Rendl přiklonil k městům, která doufala, že nalezne v Janovi ze Šelmburka a Vilémovi z Pernšteina spojence.⁴²⁷ Po roce 1508, kdy došlo k částečnému smíru s městy, začal Rendl opět zastávat radikální stanovisko proti městům. V letech 1509-1510 nastoupil do úřadu nejvyššího zemského písaře, který získal úplatkem.⁴²⁸ Poté co se provalila tato korupční aféra, o svůj úřad přišel. Když se města spojila v obrannou jednotu v čele s Bartolomějem Minsterberským a král také pozměnil své stanovisko, Rendl se opět přiklonil na jejich stranu, čímž si jednak vysloužil úřad podkomořího královských měst, ale také vyloučení z okruhu panských elit. Po smrti krále Vladislava opět obrátil a připojil se opět k okruhu Zdeňka Lva z Rožmitálu, který radikálně vystupoval proti městům.⁴²⁹

Z uvedených příkladů je jasně vidět, že Rendl měnil strany jen na základě svého prospěchu, jak také dokládá jeho výrok: „*ba, nerci království, ale všecko aby zahynulo, leda já místo měl*“.⁴³⁰ Když zrovna zastupoval panskou stranu, vystupoval proti městům nejradikálněji, čímž si proti sobě poštvál nejenom městský stav, ale posléze také krále. Jednalo se bezesporu o nejvlivnějšího zástupce rytířského stavu, jak nasvědčuje jeho účast nejen v „užší komisi“ při sepisování zemského zřízení, ale také při sestavování Registra desíti truhlic.

Dalším uvedeným zástupcem nižší šlechty byl Václav Solský ze Sulevic. Ten pocházel z větve Kaplířů ze Sulevic, ale dochovalo se o něm poměrně málo zpráv. Přestože nezastával žádný zemský ani dvorský úřad, byl přítomný roku 1497 na zemském soudě při řešení sporu se Šliky.⁴³¹ O rok později byl také jako plnomocník vyslán spolu s Půtou Švihovským s poselstvím k polskému králi.⁴³² Z rozkazu krále byl také vyslán ohledat rybníky, které se staly sporným bodem mezi Zikmundem Děčínským z Vartemberka a

⁴²⁶ F. PALACKÝ (ed.), *AC VI.*, s. 314.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 357.

⁴²⁸ J. KALOUSEK (ed.), *AC XIX.*, Praha 1901, s. 17.

⁴²⁹ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. 21, str. 553.

⁴³⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AC XVI.*, s. 60.

⁴³¹ F. PALACKÝ (ed.), *AC VI.*, s. 563.

⁴³² F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 488.

zhořeleckými měšťany.⁴³³ Poté, co se po vydání Vladislavského zřízení zemského naplno rozhořel spor mezi šlechtou a městy o uznání politického hlasu měst, byl Václav Solský ze Sulevic roku 1505 spolu s Petrem z Rožmberka, Vilémem z Pernštejna, Jan ze Šelmberka, Albrechtem z Kolovrat, Albrechtem z Leskovce, Mikulášem Trčkou z Lípy a Otíkem Kamýckým ze Stropčic zplnomocněn k jednání na zemském sněmu.⁴³⁴ Pravděpodobně tedy musel být zkušeným diplomatem a jedním z nejpřednějších svého stavu. Navíc požíval důvěru krále, který ho jednak vyslal po boku nejvyššího sudího k polskému králi, ale také ho zplnomocnil řešit některé spory jeho jménem. To by nasvědčovalo tomu, že musel mít také jisté právnícké znalosti a sedět s ostatními na zemském soudě. Nelze také vyloučit klientské vazby na nějakého z předních pánů. S největší pravděpodobností se jednalo zejména o Albrechta Libštejnského z Kolovrat, jehož statky ležely v bezprostřední blízkosti Václavových držav. Se samotným pánem z Kolovrat se Václav Solský spolu s bratry Kaplíři ze Sulevic soudil v roce 1475 o Vršovice.⁴³⁵ V případě vazeb na Albrechta z Kolovrat se ovšem jedná jen o hypotézy, které by šly obhájit či vyvrátit jen při podrobném studiu klientských vztahů.

Jako třetí zástupce nižší šlechty je uvedený Otík Kamýcký ze Stropčic. Ten byl pravděpodobně od roku 1486 poděbradským hejtmanem, avšak v roce 1490 je už titulován jako hejtman na Hluboké.⁴³⁶ Byl vázán nejenom na Viléma z Pernštejna, který v té době vlastnil Hlubokou, ale také pravděpodobně na pány ze Šternberka, v jejichž listinách je o Otíkovi roku 1478 zmínka ve svědečných řadách.⁴³⁷ Vazby bychom také mohli nalézt s Pūtou Švihovským z Rýzmburka. Jednalo se nejen o vazby teritoriální, protože jejich državy přímo sousedily, ale také o vazby vojenské. Po boku Půty bojoval Otík v září 1468 proti bavorským vojskům.⁴³⁸ Je také uváděn

⁴³³ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 505-506.

⁴³⁴ BENEŠ, František a Karel BERÁNEK, *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526*, díl I., svazek 3/1, Praha 1980, s. 1183.

⁴³⁵ ŠTĚDRÝ, František, *Černčice*, in: Sborník historického kroužku, ročník XIX., č. 1-2, 1918, str. 21-22; F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 296.

⁴³⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XXI.*, s. 221.

⁴³⁷ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, 9. díl, Praha 1895, s. 676.

⁴³⁸ JÁNSKÝ, Jiří, *Kronika česko-bavorské hranice IV. (1458-1478)*, Domažlice 2003, s. 96-97.

mezi pány a rytíři, kteří byli věřiteli krále Vladislava,⁴³⁹ tudíž se nemohlo jednat o zchudlého rytíře.

Poté, co se rozpoutal politický a hospodářský boj mezi šlechtou a městy, jehož průvodním jevem byla anarchie a nejistota, se na silnicích objevovaly tlupy lapků, kteří ochromovali obchod. Na popud plzeňských měšťanů se roku 1497 spojilo sedm měst Plzeňského a Prácheňského kraje s některými zdejšími rytíři a uzavřeli ochranný spolek na střežení zdejší hlavní silnice. Jeho členem byl samozřejmě také Otík Kamýcký.⁴⁴⁰ Jednalo se o první pokus spojení nižší šlechty s královskými městy prostřednictvím regionálního landfrýdního zřízení.⁴⁴¹

Otík se nejenom účastnil regionálních bojů, ale také zasahoval do stavovské politiky. Několikrát také rozhodoval různé spory, jednou spolu s Albrechtem Rendlem,⁴⁴² podruhé například se svým přítelem Václavem z Roupova.⁴⁴³ Otík je uváděn roku 1503 v řadě horlivých katolíků, kteří byli spolu se stranou zastávající umírněné stanovisko vysláni ke králi do Budína.⁴⁴⁴ O dva roky později byl s dalším členem této komise, Václavem Solským ze Sulevic, spolu s Petrem z Rožmberka, Vilémem z Pernštejna, Janem ze Šelmberka, Albrechtem z Kolovrat, Albrechtem z Leskovce a Mikulášem Trčkou z Lípy králem zplnomocněn k jednání na zemském sněmu.⁴⁴⁵

Dalším jmenovaným členem komise, který se spolu s Albrechtem Rendlem z Oušavy jako zástupce nižší šlechty účastnil také sestavování inventáře, je Jan Dubecký z Dubče. Tento šlechtic nezastával žádný úřad ani v době svého zvolení do obou komisí, ani později. Jeho účast na zemském soudě jako přísedícího je také ryze hypotetická, přestože jí lze předpokládat.

⁴³⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 580.; J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 167-168.

⁴⁴⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, 9. díl, s. 65.; J. KALOUSEK, (ed.), *AČ X.*, s. 80. Rytíři, kteří byli členové spolku, píšou Petrovi z Rožmberka, osvědčují se o své nevině a žádají, aby byla oznámená králi.

⁴⁴¹ JÁNSKÝ, Jirí, *Rýzmburský landfrýd a rytířsko-měšťanský spolek Jana Klenovského*, in: *Minulostí Západočeského kraje* 28, 1992, s. 85-86.

⁴⁴² J. KALOUSEK, (ed.), *AČ X.*, s. 498.

⁴⁴³ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XI.*, s. 507-508.; Týž, *AČ XXI.*, s. 431-432.

⁴⁴⁴ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, 38-39.; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 59.

⁴⁴⁵ BENEŠ, František a Karel BERÁNEK, *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526*, díl I., svazek 3/1, Praha 1980, s. 1183

Vlastnil velké množství statků okolo Prahy,⁴⁴⁶ které jsou dnes ve většině případů součástí našeho hlavního města, tudíž přítomnost na zasedáních zemského soudu či sněmu pro něj nemohla být žádným problémem. Většina rytířů se těchto zasedání nemohla účastnit právě z finančního hlediska, neboť pobyt v Praze je vyšel velmi draho. Většina Janových statků se nacházela ve vzdálenosti maximálně jednoho dne jízdy koňmo od Pražského hradu. Jeho poručníkem byl další člen komise Zdeněk Kostka z Postupic.⁴⁴⁷ Klientelské vazby rytířů z Dubče na toho pána jsou pravděpodobně nedoložitelné, spíše je ani nelze předpokládat. Jan z Dubče byl velmi bohatým vladykou, tudíž klientelské vztahy nebylo potřeba vázat. Pravděpodobně byl i velmi váženým, jak dokládá i nález zemského soudu z října 1505, který ustanovil, aby on a Oldřich Myška hospodařili s penězi získanými zemskou berní od rytířstva a zemanstva království a vydávali je na vydržování vojska.⁴⁴⁸

V případě příslušníků nižší šlechty je velmi obtížné určit důvod jejich přítomnosti v komisi. Z důvodu nedostatku dochovaných pramenů je kolikrát i nemožné zjistit bližší údaje o jejich rodině. Zástupci z řad nižší šlechty byli vybíráni na jednotlivých krajských sjezdech, tudíž lze usuzovat, že se vždy jednalo o významného činitele daného kraje. Dále mohly při výběru hrát roli klientelské vztahy, kdy byl rytíř či vladyka navázaný na mocného pána, který se buď sám účastnil prohlížení listin, nebo vyslal svého klienta jako svého zástupce. Ovšem i tyto vazby jsou obtížně doložitelné, museli bychom je dopodrobna zkoumat, na což ovšem v této práci není dostatek prostoru. Musíme se tudíž spokojit s holými hypotézami.

Stejně je to i v případě dalšího člena této komise, Václava Záruby z Hustířan. Ten pocházel ze starého vladyckého rodu, který vlastnil statky v hradeckém kraji. Ve mnou sledovaném období se objevují dva muži tohoto jména, přičemž se jedná o otce a syna. Otec Václav I. zemřel v roce 1503 a nelze o něm toho moc zjistit. Na druhou stranu syn, Václav II. byl s největší

⁴⁴⁶ *Národní archiv Praha*, fond DZV, 6, f. E. 12v-13.; FRIEDRICH, Gustav (ed.), *Archiv český*, sv. 28, Praha 1912, s. 146-149. Závět' Jana z Dubče reflektuje všechny jeho vlastněné statky.

⁴⁴⁷ EMLER, Josef (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I.*, Praha 1870, s. 199-200. Zdeněk IV. Kostka z Postupic je jako poručník připomínán v roce 1489 v soudní při s paní Ofkou z Bolechovic.

⁴⁴⁸ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 324.

pravděpodobností jeden z hradeckých hejtmanů,⁴⁴⁹ také byl přísedícím komorního⁴⁵⁰ a zemského soudu.⁴⁵¹ Pečeť Václava II. lze také nalézt na závěti Viléma z Pernštejna, jejichž statky byly relativně blízko. To by mohlo teoreticky odkazovat na vazby mezi těmito dvěma šlechtici. Václav II. se ovšem jak v soudu, tak v hejtmanském úřadě objevuje až od roku 1514-1515, takže v komisi byl spíše přítomný jeho otec, Václav I. Je možné, že otec zastával stejné pozice jako jeho syn, jen se o něm nedochovaly prameny. Jak jsem již psala výše, vše jsou jen hypotézy a nedovedeme určit jeho místo ve stavovské politice.

Kromě Albrechta Rendla z Oušavy, který v době zvolení do komise držel úřad královského prokurátora, nacházíme v této komisi ještě jednoho zástupce komise, který zastával nějaký úřad, jímž byl Heřman z Vojslavic. Ten v období let 1499-1500 působil jako druhý karlštejnský purkrabí. Statky ale vlastnil až na Moravě, tudíž ho na jeho výslovnou žádost král v červenci roku 1500 tohoto úřadu zbavil.⁴⁵² S majetky na Moravě měl velmi blízko panství Viléma z Pernštejna a pánů z Krajku, jak dokazuje i listina z roku 1503, kdy Johanka z Krajku prodala své dědictví právě Vilémovi z Pernštejna. V této smlouvě figuruje Heřman z Vojslavic spolu s dalšími jako svědek této transakce.⁴⁵³ Heřmanův otec Jan z Vojslavic držel s poděbradskou stranou, stejně tak jeho strýc (Janův bratr) Prokop, který byl jednak poděbradským hejtmanem, ale také hradeckým purkrabím.⁴⁵⁴ Sám Heřman spíše tíhl k Moravě, kde se často účastnil zasedání sněmu jako zástupce rytířského stavu.⁴⁵⁵ V roce 1516 bylo posíláno hejtmanům po krajích zřízení o honění nepřátel, přičemž měl Heřman z Vojslavic a Jan z Kunovic střežit hranice z druhé strany Dřevnice až po uherské hranice a zase po Moravu.⁴⁵⁶ Heřmana také často nacházíme jako rukojmí za dluh Jindřicha z Hradce,⁴⁵⁷ tudíž měl blízko nejenom k moravským pánům, ale také konkrétně k Jindřichovi z Hradce.

⁴⁴⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VII.*, s. 63-65.

⁴⁵⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIX.*, s. 270.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 333.

⁴⁵² J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 233-234.

⁴⁵³ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 542.

⁴⁵⁴ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. XXVI., Praha 1907, s. 902.

⁴⁵⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XI.*, s. 330.

⁴⁵⁶ Tamtéž, str. 285.

⁴⁵⁷ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 379, 392-393.

V případě dalšího člena komise, Jiříka Rynarta od Dubu je značně problematické určit i jen jeho totožnost. Pravděpodobně ho lze ztotožnit s urozeným panošem Jiříkem od Dubu a na Sedlci, který je ve svědečných řadách v listině Albrechta Rendla z Oušavy z roku 1497.⁴⁵⁸ Rod Sedleckým od Dubu byl starý český vladycký rod z Táborska. Jméno Rynart nebylo natolik obvyklým, abychom se ho nemohli držet jako vodítka. V letech 1443-1455 seděl jistý Rynart od Dubu na Dobronicích a 1455-1477 také na Bernarticích.⁴⁵⁹ Jednalo se o člena panské jednoty, která stála proti Jiřímu z Poděbrad.⁴⁶⁰ Rynartovým otcem byl zřejmě Petr od Dubu, který měl za manželku Elišku z Nové Plzně. Ta roku 1455 kvitovala pány Jana a Jindřicha z Rožmberka o peníze.⁴⁶¹ Tento Petr také patrně roku 1450 zaslal spolu s dalšími opovědný list Oldřichovi z Rožmberka.⁴⁶² Je možné, že se jednalo o toho samého Petra, který podepsal protestní list šlechty proti upálení Jana Husa v roce 1415.⁴⁶³ Jistý Jan Sedlecký, purkrabí na Bechyni, od Dubu zase vypovídal roku 1467 nepřátelství Janovi z Rožmberka.⁴⁶⁴ Je patrné, že mezi Sedleckými od Dubu a Rožmberky panovalo dlouhé nepřátelství, protože i Rynart se roku 1471 soudí s Rožmberky kvůli jejich lidem, kteří napáchali škody na Bernarticích.⁴⁶⁵

Jiřík od Dubu a na Sedlci se připomíná roku také roku 1461, kdy Anežka z Rožmberka prosila, aby jí dělal Jiřík Sedlecký průvodce na cestě do Strakonic.⁴⁶⁶ V roce 1474 seděli na soudě jistí bratři Jan a Jiří od Dubu.⁴⁶⁷ Lze tedy vyslovit hypotézu, že bechyňský purkrabí Jan a Jiřík v komisi byli bratři, pravděpodobně synové Rynarta od Dubu. Jiřík od Dubu a na Sedlci také vystupuje po boku Otíka Kamýckého ze Stropčic a další také jako svědek

⁴⁵⁸ Národní archiv Praha, *České gubernium - guberniální listiny*, 525, in: monasterium.net, URL <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/525/charter>>, accessed at 2018-06-19Z

⁴⁵⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IV.: Tábořsko, Praha 1885, s. 294.; EMLER, Josef (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, Praha 1872, s. 373.

⁴⁶⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. VII.: Písecko, Praha 1890, s. 47.

⁴⁶¹ J. KALOUSEK, *AČ XIV.*, Praha 1895, s. 66.

⁴⁶² RYNEŠOVÁ, Blažena – PELIKÁN, Josef (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV.*, Praha 1954, s. 202, 232.

⁴⁶³ F. PALACKÝ (ed.), *AČ III.*, s. 188.

⁴⁶⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII.*, s. 25.

⁴⁶⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VIII.*, s. 26-27.

⁴⁶⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIV.*, s. 104.

⁴⁶⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 282.

v listu určeném pro obyvatele vsi Krče roku 1479.⁴⁶⁸ O něm máme letmé zmínky až do roku 1502, kdy zemřel a byl pochován v kostele v Němčicích, kde se nachází i jeho náhrobek.⁴⁶⁹ Tento Jiřík měl dle Augusta Sedláčka také syny Ondřeje, Petra, Heřmana a Jana,⁴⁷⁰ pravděpodobně ale ještě Václava.⁴⁷¹ Pokud bychom vycházeli z praxe, kdy se jména předávala po generacích, vznikla by nám linie Petr – Rynart – Jiřík Rynart, Jan – Petr, Heřman, Ondřej, Jan, Václav. Myslím, že lze pravděpodobně vyloučit, aby Rynart a Jiřík Rynart byla jedna a ta samá osoba. První zmínky o Rynartovi jsou ve 40. letech, kdy mu muselo být už nejméně 25 let, tudíž by se musel narodit někdy na počátku 20. let 15. století. Přestože se Vilém z Pernštejna dožil také 84 let, jednalo se o raritní případ. Je také možné, že Jiřík překonal nepřátelství s Rožmberky, vstoupil do jejich služeb a posléze byl zvolen do komise jako zástupce Petra z Rožmberka. Při sbírání vojska proti Šlikům v roce 1505 figuroval ve vojsku nejvyššího purkrabího Jindřicha z Hradce také jistý pan Rynart, ale nelze říct, jestli je to ta samá osoba, nebo jestli se jedná o někoho úplně jiného.⁴⁷² Bohužel vše jsou jen nepotvrzené hypotézy, které s ohledem na nedostatek dochovaných pramenů, nejsme schopni potvrdit.

Dalším členem komise byl Vilém Černín z Chudenic. Rod Černínů z Chudenic sice náležel k nižší šlechtě, ale majetkem se mohl vyrovnat i panskému stavu, jak dosvědčuje i objednávka velkého křídlového oltáře pro farní kostel v Chudenicích, jehož autor byl patrně Mistr chudenickeho oltáře, který také zhotovil votivní desku pro Půtu Švihovského.⁴⁷³ V případě Viléma lze určit jeho totožnost, ale na druhou stranu nelze říct důvod jeho zvolení do komise. Patrně vynikal v rámci regionu svými majetky a tím pádem i vážeností. Svými roztroušenými statky se blížil statkům jak Viléma z Pernštejna, Albrechta z Kolovrat a dalším, ale ani s jedním nelze doložit užší vazby.

Se stejným problémem se potýkáme i v případě Oldřicha Sataněře z Drahovic. Ten pocházel pravděpodobně z okruhu pánů Šliků, se kterými

⁴⁶⁸ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, s. 373.

⁴⁶⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII.*, s. 125-126.

⁴⁷⁰ Tamtéž, str. 126.

⁴⁷¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIX.*, s. 425.

⁴⁷² F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 316.

⁴⁷³ PEŠINA, Jaroslav, *Česká malba pozdní gotiky a renesance: deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950, s. 118.

vedl v roce 1488 spor⁴⁷⁴ a proti kterým se také v roce 1505 účastnil tažení.⁴⁷⁵ I v případě Zikmunda z Liběchova nelze určit o nic víc než jeho totožnost a majetky. To ovšem neplatí u posledního člena komise Bohuška Kříčovského z Radče. U něj jsme schopni s jistotou počítat s vazbou na Viléma z Pernštejna. Jednalo se totiž o úředníka pána z Pernštejna, který ho častokrát vysílal jako svého zástupce.⁴⁷⁶ Stejně tomu bylo pravděpodobně i v případě účasti v komisi na sestavování zemského zákoníku. Jejich statky také ležely blízko sebe, což dokazuje i smlouva z roku 1517, kdy Bohuněk prodal Vilémovi z Pernštejna Chudonice a Sloupno.⁴⁷⁷ Samotný Kříčov se nacházel v bezprostřední blízkosti těchto držav.

Přestože seznam mužů vybraných do komise k sestavení zemského zřízení neobsahuje jméno pana Zdeňka ze Šternberka a na Zbiroze, považují za podstatné ho zde také zmínit. Předmluva k Vladislavskému zřízení zemskému zmiňuje totiž vedle Petra Holického ze Šternberka a Albrechta Rendla z Oušavy i Zdeňka ze Šternberka,⁴⁷⁸ mezi osobami, které prováděly konečnou redakci zemského zákoníku. Zdeněk byl bratrem Ladislava, pozdějšího nejvyššího kancléře (1510-1521), syn zemského hejtmana v Lužici Jaroslava ze Šternberka a vnuk vůdce Zelenohorské jednoty Zdeňka ze Šternberka. Přestože nezastával žádný úřad, vynikal svým původem a kontakty. Do roku 1476 byl v pramenech zastíněn svým slavným dědem a poté o něm také nemáme moc zpráv. Víme, že byl od roku 1480 ženatý s Magdalénou z Rabštejna.⁴⁷⁹ S největší pravděpodobností byl jako ostatní také přisedícím zemského soudu. Otázku proč zrovna on byl vybrán do užší komise, nelze spolehlivě zodpovědět.

4.3 Srovnání komise Registra desíti truhlic a komise Vladislavského zřízení zemského

Při rozdílném počtu zúčastněných osob je patrné, že Vladislavské zřízení zemské bylo rozsáhlejším podnikem. Nebyli v něm zastoupeni jen ti

⁴⁷⁴ J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, s. 473.

⁴⁷⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 317.

⁴⁷⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, s. 537.

⁴⁷⁷ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větši*, 6 C 16.

⁴⁷⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého sv. VI.*, s. 242. Sedláček uvádí místo Zdeňka ze Šternberka Zdeslava ze Šternberka.

⁴⁷⁹ PAPROCKÝ z HLOHOL, Bartoloměj, *Diadochos: O stavu panském*, Praha 1602, s. 187.

nejdůležitější a nejdůležitější představitelé svého stavu, ale patrně také ti, kteří hráli roli jakéhosi zástupce za mocnějšího pána. V případě výběru do této komise byl brán zřetel především na jejich právní znalosti a zručnost v právní praxi. Na jazykovou vybavenost nebyl dáván takový akcent, jako tomu bylo v případě druhé komise. Výroky zemského soudu byly na rozdíl od listin uložených v korunním archivu psané česky. Na rozdíl od komise Registra je zde procentuálně silněji zastoupena nižší šlechta (11:6). Sestavování zemského zákoníku tak bylo záležitostí širšího spektra stavovské obce. Účastníci se ho tři zástupci nejvyšších zemských úřadů – nejvyšší komorník, nejvyšší sudí a druhý karlštejnský purkrabí, jeden zástupce dvorského úřadu – dvorský sudí, a jeden královský úředník – královský prokurátor. Dále ti, kteří v době zvolení do komise žádný úřad nezastávali, ale drželi nějaký z úřadů později, jednalo se tedy o osoby zapojené do politického dění. Některým mohla účast v komisi napomoci i k další kariéře. Poslední skupina je nejpočetnější (10 osob). Představují ji ti, kteří za celý svůj život nenastoupili kariéru v zemských ani dvorských úřadech. Převážně se jednalo o osoby spjaté se zemským soudem, které se často objevovaly po boku těch nejdůležitějších šlechticů. Nelze říct, že by komise byla jedním názorovým celkem. Jejich rozdílné postoje ale výrazněji krystalovaly až po vydání Vladislavského zřízení zemského a profilovaly se především vůči královským městům. Nebyly zde ovšem většinou zastoupeni ti, kteří později zastávali umírněné názory. V čele této umírněné skupiny byl Vilém z Pernštejna s Janem ze Šelmberka, kteří se na kodifikaci nepodíleli. Lze tedy říct, že kromě pár výjimek byla tato komise složená z horlivých katolíků, kteří později převážně zastávali radikální postoje proti městům. Tohle stanovisko jde obhájit jen v tom případě, pokud bychom nepočítali zúčastněné rytíře jako plnohodnotné zástupce pánů, jako byl například Bohuněk Kříčovský z Radče za Viléma z Pernštejna. Tím by se vesměs později radikální skupina rozrostla i o ty umírněnější.

Na druhou stranu v komisi Registra desíti truhlic byli silněji procentuálně zastoupeni páni (6:3). Jednalo se o menší podnik, uzavřený, kterého se účastnili především ti, kteří byli spjati se zemským soudem, královskou kanceláří, atd. V tomto případě byl nutný nejenom širší rozhled zúčastněných osob, ale především také jejich jazykové znalosti. V korunním archivu se nacházely také latinské listiny, včetně papežských bul, tudíž jazyková

vybavenost byla základním předpokladem pro účast v této komisi. Většinou se tedy jednalo o osoby, které se s těmito listinami již setkaly, byly znalé v tomto odvětví, rozuměly tomu.

V čele komise byl nejvyšší hofmistr Vilém z Pernštejna, který jí zastřešoval i svou autoritou. Spolu s Janem ze Šelmberka, jak jsem již několikrát zmínila, vedli skupinu, která se vyznačovala jednak umírněným postojem k městům, ale také umírněným katolickým vyznáním. Naopak další člen komise Půta Švihovský z Rýzmburka se počítal mezi horlivé katolíky. V komisi musel být ovšem jako nejvyšší zemský sudí bezpodmínečně přítomný. Jan ze Šelmberka spolu s Bohuslavem Hasištejnským z Lobkovic představovali okruh spojený s královskou kanceláří. Konkrétně pán z Lobkovic pak osobu znalou jazyků, což bylo nezbytné vzhledem k velkému počtu uchovávaných listin v latině a němčině. Je zvláštní, že v komisi nebyl zastoupen žádných z karlštejnských purkrabí, kteří korunní archiv střežili. Musíme si ale uvědomit, že Albrecht z Kolovrat dříve tento úřad zastával, byl tak přímo spjatý s místem uložení truhlic. Pan z Kolovrat tak představoval nejenom zástupce krále, ale je nutné ho vnímat právě i z pohledu bývalého purkrabí na Karlštejně.

Pro velký počet zástupců z nižší šlechty v komisi pro sestavení inventáře nebyl prostor a hlavně ani důvod. Za rytířský stav se účastnil jen královský prokurátor Albrecht Rendl z Oušavy, dále pozdější nejvyšší písař Zdeněk Malovec z Chýnova a jeden z nejbohatších příslušníků nižší šlechty Jan z Dubče. Protože se spolu s inventářem pořizoval i soupis lén České koruny, byla přítomnost královského prokurátora, který představoval osobu přímo spjatou s revindikační politikou, nezbytností. V případě zástupců nižší šlechty se tak pravděpodobně jednalo o velmi reprezentativní vzorek.

5. Zápas o uznání Vladislavského zřízení zemského

Jak jsem nastínila ve druhé kapitole, vztahy šlechty a měst se vyvíjely až do vydání zemského zřízení poměrně klidně. Přestože se šlechta již od nástupu Vladislava na český trůn snažila po malých krůčcích města vyčleňovat, nikdy z toho nevznikl velký a dlouhotrvající konflikt, který by nešlo zažehnat. Do tohoto lehce napjatého vztahu ovšem razantně zasáhlo vydání Vladislavského zřízení zemského, které popíralo politická práva královských měst. To samozřejmě vyvolalo ve městech velkou vlnu odporu.⁴⁸⁰

Přestože městský stav se sestavením zemského zřízení souhlasil, byl z jeho sestavování vyloučen. To bylo dáno nejenom přesilou šlechty, ale také tím, že města nepodala žádné své návrhy na podobu zřízení. Otázkou také zůstává, do jaké míry by páni a rytíři vzali potencionální návrh měst na vědomí. Postupný tlak na města jsme mohli sledovat již de facto od konce husitských válek, kdy byl královským městům uznán třetí hlas na zemském sněmu. Tento tlak souvisel především s rostoucí hegemonií šlechty, která uznávala jen své výsadní postavení v zemi a snažila se stavit po boku panovníka jako kolektivní reprezentant České koruny. Přestože tedy nejradikálněji namířené články proti městům byly včleněny až do finální podoby zřízení, muselo být od počátku jasné, že zemské zřízení nebude plně vyhovovat městským zájmům. Tento protiměstský diskurs byl nastaven již dávno předtím.

Měšťané to přesto nečekali, nevyčítili dlouho trvající náznaky a spoléhali na komisi sestavenou z pánů a rytířů, kteří měli o podobě zřízení rozhodovat. V kontextu rostoucí moci šlechty i na úkor královské moci bylo velmi naivní se domnívat, že páni a rytíři budou obhajovat cokoliv jiného než své vlastní zájmy. Královská města právem poukazovala na hrubé porušení Zůstání přešpurského, které s jejich hlasem ještě počítalo.⁴⁸¹ Vinu ovšem nedávala oběma zvolené komisi, ale jen královskému prokurátorovi Albrechtu Rendlovi

⁴⁸⁰ PEŠEK, Jiří - ZILYNSKYJ, Bohdan, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, in: *Folia Historica Bohemica*, č. 6, Praha 1984, s. 137 – 138.

⁴⁸¹ VESELÝ, Jiří, *Příspěvky ke kritice textu právních pramenů šestnáctého století, II. Zůstání přešpurské*. In: *Práce ze semináře československých právních dějin na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze*, Sv. 21. Praha, 1935, s. 11. Článek VZZ 492, který popíral třetí hlas měst na zemském sněmu, zásadně měnil článek 2 obsažený v Zůstání přešpurském.

z Oušavy, který jak jsem již uvedla, byl pokládán za hlavního autora zřízení. Rendl tak byl obviněn za falzátora desek zemských.⁴⁸² Protože se desky zemské nedochovaly, nelze tohle tvrzení potvrdit ani vyvrátit. Tento názor poprvé vyslovil Hermenegild Jireček⁴⁸³ a po něm ho převzali další historikové včetně Jana Pelanta.⁴⁸⁴ Ivan Martinovský naopak zastává názor, že obvinění Rendla z falzátora desek je oprávněné, protože změnil smysl vybraných článků pro politické účely šlechty.⁴⁸⁵

Na sněmu o sv. Jeronýmu (tj. 30. září), vyhlásilo Staré a Nové město pražské spolu s dalšími předními venkovskými městy protest proti odmítnutí svého hlasu na sněmu, navíc slíbilo ignorovat žaloby měšťanů před zemským a komorním soudem.⁴⁸⁶ Postoj měst se v tuto chvíli jeví spíše jako vyčkávavý. Spoléhala na zákrok krále, který si ale nemohl dovolit radikálně zasáhnout proti šlechtě. Jediné co ho stavělo na stranu královský měst, byly fiskální zájmy, tj. příjmy, které mu z měst plynuly.

Šlechta ale nadále pokračovala ve své ofenzivě proti městům a doplňovala zřízení o nová ustanovení, která například stanovala pro „*obecný lid*“ povinnost ústního svědectví u soudu. Cesta k soudu, který se nacházel v Praze, byla samozřejmě velmi finančně i fyzicky náročná, navíc toto nařízení zvýhodňovalo šlechtu, která směla nadále přísahat i jen písemně.⁴⁸⁷ Tohle nařízení jako jediné nakonec král zmírnil ve prospěch měst. Vše ostatní bylo za přítomnosti krále na sněmu v únoru roku 1502 schváleno a zapsáno do desek zemských, aniž by města k tomu měla příležitost se vyjádřit.⁴⁸⁸ Král schválil zřízení nejenom za sebe, ale i za královská města, která mu podléhala. Města si patrně teď uvědomila, že král za jejich práva bojovat nebude, proto odmítla královu výpověď a odešla demonstrativně z březnového sněmu, na kterém se mělo jednat o vzájemných stížnostech stavů.⁴⁸⁹

⁴⁸² P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 51.

⁴⁸³ JIREČEK, Hermenegild, *Právníký život v Čechách a na Moravě*, Praha – Brno 1903, s. 305.

⁴⁸⁴ PELANT, Jan, *České zemské sněmy v letech 1471 – 1500*, in: Sborník archivních prací 31, 1981, s. 407-408.

⁴⁸⁵ P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 52.

⁴⁸⁶ F. PALACKÝ (ed.), *AC VI.*, s. 217.

⁴⁸⁷ KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví*, Praha 1967, s. 325.

⁴⁸⁸ F. PALACKÝ (ed.), *AC V.*, s. 262-263.

⁴⁸⁹ P. KREUZ, Petr – I. MARTINOVSKÝ, (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 54.

Doposud pasivní města začala jednat a téhož roku uzavřela obrannou jednotu.⁴⁹⁰ Nejenom že začala bojkotovat zemský i komorní soud, krajské sjezdy, ale také se rozhodla neodevzdat berně na obranu proti Turkům, čímž si samozřejmě proti sobě poštvávala i krále. Jednota požadovala na svatomartinském sněmu navrácením poměrů před vydáním zřízení zemského, což podmiňovala bojkotem sněmů a blokadí jejich usnesení.⁴⁹¹

Šlechta pravděpodobně očekávala, že města setrvají v pasivním postoji a ona tak bude moci dovršit svou úplnou hegemonii v zemi. Opak byl ale pravdou a města se proti újmě svých práv začala bouřit. Stejně jako je za husitské revoluce pojilo náboženství, je nyní pojila idea stavovství, se kterou se ztotožnila i katolická města. Je tedy možné vyjádřit názor, že šlechta už zapoměla na velkou vojenskou sílu měst za husitství a myslela si, že jí tento zákrok proti městům projde. Krále měla pojištěného, ten by sám žádný radikální zákrok proti nim nepodnikl, na to byl až příliš v jejich moci.

Problematika sporu šlechty a měst na počátku 16. století je poměrně dobře zpracovaná,⁴⁹² tudíž zde není potřeba jí zde podrobně popisovat, není to účelem této práce. Daleko přínosnější je dle mého názoru sledovat periodizaci tohoto zápasu. První vrchol sporu nastal v období let 1502-1504, kdy města odmítla Vladislavské zřízení zemské a spojila se v obrannou jednotu. Toto období se nevyznačovalo vojenským konfliktem, ale především bojkotem zemského soudu. Na konci této fáze vstupují do popředí náboženské otázky spojené s nuceným pronásledováním jednoty bratrské. Další vlna aktivizace přichází v letech 1507-1508, do které také spadají záškodnické akce. Končí v roce 1508 uzavřením svatojakubské smlouvy, která sice byla pro města nevýhodná, ale navrátila jim alespoň jejich politický hlas, který již od této chvíle nebyl zpochybňován. Úplným vrcholem celého konfliktu jsou pak léta 1512-1517, kdy se do čela městského svazu dostal kníže Bartoloměj Minsterberský. Na základě jeho agitace se král také roku 1513 postavil na stranu měst.⁴⁹³ Je možné, že král v tomto spojení spatřoval možnost odpoutání

⁴⁹⁰ F. PALACKÝ (ed.), *AC VI.*, s. 217-218. Povinnost postavit vojsko neměla Kutná Hora, aby v dolech nebyl nedostatek pracovních sil.

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 276-277.

⁴⁹² Například I. MARTINOVSKÝ, *Zápas o uznání nového zřízení*, in: *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 51-84.

⁴⁹³ J. PEŠEK a B. ZILYNSKYJ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, s. 141.

se z vlivu šlechty. Ta si možná konečně uvědomila závažnost městské vojenské síly, kterou potřebuje po svém boku pro udržení zemského míru.⁴⁹⁴ Tohle vše spolu se vzestupem mocenské závažnosti městského stavu vedlo k vyrovnaní sil, čímž se konečně otevřela cesta k mírovému řešení sporů.

Důležité je také položit si otázku o co města usilovala. Šlo jim opravdu jen o navrácení hlasu na zemském sněmu? Města zpočátku hájila především své oprávnění být šlechtě plnoprávným partnerem při řešení celozemských záležitostí. Tento požadavek stojí v popředí až do roku 1508, kdy je městům politický hlas znovu přiznán v tzv. svatojakubské smlouvě.⁴⁹⁵ Poté přicházejí do popředí především požadavky procesuální, tedy problematika příslušnosti měst k zemskému soudu. Tato otázka byla nejzávažnější pro zemský mír, protože ani jedna strana nebyla ochotná udělat jakýkoliv ústupek. Situace kulminovala případem Jana Kopidlanského, za jehož popravu se mstil jeho bratr Jiří Kopidlanský, který přepadával kupce a škodil tak královským městům. Na konci července 1507 obnovila města vojenskou jednotu namířenou i proti zemským škůdcům a opovědníkům.⁴⁹⁶

Mezi další požadavky měst patřily body policejního rázu, především otázka zběhlých poddaných, množství krčem a bezpečnosti cest. Tyto požadavky byly akcentovány až poté, co se vyřešily předchozí dvě otázky. Dostaly se tak do popředí těsně před vydáním Svatováclavské smlouvy. Hospodářské otázky ovšem nikdy nebyly plně dořešeny.⁴⁹⁷ Pro města představovali zběhlí poddaní levnou pracovní sílu, kdežto pro šlechtu zase vaření piva velký zisk, tudíž obě strany by musely slevit ze svých privilegií, aby bylo možné dosáhnout příměří. Na zemském sněmu tak byla 24. října 1517 přijata kompromisní dohoda mezi šlechtou a městy, známá pod názvem Svatováclavská smlouva, která ukončila dlouhotrvající zápas mezi šlechtou a městy.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ Projevilo se to především v tažení zemské hotovosti proti Šlikům, které bylo bezvýsledné.

⁴⁹⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AC VI.*, s. 386-391.

⁴⁹⁶ V. KULHÁNKOVÁ, *Vláda Ludvíka Jagellonského*, s. 42.

⁴⁹⁷ J. PEŠEK a B. ZILYNSKYJ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, s. 140-141.

⁴⁹⁸ FRANCEK, Jindřich, 24. 10. 1517: *Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*, Praha 2006, s. 84.

Po celou dobu se jednalo primárně o stavovský konflikt, při němž se spojenecké koalice neustále proměňovaly. Města si hledala spojence nejenom mezi nižší, převážně kališnickou šlechtou, ale také mezi vyšší šlechtou, což vedlo k narůstajícímu konfliktu uvnitř jejich řad. Jak jsem již uvedla v kapitole o šlechtických uskupeních, mezi pány neexistoval jednotný názor vůči městům. Nejradikálněji proti městům vystupovala skupina katolických pánů, v jejichž čele byl Zdeněk Lev z Rožmitálu spolu s Petrem z Rožmberka. Ale i tato skupina posléze zjistila, že města jsou nenahraditelným politickým, hospodářským i právním činitelem v zemi. Možná k tomu dopomohl také postoj krále Vladislava, který nemohl razantně zakročit ani proti jedné stavovské skupině. Královská města představovala základ jeho příjmů, zdroj berní, které potřeboval především na obranu proti tureckému nebezpečí. Je tedy možné, že právě tento jeho postoj spolu s uvědoměním si nenahraditelnosti měst pro šlechtu napomohl k udržení zemského míru.

Moc městského svazu vzrostla také spojením pražských měst, k němuž došlo za vlády Vladislavova syny Ludvíka. Šlechta se opět snažila čelit vzestupu moci měst, ale k rozsáhlejšímu zápasu nebyla dostatečně odhodlaná a ani schopná, což se projevilo především v roce 1520 při příležitosti tažení měst proti zemským škůdcům. Po tomto krátkodobém obnovení městského svazu začíná úsilí měst o větší politickou prestiž v zemi ochabovat. Ke změnám uvnitř spojených pražských měst dochází také vlivem příchozí německé reformace. Spor o rožmberské dědictví pak vedlo ke změnám ve stávajících koalicích, a také ústup sporu šlechty a měst do pozadí.⁴⁹⁹

Ludvík Jagellonský byl stejně jako jeho otec Vladislav loutkou v rukou českých i uherských stavů. Moc české šlechty byla natolik silná na úkor královské moci, že ji mladý nezkušený král, který byl v područí svých rádců, mohl jen těžko oslabit. Přesto se při svém pobytu v Praze v letech 1522-1523 pokusil zlomit moc skupiny katolických pánů kolem nejvyššího purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitálu. Využil svého práva a v březnu 1523 dosadil nové zemské úředníky.⁵⁰⁰ Po jeho odjezdu zpět do Budína ovšem došlo k pražským

⁴⁹⁹ J. PEŠEK a B. ZILYNSKYJ, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, s. 142.

⁵⁰⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy X.*, s. 516.

bouřím, které měly de facto za následek znovudosažení pana z Rožmitálu do úřadu nejvyššího purkrabího.

Po smrti krále Ludvíka v bitvě u Moháče nastoupil na český i uherský trůn Ferdinand Habsburský. České stavy ho českým králem nepřijaly jako manžela princezny Anny Jagellonské, dcery Vladislava a sestry Ludvíka, ale na základě právoplatné volby. Na stejné volbě stavy bazírovaly již od husitských válek, neboť jí považovaly za své výsadní právo. Ferdinand jako obratný panovník nejenom že odsunul městský stav z politického jeviště, ale také se mu podařilo posílit královskou moc na úkor české šlechty. Jako Vladislav a posléze Ludvík nebalancoval mezi Budínem a Prahou, ale zvolil si třetí možnost, Vídeň. Podobné obratné řešení zvolil i v případě oslabení moci šlechty. To se mu podařilo skrze vytvoření dvorských úřadů, které prosazoval na úkor zemských. Prestiž a moc dvorských úředníků, kteří podléhali přímo králi, postupně vzrostla natolik, že zastínila ty zemské, ovládané stavy.

Závěr

Výběr i postoj mužů, kteří stáli u zrodu prvního panovníkem kodifikovaného zemského zákoníku a u formování koncepčního uspořádání a využití státoprávních listin korunního archivu, nebyl náhodný, ale odpovídal proměnám a směřování stavovské obce, především její šlechtické části. Za účelem sestavení zemského zákoníku byla v říjnu roku 1499 zvolena sedmnáctičlenná komise, složená ze šesti pánů a jedenácti zástupců rytířského stavu. V případě výběru do této komise byl brán zřetel především na právní znalosti a zběhlost v právní praxi. U majoritní části zastoupených lze tak doložit jejich spojitost se zemským či dvorským soudem. Z velké části se jednalo o pravidelné přisedící těchto soudů a časté relátory zápisů do desek zemských. Na jazykovou vybavenost nebyl dáván takový akcent, protože výroky zemského soudu byly na rozdíl od listin uložených v korunním archivu psané převážně česky. Sestavování zemského zákoníku bylo záležitostí širšího spektra stavovské obce, tudíž v něm nebyli zastoupeni jen ti nejdůležitější, nejvýznamnější či nejmajetnější představitelé svého stavu, ale patrně také ti, kteří hráli roli jakéhosi zástupce za mocnějšího pána.

Poměr zástupců panského a rytířského stavu ovšem nemá jednoznačnou výpovědní hodnotu, lze očekávat složitější vztahy a různé motivace, které přivedly do komise zejména některé nižší šlechtice. Velký počet nižších šlechticů nemusel nutně znamenat snahu o poměrně vyšší zastoupení tohoto stavu, ale mohlo se jednat o situaci vzniklou náhodně, kdy vyšší šlechta mohla být zastoupena klienty, kteří účast v komisi mohli převzít z prestižních důvodů. Klientské vazby jednotlivých členů nižší šlechty na některého z pánů jsou ovšem prokazatelné jen v několika málo případech. U zbývajících osob nám nezbývá nic jiného, než se uchýlit k hypotézám. Jména několika osob nacházíme v pramenech jen v souvislosti s pracemi na zemském zákoníku. Další jména zase nejsme schopni ztotožnit s konkrétní osobou. Proto by do budoucna bylo přínosné detailní studium klientských vazeb okolo elitních pánů, které by mohlo napomoci odhalit totožnost pro nás neznámých členů komise.

Kromě těchto osob, které za celý svůj život nenastoupily kariéru v zemských ani dvorských úřadech, byli ovšem v komisi zastoupeni i elitní představitelé svého stavu. Celé akce se účastnili tři zástupci nejvyšších zemských úřadů – nejvyšší komorník, nejvyšší sudí a druhý karlštejský purkrabí, jeden zástupce dvorského úřadu – dvorský sudí a jeden královský úředník – královský prokurátor. Další skupinou zastoupenou v komisi byli ti, kteří v době zvolení do komise žádný úřad nezastávali, ale drželi nějaký z úřadů později, jednalo se tedy o osoby zapojené do politického dění. Je možné, že účast v komisi na sestavování zemského zákoníku po boku nejvyšších úředníků jim otevřela cestu do některého ze zemských či dvorských úřadů. Mezi několika osobami, které zastávali nějaký úřad při výběru do komise či později také nalézáme příbuzenský vztah. Nelze ovšem jednoznačně říct, jak velkou roli tento aspekt hrál. Stejně tak nebyla komise jedním názorovým celkem. Jejich rozdílné postoje výrazněji krystalovaly až po vydání Vladislavského zřízení zemského a profilovaly se především vůči královským městům. Ovšem většina zástupců z panského stavu v této komisi zastávala radikální náboženská (katolická) stanoviska a později se stejně radikálně stavěla i vůči městům.

Ještě před tím, než král při své návštěvě v Čechách roku 1502 schválil Vladislavské zřízení zemské, obrátila se pozornost stavů ke korunnímu archivu uloženému na Karlštejně. V průběhu 15. století došlo za různých politických podmínek k několika inventarizacím. První nám známý byl tzv. Menhartův inventář, který vznikl ihned po skončení husitských válek roku 1437. Ten pravděpodobně sloužil jen jako přehled zemských privilegií pro účely českých stavů, které se poprvé seznámily s jeho obsahem. Další inventáře pak vznikly za vlády Jiřího z Poděbrad a poté na konci 80. let 15. století. Je jisté, že inventáře korunního archivu sloužily k větší přehlednosti a následně snadnějšímu vyhledávání, lze tedy o nich hovořit jako o archivní pomůcce. Postupně také sloužily jako podklad pro argumentaci ve stavovských sporech a součást snah o sestavení zemského zákoníku. Vznikaly jako základní přehledy o právech Českého království i Koruny české jako celky. Na důležitosti nabývaly především v době rostoucího sebevědomí šlechtických stavů, které usilovali o větší moc v zemi na úkor královských měst a panovnické moci.

Stejně jako zákoník měl inventář posloužit k zakotvení stavovských práv, vymezení jejich politických nároků vůči panovníkovi a vyloučení královských měst z politického rozhodování. Nevíme, kdy přesně Registrum desíti truhlic vzniklo ani kdy byla zvolena komise za účelem prohledání korunního archivu. Jediným vodítkem je předmluva Registra, která je vřočená k roku 1501. Z toho lze usuzovat, že na některém ze sněmu v období 1500-1501 musela být zvolena ona komise sestávající z 6 pánů a 3 rytířů, z nichž někteří se již podíleli na sestavení zemského zákoníku. V této komisi byli silněji procentuálně zastoupeni páni (6:3). Jednalo se o menší podnik, uzavřený, kterého se účastnili především ti, kteří byli vybaveni jazykovými schopnostmi a širším rozhledem. V korunním archivu se nacházely také latinské listiny, včetně papežských bul, tudíž jazyková vybavenost byla základním předpokladem pro účast v této komisi. Většinou se tedy jednalo o osoby, které se s těmito listinami již setkaly, byly znalé v tomto odvětví, rozuměly tomu.

Nelze říct, nakolik byla vysoká jazyková gramotnost u zastoupených osob. Movitější šlechtici měli své písaře a kanceláře, tudíž nemuseli nutně umět číst či psát. U námi zastoupených osob je ovšem tato základní gramotnost předpokladatelná. Navíc osoby spojené s kanceláří, kterou procházelo množství cizojazyčných listin, musely jistě ovládat jak latinu, tak němčinu. To platí jak pro Jana ze Šelmberka, tak pro Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, jehož latinský jazyk byl na brilantní úrovni. Vilém z Pernštejna, který strávil svá studentská léta v Itálii, pravděpodobně také ovládal latinu, i když nelze určit, na jaké úrovni. Stejně tak nejvyšší sudí Půta Švihovský z Rýzmburka a královský hofmistr Albrecht z Kolovrat, kteří získali bakalářský titul na univerzitě v Lipsku. U zástupců nižší šlechty nedovedeme potvrdit, zda dokázali číst či psát v jiném jazyce než českém. V archivu se nacházely i papežské buly, které byly psané latinou na vysoké úrovni, tudíž bylo potřeba opravdové znalce pro jejich přeložení do češtiny. Nevíme a nelze pravděpodobně ani zodpovědět, kdo tyto listiny překládal. Zda se jednalo o kolektivní dílo zastoupených osob či zda je překládal sám písař podkomořího Matouš z Chlumčan, kterému bylo svěřeno sepsání inventáře.

Sestavování inventáře se účastnili tři nejvyšší zemští úředníci – nejvyšší hofmistr, nejvyšší sudí a nejvyšší kancléř, dále jeden dvorský úředník –

hofmistr královského dvora a jeden královský úředník – královský prokurátor. Tudíž pět z devíti zastoupených osob zastávalo v době zvolení do komise nějaký úřad. Je možné, že Zdeňkovi Malovcovi z Chýnova, který okolo roku 1501 nezastával žádný z úřadů, umožnila účast na tomto prestižním podniku počátek jeho kariéry jako nejvyššího písaře. Přestože bychom očekávali alespoň dohled jednoho z karlštejnských purkrabích, kteří byli spjati s místem uložení archivu, tohoto podniku se neúčastnili. Je ovšem možné chápat přítomnost královského hofmistra Albrechta Libštejnského z Kolovrat nejen jako vyslance krále, ale také jako bývalého karlštejnského purkrabího.

Pro velký počet zástupců z nižší šlechty nebyl prostor a hlavně ani důvod. Za rytířský stav se účastnil jen královský prokurátor Albrecht Rendl z Oušavy, jehož úřad byl spjatý s revindikační politikou krále, dále již zmíněný Zdeněk Malovec z Chýnova a jeden z nejbohatších příslušníků nižší šlechty Jan z Dubče. V případě zástupců nižší šlechty se tak pravděpodobně jednalo o velmi reprezentativní vzorek, tudíž klientských vazeb nebylo pravděpodobně potřeba. Ze šesti pánů v komisi jich pět náleželo ke starobylým panským rodům a jen jeden patřil k původně rytířskému rodu nově povýšenému mezi pány. Z tohoto vyplývá, že členy komise byli především ti, jejichž rody patřily k dlouho usedlým v Čechách (či na Moravě) a těšily se vysokou prestiží. I v případě nižší šlechty lze u majoritní části doložit jejich šlechtické předky přinejmenším od 14. století. Stejně jako tomu bylo u komise na sestavení zemského zákoníku, tak i mezi hlavními „elitními“ členy této komise se potvrdila příbuzenská provázanost. V tomto případě ovšem tento aspekt pravděpodobně nehrál roli žádnou na rozdíl od druhé komise, kde to nelze vyloučit.

Většina ze zastoupených osob či jejich předci (příbuzní) nepatřila mezi členy Zelenohorské jednoty a byla věrná Jiřímu Poděbrad a posléze Vladislavovi Jagellonskému. Příslušnost k Zelenohorské jednotě lze jednoznačně doložit jen u otce Albrechta Libštejnského z Kolovrat, Hanuše II. z Kolovrat, který byl velkým nepřítelem Jiřího z Poděbrad. Nelze tudíž tvrdit, že by v komisi převažovali ti (bývalí členové Zelenohorské jednoty), kteří se králi Vladislavovi podrobili až v září roku 1479 a kteří poté získali mocenskou

převahu. To opět jen potvrzuje tvrzení, že v tomto období již konfesijní otázka ustoupila do pozadí a její místo nahradila stavovská sounáležitost.

Dle rozpisu vojenské povinnosti v době války proti odbojným Šlikům v roce 1505, který stanovil dvanáct nejbohatších šlechtických rodů, se v komisi objevují čtyři zástupci těchto nejbohatších. Jednalo se o Viléma z Pernštejna, Půtu Švihovského z Rýzemberka, Jana ze Šelmberka a Albrechta Libštejnského z Kolovrat. Není žádným překvapením, že všechny tyto osoby zastávaly nejvyšší zemské (a jeden dvorský) úřady. Z rytířského stavu byl v komisi bezpochyby nejmajetnější Jan Dubecký z Dubče, který vlastnil velké množství statků především okolo Prahy. Rozložení držných statků jednotlivých členů komise ukazuje, že měli zázemí ve všech oblastech království. Nelze tedy tvrdit, že vybraní členové pocházeli jen z jedné geografické oblasti.

Vydáním těchto dvou dokumentů se upevnilo výsadní postavení šlechtických stavů. Poté, co král schválil v roce 1502 Vladislavské zřízení zemské, vypukl naplno spor mezi šlechtou a městy. Do tohoto roku se vyvíjely vztahy šlechty a měst poměrně klidně. Přestože se šlechta již od nástupu Vladislava na český trůn snažila po malých krůčcích města vyčleňovat, nikdy z toho nevznikl velký a dlouhotrvající konflikt, který by nešlo zažehnat. Vladislavské zřízení zemské, které popíralo politická práva královských měst, samozřejmě vyvolalo ve městech velkou vlnu odporu. Tento spor trval v různých fázích až do roku 1517, kdy byl ukončen kompromisní Svatováclavskou smlouvou. Po celou dobu se jednalo primárně o stavovský konflikt, při němž se spojenecké koalice neustále proměňovaly. Města si hledala spojence nejenom mezi nižší, převážně kališnickou šlechtou, ale také mezi vyšší šlechtou, což vedlo k narůstajícímu konfliktu uvnitř jejich řad. Mezi pány neexistoval jednotný názor vůči městům. Jednotliví šlechtici měnili své strany dle toho, co pro ně bylo momentálně nejvýhodnější.

Moc šlechty rostla i za vlády Vladislavova syna Ludvíka, který stejně jako jeho otec neměl dostatek síly, zkušeností a financí na její potlačení. To se podařilo až Ferdinandu Habsburskému. Ten jako velmi obratný panovník odsunul městský stav z politického jeviště a posílil královskou moc na úkor

české šlechty vytvořením nových centralizačních dvorských úřadů, které postupně zemské úřady zbavily rozhodujícího postavení.

Přílohy

Komise Registra desíti truhlic

Vilém II. z Pernštejna (cca 1438-1521)

Vilém se narodil okolo roku 1438 jako druhorozený z pěti bratrů (Zikmund, Vilém, Jan, Vratislav, Jimram) rodičům Janovi z Pernštejna a Bohunce z Lomnice. V mládí (dětství) se stal poručníkem stejně starého Ladislava Pohrobka, se kterým pravděpodobně pobýval na dvoře císaře Fridricha III. ve Vídni. Roku 1451 se také účastnil s dalšími českými a moravskými šlechtici císařovy korunovační a svatební cesty do Itálie.⁵⁰¹ Poté, co zemřel Ladislav Pohrobek, bojoval Vilém spolu s bratrem Zikmundem za zájmy Jiřího z Poděbrad. V roce 1471 prosazoval kandidaturu Vladislava Jagellonského.⁵⁰² Když padl jeho bratr Zikmund do zajetí vůdce Zelenohorské jednoty, Zdeňka ze Šternberka, přešel na stranu Matyáše Korvína, aby mohl bratra vykoupit.⁵⁰³ Vlastnil rozsáhlé majetky na Severní Moravě podél řeky Bečvy, jejichž centrem byl hrad Helfštejn. K němu přikoupil Hranice na Moravě, Přerov, Drahotuš a Moravskou Třebovou.⁵⁰⁴ Oženil se s Johankou z Liblic, pomocí jejíhož věna založil rodovou doménu v Pobečví.⁵⁰⁵ Vilémovi mimo jiné také náležely statky: Lipník nad Bečvou, Hluboká nad Vltavou,⁵⁰⁶ Třebíč,⁵⁰⁷ Kunětická Hora,⁵⁰⁸ Plumlov, Prostějov, Lanškroun, Lanšperk, Sezemice, Jezbořice,⁵⁰⁹ Pardubice, Litice, Potštejn,⁵¹⁰ Rychmburk, Častolovice, Rychnov nad Kněžnou, Brandýs nad Orlicí, Holice, zámek Sládek,⁵¹¹ Černá,⁵¹² Chroustov, Osek, Dubečno,⁵¹³ Dašice, Nový Bydžov, Přelouč, Pernštejn, Tovačov, Kojetín, Sezemský klášter,⁵¹⁴ Ostřešany,⁵¹⁵

⁵⁰¹ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 60.

⁵⁰² Tamtéž, s. 61.

⁵⁰³ Tamtéž, s. 66.

⁵⁰⁴ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVI.*, s. 417.; Tamtéž, s. 328.

⁵⁰⁵ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 72.

⁵⁰⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVI.*, s. 346, 356-357.

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 393.

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 449-451.

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 542.

⁵¹⁰ EMLER, Josef (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, Praha 1872, s. 484.

⁵¹¹ Tamtéž, s. 366, 408.

⁵¹² Tamtéž, s. 453.

⁵¹³ Tamtéž, s. 511.

⁵¹⁴ J. EMLER, (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 448.

⁵¹⁵ Tamtéž, s. 510.

Máslojedy, Račice, Benátky, Habřinku,⁵¹⁶ Nemošice,⁵¹⁷ Dolany, Křičenice, Lhotka,⁵¹⁸ Týnec nad Labem,⁵¹⁹ právo „opravy majetku kláštera Oslavany a Tišnov,⁵²⁰ právo a užitky z vesnic okolo Židlochovic, jako poručník Pertolda z Lipé spravoval také Moravský Krumlov. Jako dědictví po otci mu připadlo zubštejnské panství. Po smrti otce Jana v roce 1475 po něm Vilém převzal funkci nejvyššího komorníka zemského soudu v Brně. V roce 1482 se pak stal nejvyšším maršálkem. Patřil do nepočetné skupiny dvořanů a vojenských velitelů Korvína, kterým se říkalo „česká strana“. Původem se jednalo o Moravany udržující styky s českou šlechtou.⁵²¹ Do této skupiny také patřil Jan z Cimburka a Jan Filipec, které s Vilémem pojilo přátelství. Po smrti Matyáše Korvína finančně podpořil kandidaturu Vladislava Jagellonského na uherský trůn, čímž byl posléze odměněn doživotním úřadem nejvyššího hofmistra. Vilémovým nejvýznamnějším politickým partnerem byl Jan ze Šelmberka, se kterým zastával umírněnou stranu, jenž se vymezovala proti moci Zdeňka Lva z Rožmitálu. Vilém byl velmi zkušený hospodář, zejména co se týče zakládání rybníků. Přestože konvertoval ke katolictví, vyznával spíše „nadkonfesijní křesťanství“,⁵²² díky kterému si zasloužil i podporu Jednoty bratrské. Po své smrti v roce 1521 po sobě zanechal syny Vojtěcha a Jana, a dceru Bohunku.

Půta Švihovský z Rýzemberka (cca 1447/1448-1504)

Půta se narodil jako jediný potomek Viléma Švihovského z Rýzemberka a Škonky (Scholastiky) ze Žerotína. Jak jsem již uváděla v kapitole o věku členů komise Registra desíti truhlic, určení data jeho narození je problematické. Pravděpodobně se tak ale stalo v období let 1447-1448. Jeho poručníkem byl jeho bratranec Vilém ml. z Rábí, nejvyšší komorník a zastánce Jiřího z Poděbrad. Poté co Půta získal bakalářský titul na univerzitě v Lipsku,⁵²³

⁵¹⁶ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 199.

⁵¹⁷ J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 454.

⁵¹⁸ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVI.*, s. 386.

⁵¹⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 205.

⁵²⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVI.*, s. 175-176.

⁵²¹ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 91.

⁵²² VÁLKA, Josef, *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jan z Pernštejna*, in: *Pernštejnové v českých dějinách: Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 8. - 9.9 1993*, s. 173-183.

⁵²³ *Codex Diplomaticus saxoniae regiae*, sv. II 17, s. 211.

účastnil se spolu s dalšími šlechtici bojů proti křižácké výpravě z Bavorska.⁵²⁴ Po absolvování artistické fakulty v Lipsku převzal dědictví po otci a oženil se s Bohunkou Meziříčskou z Lomnice, se kterou měl syny Viléma, Jindřicha, Břetislava, Václava a dcery Kateřinu a Johanku.⁵²⁵ Mimo jiné se také aktivně zapojil do stavovské politiky. Roku 1473 se účastnil opavského sjezdu,⁵²⁶ roku 1477 byl povolán do komorního soudu,⁵²⁷ 1479 se účastnil sjezdu v Olomouci.⁵²⁸ Po něm byl jmenován do úřadu nejvyššího sudího, který zastával do konce svého života.⁵²⁹ Byl také hejtmanem plzeňského kraje. V roce 1487 byl spolu s Janem Hasištejnským z Lobkovic vyslán králem Vladislavem do Říma za účelem uznání Vladislava jako českého krále.⁵³⁰ Ve stejném roce bylo do desek zemských vloženo nařízení o povinném vydávání osedlých i neosedlých poddaných zběhlých bez výhostního listu. Jeho nedodržování mělo být trestáno púhonem o částku 10-20 hřiven stříbra.⁵³¹ Podle všeho byl hlavním autorem tohoto dekretu o zběhlých poddaných vydaného 14. 3. 1487 právě Půta Švihovský,⁵³² který dle pověstí byl ke svým vlastním poddaným velice neohleduplný a už vůbec ne přívětivý.⁵³³ Další Půtova diplomatická aktivita nastala v roce 1490, kdy zemřel Matyáš Korvín a Vladislav Jagellonský se stal uherským králem. S touto situací se však nedokázal smířit ani římský král Maxmilián I., ale ani Vladislavův mladší bratr Jan Albrecht, jemuž měl uherský trůn prvoplánově připadnout. Půta byl vyslán jako diplomat do Peště k Janu Albrechtovi, který vpadl do Uher s cílem uzurpovat si uherský trůn. Cílem mladšího Jagellonce se v roce 1491 stalo město Košice, které se rozhodl dobýt. Košické měšťany ale podle všeho tak ovládl strach, že nebyli schopni své město před Janem Albrechtem bránit. Právě v tuto chvíli je vyzdvihováno rychlé jednání Půty Švihovského, který sebral 300 jezdců a táhl s nimi proti nepříteli, čímž dodal odvahu i košickým

⁵²⁴ JÁNSKÝ, Jiří, *Kronika česko-bavorské hranice IV. (1458-1478)*, Domažlice 2003, s. 96-97.

⁵²⁵ M. KOLÁŘ, *Rod pánů Švihovských z Risenberka*, s. 15. Kolář uvádí, že měl Půta se svou manželkou Bohunkou také syna Matouše, ovšem nikde jinde o tomto synovi zmínka není.

⁵²⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V., sv. I., s. 86.

⁵²⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, Praha 1846, s. 316.

⁵²⁸ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V., sv. I., s. 181.

⁵²⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XXI*, s. 200.

⁵³⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V., sv. I., s. 282.

⁵³¹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 432.

⁵³² F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V, sv. 1, s. 366. Půta byl spolu s Janem z Roupova vyslán jako rektor k deskám zemským.

⁵³³ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IX, s. 15.

měšťanům.⁵³⁴ Pán ze Švihova se jako nejvyšší sudí pocházející ze starobylého panského rodu účastnil jak sestavování Registra desíti truhlic, tak Vladislavského zřízení zemského. Vždy zastával radikální stanoviska proti měšťům, stejně horlivý byl i ve své katolické víře.⁵³⁵ Po smrti svého bratrance Viléma ml. roku 1479 zdědil Půta velké množství statků, o které se musel postarat. Vlastnil Horažďovice, Prácheň,⁵³⁶ Zevlekov, Herštejn, Roudnici, Vrbice,⁵³⁷ Kašperk i s městečkem Rejštejmem,⁵³⁸ Kotovice, která patřila chotětovskému klášteru,⁵³⁹ panství Kozelské,⁵⁴⁰ clo v Matějově Kři ve Slezsku,⁵⁴¹ Čejkovy u Sušice, Bezděkov na Klatovsku,⁵⁴² Strakonice, Střelu, Žerovice, Přeštice, Vstiš, Soběkury a další.⁵⁴³ Půta vynikal mezi tehdejšími šlechtici svou velkou stavitelskou vášní. Zasloužil se především o kompletní přestavbu hradu Rabí a Švihova, což bylo velice nákladné. Proto musel vymáhat na svých poddaných větší robotu i dávky, než jaké byly obvyklé. Díky tomu o nelítostného člověka, o kterém po jeho smrti v roce 1504 kolovaly pověsti, že ho odnesl čert.⁵⁴⁴ Autorem jeho epitafu je Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic.⁵⁴⁵ Byl pohřben v kostele v Horažďovicích.

Jan ze Šelmberka (1435-1508)

Jan ze Šelmberka se narodil pravděpodobně v roce 1435 Jaroslavovi ze Šelmberka a Veronice z Boskovic.⁵⁴⁶ Jan byl dvakrát ženatý. Jeho první manželkou byla Johanka ze Stráže, se kterou vyženil velký majetek pánů ze

⁵³⁴ SCHWANDTNER, Johann Georg (ed.), *Scriptores Rerum Hungaricarum Veteres*, sv. 2, Vídeň 1746, s. 150. KATONA, István (ed.), *Historia Critica Regum Hungariae ...: Ex Fide Domesticorum Et Exterorum Scriptorum Concinnata*. Stirpis Mixtae, XVII., Pešť 1793, s. 99. F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V, sv. 1, s. 318.

⁵³⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, 803, s. 38.

⁵³⁶ NĚMEC, Karel, *Dějiny města Horažďovic*, Horažďovice 1936, s. 96-97.

⁵³⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 571.

⁵³⁸ M. KOLÁŘ, *Rod pánů Švihovských z Risenberka*, s. 14.

⁵³⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, 18, s. 55.

⁵⁴⁰ M. KOLÁŘ, *Rod pánů Švihovských z Risenberka*, s. 14.

⁵⁴¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, 326, s. 192.

⁵⁴² Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*, 17, 935.

⁵⁴³ PAPROCKÝ z HLOHOL, *Bartoloměj, Diadochos, O stavu panském, 1602*, s. 115.

⁵⁴⁴ PAVEL, Josef, *Pověsti českých hradů a zámků*, Praha 1995, s. 334-335.; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, 9 díl, s. 15., KRAUSOVÁ, Milada, *Z úst na internet: Cesta pana Půty do 21. Století*, in: MEMO: časopis pro orální historii, č. 1, 2011, s. 72.

⁵⁴⁵ HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Bohuslav, *Carmina selecta*, Praha 1996, s. 16-17.

⁵⁴⁶ HONC, Jaroslav, *Populační vývoj šesti generací 125 šesti panských rodů v letech 1502-1794*, in: *Historická demografie*, roč. 3, 1969, s. 39.; BRANDL, Vincenc (ed.), *Libri citationum et sententiarum seu knihy půhonné a nálezové*, sv. III., Praha 1878, s. 288.

Stráže. Měl s ní syny Jiřího, Jaroslava,⁵⁴⁷ Jindřicha a dcery Veroniku, Kateřinu a Majdalénu. Druhou manželkou se stala Johanka z Krajku, vdova po Janovi z Cimburka.⁵⁴⁸ Jan ze Šelmberka byl přední člen královské rady a nejčastější přísedící komorního soudu.⁵⁴⁹ V letech 1479-1503 byl nejvyšším kancléřem, od roku 1503 až do své smrti pak zastával úřad nejvyššího komorníka. Patřil mezi důvěrníky krále, který ho často za sebe vysílal jako zástupce na zemské sněmy, za to byl Jan hojně odměňován.⁵⁵⁰ Byl nejvýznamnějším politickým partnerem Viléma z Pernštejna, s kterým zastával umírněné názory.⁵⁵¹ V době konfliktu mezi Vladislavem Jagellonským a Matyášem Korvínem stál vždy věrně na straně Vladislava.⁵⁵² V době, kdy byl Jan nejvyšším zemským kancléřem, patřil mezi jeho podřízené slavný humanista Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic. Ten si Jana velice vážil, v korespondenci ho velmi chválil⁵⁵³ a dokonce mu napsal i posmrtný epitaf.⁵⁵⁴ Jan vlastnil dům na Starém Městě pražském a poté na Malé Straně.⁵⁵⁵ Patřily mu statky Spěšov, Kostelec nad Labem, Popovice, Buzov, Fürstenstein ve Slezsku, Červené Řečice,⁵⁵⁶ Přerov,⁵⁵⁷ Kostomlaty,⁵⁵⁸ Kost, Trosky, Studénka, Šelmberk a další.⁵⁵⁹ Také vlastnil opravu na Staré Boleslavi.⁵⁶⁰

Albrecht II. Libštejnský z Kolovrat (1463-1510)

Rodiče Albrechta byli Hanuš II. z Kolovrat a Kateřina ze Šternberka.⁵⁶¹ Jeho manželkou se stala Anna z Kováně, vdova po Hynkovi z Valdštejna, se

⁵⁴⁷ Jaroslav si vzal za manželku Kateřinu z Plavna, se kterou měl dceru Hedviku, jež si vzala za manžela Jana z Pernštejna, syna Viléma z Pernštejna.

⁵⁴⁸ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. 24, s. 580.

⁵⁴⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 77.; J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, s. 330-332.

⁵⁵⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 1-5.

⁵⁵¹ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 103.

⁵⁵² P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VZDKČ VI.*, s. 436-437.

⁵⁵³ SLEPÝ, Jan (ed.), *Karla Aloise Vinařického sebrané spisy*, sv. II., Praha 1875, s. 128-130.; TRUHLÁŘ, Josef, *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, Praha 1894, s. 25.

⁵⁵⁴ HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Bohuslav, *Carmina selecta*, s. 105

⁵⁵⁵ TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, díl VIII., Praha 1891, s. 75.

⁵⁵⁶ Národní archiv Praha, *České gubernium - guberniální listiny*, Praha (0993-1526) 457, in: monasterium.net, URL <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/457/charter>>, accessed at 2018-06-26Z

⁵⁵⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 575.

⁵⁵⁸ J. EMLER, (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 470-472.

⁵⁵⁹ Tamtéž, s. 492-493.

⁵⁶⁰ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. 24, s. 580.

⁵⁶¹ Bratr Kateřiny byl Aleš Holický ze Šternberka, který měl syna Petra, jenž byl také členem komise VZZ. Druhý bratr Kateřiny Smil měl dceru Kunhutu, jež si vzala Jiřího z Poděbrad.

kteřou neměl žádné děti.⁵⁶² Albrecht byl prvně rádce krále Vladislava, poté v letech 1496-1497 karlštejnským purkrabím. V době svého zvolení do komise zastával úřad královského hofmistra (1496-1502). Vrcholu své kariéry dosáhl v letech 1503-1510, kdy zastával úřad nejvyššího kancléře. Byl oddaným úředníkem krále, který ho považoval za svého nástupce v zemi. Díky tomu si vysloužil odpor nejvyšších zemských úředníků, kteří se proti němu uzavřeli v obrannou jednotu.⁵⁶³ Aby ještě zvýšil svůj politický vliv, začala spolupracovat s královskými městy, se kterými dokonce v roce 1507 uzavřel smlouvu o vzájemné pomoci. Albrecht byl také autorem dekretu proti jednotě bratrské.⁵⁶⁴ V roce 1508 byl oslaben vliv pána z Kolovrat, když na Svatojakubském sněmu byly přeneseny pravomoci v zemi na Zdeňka Lva z Rožmitálu.⁵⁶⁵ Zemřel bezdětný v roce 1510. Za svého života se Albrecht II. domohl značného majetku. Patřily mu například statky Libštejn, Perštejn, Kacéřov,⁵⁶⁶ Újezd, Bučina, Velemín, Kamýk, Dubkovice, Liběchovice, Mělník, Kladruby, Krupka, Lovosice a další. Vlastnil také klášter Altzella u Drážd'an, kde je pohřbený.⁵⁶⁷

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1461-1510)

Rodičům Mikuláši II. Hasištejnskému z Lobkovic a Žofii ze Žerotína se kromě Bohuslava narodili také synové Jan, Mikuláš a Jaroslav. Členové rodu Lobkoviců se podíleli na správě českých zemí a obsazovali významné úřady. Bohuslav studoval od roku 1475 na univerzitě v Bologně, ale roku 1481 přešel do Ferrary, kde také na podzim roku 1482 získal doktorát z kanonického práva.⁵⁶⁸ Po studiích následovaly cesty po Středomoří, Řecku, Sýrii, Palestině, Egyptě a dalších zemích. Jako mladšímu synovi mu byla již od narození předurčena církevní dráha, což mělo později také vliv na to, že se profiloval jako přísný katolík a dokonce se nikdy neoženil.⁵⁶⁹ Od konce 80. let držel společně se svými bratry zděděná panství, jejichž správě se začal věnovat.

⁵⁶² A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII.: Plzeňsko*, Praha 1905, s. 91

⁵⁶³ F. PALACKÝ (ed.), *AC VI.*, s. 197.

⁵⁶⁴ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 121.

⁵⁶⁵ Tamtéž, s. 138.

⁵⁶⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 567.

⁵⁶⁷ P. JUŘÍK, *Kolowratové*, s. 26.

⁵⁶⁸ J. TRUHLÁŘ, *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, s. 8-15.

⁵⁶⁹ Jako horlivý katolík se projevoval zejména v postoji proti utrakvistům, ale především proti jednotě bratrské.

Kromě podílu na Hasištejně vlastnil Bohuslav také město Březno, Přísečnici, Kralupy nad Vltavou, Zásadu, Louchov a dům na Malostranském náměstí. Pobýval také nějaký čas na lobkovické tvrzi Obříství u Mělníka.⁵⁷⁰ Po návratu do Čech jej král jmenoval vyšehradským proboštem. Díky svému právnímu vzdělání a dokonalé znalosti latiny byl Bohuslav předurčen ke službě v královské kanceláři. Do té nastoupil v roce 1487 a stal se tak podřízeným nejvyšší kancléře Jana ze Šelmberka. Jako královský sekretář se Bohuslav pohyboval v bezprostřední blízkosti panovníka, měl na starosti jeho osobní korespondenci. V době svého působení v kanceláři kolem sebe Bohuslav soustředil humanistický kroužek několika mladých úředníků, kteří se zajímali o humanistickou kulturu. Do této skupiny také náležel Viktorín Kornel ze Všehrd, který byl až do roku 1494 Bohuslavovým blízkým přítelem.⁵⁷¹ V úřadu královského kanceláře setrval pán z Lobkovic až do jara roku 1490, kdy se král Vladislav přestěhoval se svým dvorem do Budína. Poté co nevyšla kandidatura na post olomouckého biskupa, přijal od krále nabídku na pobyt na budínském dvoře. Stejně jako tehdy v Praze se okolo Bohuslava soustřeďovala skupina humanistů. V Budíně pobyl kvůli vážnoucí výplatě jen jeden rok (1502-1503).⁵⁷² Nejvíce svého času pobýval tento humanista na hradě Hasištejně, kde byla také prvně uložená jeho slavná knihovna.⁵⁷³ Jako autor byl velmi plodný, dnes známe přes 500 jeho básní, přibližně 200 listů a tři traktáty.⁵⁷⁴ Bohuslav zemřel v listopadu roku 1510 a byl pohřben v gotickém kostele sv. Mikuláše v Přísečnici.⁵⁷⁵

Viktorín Křinecký z Ronova (1458-1510)

Otcem Viktorína byl Jan, rychtář na Starém Městě pražském, který držel se stranou Jiřího z Poděbrad. Jan si vzal Magdalénu Rožďalovskou,⁵⁷⁶ se kterou měl kromě Viktorína ještě syna Jiříka, který založil kuncberskou větev rodu. Viktorín byl na podzim roku 1496 zapsán na univerzitě v Lipsku.⁵⁷⁷

⁵⁷⁰ J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 443-444.

⁵⁷¹ J. TRUHLÁŘ, *Humanismus a humanisté*, s. 26-37.

⁵⁷² KYZOUROVÁ, Ivana (ed.), *Básník a král: Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, Praha 2007, s. 16-17.

⁵⁷³ Dnes se nachází za zámku v Nelahozevsi.

⁵⁷⁴ I. KYZOUROVÁ, (ed.), *Básník a král*, s. 104.

⁵⁷⁵ Tento kostel byl bohužel roku 1963 zbořen a o deset let později bylo celé údolí zatopeno vodou z místní vodní nádrže.

⁵⁷⁶ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 190.

⁵⁷⁷ *Codex Diplomaticus saxoniae regiae*, sv. II 16, s. 413

Mezi promujícími, kteří získali v Lipsku titul, ho už ovšem nenacházíme, tudíž buď studia nedokončil, nebo obdržel titul na jiné univerzitě. S manželkou Majdalenou z Valdštejna měl tři dcery a tři syny. S bratrem Jiříkem držel Viktorin po smrti otce (mezi 1480-1487) společně panství Kuncberk a Roždalovice. Viktorinovi také náleželo panství Dymokury,⁵⁷⁸ Svidnice, Mutěnice, Čiňoves, Nové Hrady a Velenice. Spolu s dalšími šlechtici byl pan Křínecký vyslán roku 1507 jako relátor zápisů do desek zemských. Stejně jako jeho otec byl kališníkem, jak napovídá i zpráva o jeho úmrtí v roce 1510: „(...) zemřel usilovný obránce kalicha (...)“.⁵⁷⁹

Albrecht Rendl z Oušavy (přelom 60./70. let 15. století-1522)

Albrecht se narodil pravděpodobně někdy na přelomu 60. a 70. let 15. století rodičům Janovi Rendlovi z Oušavy a Žofce z Přechevic.⁵⁸⁰ Měl bratra Viléma, který byl hejtmanem rožmberského vojska. První zmínka o Albrechtovi je z roku 1493, kdy patřil mezi vyšší úředníky Zdeňka Lva z Rožmitálu.⁵⁸¹ Od roku 1494 zastával Albrecht úřad pražského místopurkrabího, v letech 1498 – 1509 byl královským prokurátorem a sloužil tak jako „spojka“ mezi Prahou a budínským dvorem krále Vladislava.⁵⁸² Byl pokládán za hlavního autora Vladislavského zřízení zemského, čímž proti sobě pobouřil královská města.⁵⁸³ Byl tajným členem jednoty bratrské, kterou spolu s Janem ze Šelmberka, Zdeňkem Kostkou z Postupic a dalšími šlechtici podporoval.⁵⁸⁴ V roce 1508, když došlo ke kompromisu mezi šlechtou a městy, byl Rendl přijat mezi zemské správce. O rok později podplatil nejvyššího písaře Mikuláše z Hořic, aby mu postoupil svůj úřad. Když se tato korupční aféra prozradila, byl Rendl sesazen.⁵⁸⁵ Vždy dbal jen na svůj prospěch a dle toho také měnil strany. Poté, co se přidal na stranu měst, získal v roce 1515 na přímluvu Bartoloměje Minsterberského úřad královského

⁵⁷⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. X.: Boleslavsko*, Praha 1895, s. 312, 376, 401.

⁵⁷⁹ LUPÁČ Z HLAVAČOVA, Prokop, *Rerum Bohemicarum Ephemeris*, Praha 1584, k8r.

⁵⁸⁰ J. EMLER, (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I.*, s. 221.

⁵⁸¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XV.*, s. 66.

⁵⁸² F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 586.

⁵⁸³ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 5.

⁵⁸⁴ GOLL, Jaroslav, *Chelčický a Jednota v XV. století*, Praha 1916, str. 234–236.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 314.

⁵⁸⁵ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy X.*, str. 295.

podkomořího.⁵⁸⁶ Tento úřad držel až do roku 1518.⁵⁸⁷ Pak se zpět přiklonil na stranu nejvyššího purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitálu a opět začal horlivě vystupovat proti městům. Po svém otci zdědil mlýn u Vodňan. Dále držel tvrz Kamberk,⁵⁸⁸ Roztoky,⁵⁸⁹ Myšlín u Písku, Komorní Hrádek,⁵⁹⁰ Ježov, Zlenice, domy na Hradčanech a Malostranském náměstí. S manželkou, jejíž jméno je neznámé, zplodil čtyři syny (Jan, Albrecht, Vilém, Mikuláš) kterým sepsal naučení.⁵⁹¹ Albrecht zemřel 9. září roku 1522.⁵⁹²

Zdeňk Malovec z Chýnova (1. polovina 40. let 15. století-1512)

Zdeňkův přesný rok narození není znám. Ale již v roce 1464 mu jeho otec Jan postupuje Chýnov,⁵⁹³ tudíž mu v té době muselo být minimálně 20 let. Dle toho usuzují, že se narodil v první polovině 40. let 15. století. Otec Jan ml. Malovec z Chýnova byl velkým příznivcem Jiřího z Poděbrad, který si ho spolu s dalšími vybral jako zástupce nižší šlechty v poselstvu do Říma.⁵⁹⁴ Jeho matkou byla Afra Ulická z Přeštic. Poté, co Petr Kaplír ze Sulevic odkázal Vimperk,⁵⁹⁵ předal Zdeňk panství Chýnov svému mladšímu bratrovi Oldřichovi. Kromě vimperského panství mu od roku 1506 také patřila Březnice.⁵⁹⁶ Oldřicha měl také bratry Jana, Mikuláše, Pavla a sestry Johanu a Kateřinu. Manželkou Zdeňka se stala Kateřina z Radíče,⁵⁹⁷ se kterou měl syny Jana a Petra a 5 dcer. Účastnil se spolu s dalšími šlechtici tažení proti Šlikům v roce 1505.⁵⁹⁸ Kromě Od roku 1508 zastával spolu s Petrem z Rožmberka hejtmanství prácheňského kraje. V roce 1510 nastoupil Zdeňk po Albrechtu Rendlu z Oušavy do úřadu nejvyššího písaře.⁵⁹⁹ Rytíř Malovec zemřel 2. srpna

⁵⁸⁶ D. KORYTA, *Albrecht Rendl z Oušavy*, s. 50.

⁵⁸⁷ J. CHARVÁT (ed.), *Starí letopisové čeští*, str. 329–330.

⁵⁸⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IV., str. 239.

⁵⁸⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIX.*, s. 283.

⁵⁹⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. XV., str. 99.

⁵⁹¹ ČELAKOVSKÝ, Jaromír, Naučení pana Albrechta Rendla synům dané, in: *Český časopis historický* 8, Praha 1902, str. 68–70. Kromě čtyř synů měl Albrecht ještě dceru Johanku.

⁵⁹² J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. 21, str. 552-553.

⁵⁹³ Národní archiv Praha, fond České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526) 339, in: monasterium.net, URL <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/339/charter>>, accessed at 2018-06-07Z

⁵⁹⁴ CIKHART, Roman, *Historický místopis Borotína*, Praha 1946, s. 6.

⁵⁹⁵ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 2. H. 2.

⁵⁹⁶ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 5. J. 24.

⁵⁹⁷ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 2. J. 9.

⁵⁹⁸ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 316.

⁵⁹⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IV., str. 284-285.

1512. Starý letopisec o něm poznamenal: „*Byl milovník a obhájce pravdy boží*“.⁶⁰⁰

Jan Dubecký z Dubče a na Průhonicích (40./50. léta 15. století-cca 1508)

Janovým otcem byl Matěj, se kterým se setkáváme poprvé v roce 1433.⁶⁰¹ V 80. letech se zmiňuje Matějova závěť, ve které poručníkem svého majetku a dětí ustanovil pana Zdeňka Kostku z Postupic.⁶⁰² Ottův slovník naučný uvádí, že Matěj zemřel v roce 1465. Pokud bychom vycházeli z tohoto data, musel být v roce 1465 Jan ještě nezletilý, když potřeboval poručníka. Muselo by mu tedy v roce 1465 být méně než 17 let. Na základě toho usuzuji, že se Jan narodil na přelomu 40. a 50. let 15. století. Jan se objevuje v listinách od roku 1490.⁶⁰³ Přibližně ve stejném období se oženil s Eliškou z Kraselova,⁶⁰⁴ se kterou měl jediného potomka, dceru Žofku.⁶⁰⁵ Ve svatební smlouvě se zavázal, že děti budou vychovávány dle víry, jakou určí Eliška. Jednalo se velmi majetného příslušníka nižší šlechty. Patřily mu zejména statky kolem Prahy, jmenovitě Frydštejn, Průhonice, Dubeč,⁶⁰⁶ Dubeček, Litoznice, Hole, Vinoř, Měcholupy, Pnětluky, Hole, Újezd, Čertousy, Chlumín, Krchleby, Čestlice,⁶⁰⁷ Jerčany a další.⁶⁰⁸ Geografická blízkost s hlavním městem podmiňovala jejich hospodářskou spolupráci. V roce 1501 uzavřel Jan s městskou radou Starého Města pražského smlouvu o pouštění vody z rybníků, které ležely hranici jejich statků. Protože ale smlouvu město nedodrželo, poháněl je Jan následujících několik let před soud.⁶⁰⁹ Soudil se mimo jiné také s konšely města Vyšehradu, kteří dle pŕihonu Janovi nevrátili jeho člověka.⁶¹⁰ Jan určitě patřil k významnějším příslušníkům zemské obce, protože 1505 v říjnu

⁶⁰⁰ J. CHARVÁT (ed.), *Starí letopisové čeští*, str. 281.

⁶⁰¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XXVI.*, s. 169-170.

⁶⁰² J. EMLER, (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I.*, s. 199-200.

⁶⁰³ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XXVI.*, s. 170.

⁶⁰⁴ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 83-84. Jan se soudí s Václavem Firšicem z Nabdína. Ten prvně nařknul čest Jana a poté i jeho manželky nebožky. Spor se odehrál v roce 1504, tudíž v tomto roce musela být již Eliška z Kraselova po smrti. Obě pře Jan vyhrál, protože se Václav ani jednou nedostavil k soudu.

⁶⁰⁵ Tamtéž, s. 378-379.

⁶⁰⁶ F. PALACKÝ (ed), *AČ VI.*, s. 571. Král Vladislav dovolil vysadit městečko Dubeč.

⁶⁰⁷ Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*, 17. F. 71.; *fond Desky zemské věší*, 250. L. 14.

⁶⁰⁸ G. FRIEDRICH (ed.), *AČ XXVIII.*, Praha 1912, s. 146-148.

⁶⁰⁹ J. KALOUSEK (ed), *AČ XII.*, Praha 1893, s. 488.; TÝŽ, *AČ XI.*, Praha 1892, s. 541-542.; TÝŽ, *AČ XIII.*, Praha 1894, s. 33.

⁶¹⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 106-107.

zemský soud rozhodl, aby on a Oldřich Myška hospodařili s penězi získanými zemskou berní od rytířstva a zemanstva království a vydávali je na vydržování vojska.⁶¹¹ Jan vydává na Nový rok 1508 závěť, ve které všechny statky kromě hradu Frydštejn (ten odkázal Janovi Chvalovskému z Ledec) odkázal svému zeti Zikmundovi Zapskému ze Zap, manželovi dcery Žofky.⁶¹²

Matouš z Chlumčan (zemřel 1505)

Osobou, které bylo svěřeno celé vypracování inventáře a která je také autorem předmluvy k Registru byl rytíř Matouš z Chlumčan. Přestože se jednalo o hlavní a nepostradatelný článek celé akce, příliš toho o něm nevíme. Ve všech pramenech i literatuře je zmiňován výhradně v souvislosti s Registrem desíti truhlic.⁶¹³ Není znám rok jeho narození, jen pravděpodobný rok úmrtí.⁶¹⁴ Matouš z Chlumčan zemřel v roce 1505 nebo o rok později, kdy byla do desek zemských vložena jeho závěť.⁶¹⁵ Neshody panují především v otázce jeho původu. Veronika Bezděková ve své disertační práci vyvrátila tvrzení, že Matouš, psaný od roku 1501 z Chlumčan⁶¹⁶ pocházel z rodu Chlumčanských z Přestavlk.⁶¹⁷ Do roku 1501 se psal z Domaslavi.⁶¹⁸ První zachycená zmínka pochází z register komorního soudu z července roku 1490.⁶¹⁹ Matouš je v této souvislosti jmenován jako písař pana podkomořího. Ve prospěch tohoto tvrzení také hovoří fakt, že Václav Vladivoj Tomek a po něm i Josef Macek zaznamenávají v letech 1490-1495 písaře podkomořího jménem Matouš.⁶²⁰ Další zmínka je z roku 1493, kdy Matouš píše z Domažlic panu Jindřichovi ze Švamberka.⁶²¹ Jana Hanousková vyvozuje na základě velké vzdálenosti mezi Domažlicemi a Prahou spolu s hypotetickým navázáním na pána ze Švamberka, že není možné sloučit písaře podkomořího

⁶¹¹ F. PALACKÝ (ed), *AČ VI.*, s. 324.

⁶¹² Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 6, f. E. 12v-13. Do desek vloženo 23. června 1508.

⁶¹³ JUNGSMANN, Josef, *Historie literatury české: aneb saustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvětlení a jazyka*, Praha 1849, s. 90, č. 473.

⁶¹⁴ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. XII., Praha 1897, s. 246.

⁶¹⁵ J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 92.

⁶¹⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VIII.*, Praha 1888, s. 527.

⁶¹⁷ BEZDĚKOVÁ, Veronika, *Chlumčanští z Přestavlk do konce 18. století*, disertační práce, FF UK Praha, 2006, s. 17

⁶¹⁸ *Národní archiv Praha*, *fond Desky zemské větší*, 7, F 9.

⁶¹⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, Praha 1889, s. 516-517.; J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 94.

⁶²⁰ TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, sv. IX., Praha 1893, s. 258.; MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, Praha 2001, s. 328.

⁶²¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XV.*, Praha 1896, s. 64-65.

Matouše a tohoto Matouše v jednu osobu. Svě tvrzení dokládá i pozdějším zakoupením Matouše ve švamberském mocenském okruhu. Na základě shromážděných informací přichází Hanousková na závěr s hypotézou, že se jednalo pravděpodobně o venkovského panoše ze služebního okruhu Jindřicha ze Švamberka, který se s podporou pánů ze Švamberka a díky svým schopnostem a vzdělání vypracoval na držitele deskového statku.⁶²² Vymezuje se tak proti tvrzení Františka Ladislava Riegera, který situoval Matouše do městského prostředí.⁶²³ Sama se spíše přikláním k tvrzení Hanouskové, přesto ale nevylučuji působení Matouše v úřadu písaře podkomořího. Jeho kariéra mohla začít ve švamberské kanceláři, ze které se pomocí švamberských kontaktů vypracoval až do okruhu osob podkomořského úřadu. Mé tvrzení by podpořil i fakt, že v roce 1502 je Matouš doložen jako písař královské komory.⁶²⁴ Kromě Domaslavi vlastnil Matouš také Chlumčany u Dobřan.⁶²⁵ „Z Chlumčan“ se Matouš začíná v pramenech psát až od roku 1501, konkrétně tak prvně vystupují v listině, ve které mu probošt a převorka Chotěšovského kláštera zastavují lesy na Vysoké.⁶²⁶

Komise Vladislavského zřízení zemského

Jindřich IV. z Hradce (1442-1507)

Jindřich se narodil roku 1442 Janu IV. Teleckému z Hradce (zemřel 1452) a Kateřině ze Šternberka. Jindřichovým poručníkem se stal Zdeněk ze Šternberka, po jehož boku také vstoupil do Zelenohorské jednoty.⁶²⁷ Bratr Heřman zemřel roku 1464 při morové epidemii, Jindřich tak zdědil všechny statky a stal se jeden z nejmocnějších pánů v zemi.⁶²⁸ Oženil se celkem čtyřikrát. Jeho manželkami byly Eliška ze Šternberka (zemřela před rokem 1484),⁶²⁹ Anna Tovačovská z Cimburka (zemřela 1485),⁶³⁰ Magdalena von Glaichen (zemřela 1492) a Anna z Minsterberka (zemřela 1517).⁶³¹ S poslední

⁶²² J. HANOUSKOVÁ, *Česká koruna a král v představách české šlechty*, s. 94-95.

⁶²³ RIEGER, František Ladislav, *Slovník naučný*, sv. IX/2, Praha 1870, s. 997.

⁶²⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy IX.*, s. 260.

⁶²⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VIII.*, s. 527.

⁶²⁶ Tamtéž, s. 525-526.

⁶²⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 114.

⁶²⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IV., s. 42.

⁶²⁹ Dcera Petra Holického ze Šternberka či Zdenka ze Šternberka.

⁶³⁰ J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 403.

⁶³¹ Dcera Hynka z Poděbrad, vnučka českého krále Jiřího z Poděbrad.

manželkou měl syna Adama a dceru Annu. Spolu s dalšími členy jednoty zvolil českým králem Matyáše Korvína. Ten ho za jeho věrnost jmenoval nejvyšším královským komorníkem a nejvyšším komorníkem desek a soudu zemského práva v Brně.⁶³² Od roku 1473 byl hejtmanem bechyňského a vltavského kraje.⁶³³ Po míru v Olomouci v roce 1479 složil na Svatováclavském sněmu věrnost králi Vladislavovi. Jindřich se vždy profiloval jako horlivý katolík, což se projevilo zejména v období druhé pražské defenestrace a v postupu proti jednotě bratrské. Stejně radikální byla také vůči městským požadavkům.⁶³⁴ Roku 1487 se stal nejvyšším komorníkem. Od roku 1503 až do své smrti zastával úřad nejvyššího zemského purkrabího.⁶³⁵ V roce 1505 vedl Jindřich výpravu proti pánům Šlikům,⁶³⁶ s nimiž byl již dříve králem zplnomocněn jednat na zemském soudu. Patřil mezi nejvlivnější členy královské rady.⁶³⁷ Kromě hradeckého panství vlastnil také Německou Radouň,⁶³⁸ Újezdec, Radkov, Pleší, Plasnou, Prachatice, Solnov, Výšpachy, Michle u Prahy Hostíšov, Pleší, Telč, Slavonice, Roštejn, hrad Sádek, Želnavu, Vranov, Bílov,⁶³⁹ dům na Starém Městě pražském.⁶⁴⁰ Patřilo mu také několik statků na Moravě, které vyženil po Anežce Tovačovské z Cimburka a které mu odkázali Jan a Bohunka z Meziříče.⁶⁴¹ Jindřich zemřel v 17. ledna roku 1507 při lovu, když se probodl oštěpem.⁶⁴² Byl pochován ve farním chrámu Páně v Jindřichově Hradci.⁶⁴³

Půta Švihovský z Rýzmburka (viz Komise Registra)

⁶³² ESCHENLOER, Peter, *Scriptores rerum silesiacarum. Bd. 7, Historia Wratislaviensis et que post mortem regis Ladislai sub Electo Georgio de Podiebrat Bohemorum rege illi acciderant prospera et adversa*, Breslau 1872, s. 202.

⁶³³ J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, s. 334.

⁶³⁴ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V, sv. 1, s. 192.

⁶³⁵ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 278-280.; CORI, Johann Nepomuk, *Jindřich IV. z Hradce: nástin životopisný*, Jindřichův Hradec 1894, s. 118-120.

⁶³⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 405. Jindřich roku 1497 získal dědičné právo na statky Mikuláše Šlika, stejně je ale nikdy nedržel.

⁶³⁷ J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, s. 330.

⁶³⁸ J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, s. 347.

⁶³⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 429.

⁶⁴⁰ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 568.

⁶⁴¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IV., s. 42-43.

⁶⁴² J. CHARVÁT (ed.), *Starší letopisové čeští*, str. 236.

⁶⁴³ J. N. CORI, *Jindřich IV. z Hradce*, s. 130.

Jiří Berka z Dubé (cca 1440-1514)

Jiří se narodil okolo roku 1440 Jindřichovi z Dubé a Elišce z Kunštátu, která byla sestrou Jiřího z Poděbrad. Měl bratry Jaroslava, Petra a Jana.⁶⁴⁴ S manželkou Markétou z Koldic měl 7 synů a dvě dcery.⁶⁴⁵ Jiří byl mistrem komory a v období let 1492 – 1500 dvorským sudím. Spolu s bratrem Jaroslavem byli vždy věrní svému strýci a českému králi Jiřímu z Poděbrad, ačkoliv byli katolíci.⁶⁴⁶ Po jeho smrti podporovali Vladislava Jagellonského. Jiří se účastnil spolu s dalšími českými pány v roce 1472 sjezdu v Německém Brodě jako zástupce Vladislava.⁶⁴⁷ Když byl v roce 1485 obnoven zemský soud, byl do něj Jiří Berka povolán jako přisedící.⁶⁴⁸ Král mu spolu s Jindřichem z Hradce udělil plnou moc při jednání s pány Šliky v roce 1493.⁶⁴⁹ Jiří často plnil roli králova vyslance, jmenovitě v roce 1490 do Šestiměstí nebo v roce 1498, když mu král dal plnou moc k povolení jistých manských věcí až do jeho příjezdu do země.⁶⁵⁰ Roli prostředníka plnil také, když poháněl z královské moci.⁶⁵¹ Podíl Jiřího na sestavení Vladislavského zřízení zemského lze vidět především v autorství článku O hanění.⁶⁵² Ve stejné době jako Jiří Berka z Dubé se také objevuje další Jiří (zemřel 1522), jehož otcem byl královský podkomoří a hofmistr Aleš Zakšinský.⁶⁵³ Tyto dvě osoby se stejným jménem je velmi problematické v pramenech rozlišit. Dvorský sudí Jiří vlastnil mimo jiné čtvrt Lipého, Jablonnou, Zákupy a dům v Praze.⁶⁵⁴ Jiří Berka z Dubé zemřel v roce 1514.

Petr Holický II. ze Šternberka a Lešna (před 1454-1514)

Přesné datum Petrova narození neznáme, jisté je, že se narodil před rokem 1454, kdy zemřel jeho otec Petr I. Holický ze Šternberka. V roce 1454 byl ještě nezletilý, protože potřeboval poručníka, kterým se stal Zdeněk

⁶⁴⁴ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 518-519.; Národní archiv Praha, fond Desky zemské větší, 552 L 10.

⁶⁴⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VIII.*, s. 414. Zde se jako manželka uvádí Markéta z Kunvaldu.

⁶⁴⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, díl V, sv. 1, s. 7.

⁶⁴⁷ Tamtéž, s. 68.

⁶⁴⁸ Tamtéž, s. 250.

⁶⁴⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 395.

⁶⁵⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 84.

⁶⁵¹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 160-162.

⁶⁵² Tamtéž, s. 211.

⁶⁵³ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 292.

⁶⁵⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. XIV.: Litoměřicko, Praha 1923, s. 244.

Konopišťský ze Šternberka. Matkou Petra byla Anna ze Seenshaimu, z rodu Schwarzenbergů.⁶⁵⁵ V roce 1476 se Petr II. oženil s Kateřinou z Rožmberka, čímž se stal švagrem Petra a Voka z Rožmberka.⁶⁵⁶ S Kateřinou měl syna Jana ze Šternberka a dcery Sidonii, Hedviku a Kateřinu. S Vokem z Rožmberka ho pojilo blízké přátelství, jak napovídá četná korespondence mezi oběma muži.⁶⁵⁷ Podobně blízký vztah měl také se svým dalším švagrem Jindřichem IV. z Hradce.⁶⁵⁸ Zastával úřad hejtmana krumlovského kraje, od roku 1507 byl nejvyšším zemským sudím a od roku 1510 nejvyšším komorníkem. Od konce 70. let 15. století byl aktivní na zemském soudě, kde například roku 1477 rozsuzoval spor mezi Bohuslavem ze Švamberka a Jindřichem z Hradce.⁶⁵⁹ Nejenom že byl pán ze Šternberka častým přisedícím na zemském soudě, ale také byl hojně vyslán jako relátor k deskám zemským.⁶⁶⁰ Spolu se Zdeňkem ze Šternberka a Albrechtem Rendlem z Oušavy prováděl konečnou práci na zemském zřízení.⁶⁶¹ Byl katolíkem a nesnášel jednotu bratrskou, proti které spolu s dalšími šlechtici uzavřel v roce 1505 smlouvu na deset let.⁶⁶² Stejně radikální byl také v případě uznání práv městského stavu.⁶⁶³ Ve stejném roce (1505) se také účastnil tažení proti Šlikům.⁶⁶⁴ Jako nejvyšší komorník svolával zemské sjezdy a oznamoval rozhodnutí krále o udržování pořádku v zemi.⁶⁶⁵ Při korunovaci Ludvíka Jagellonského v roce 1509 v Praze nesl Petr Holický zlaté jablko.⁶⁶⁶ Kromě Českého Šternberka a Lešna mu dále patřily statky jako Německá Radouň, Plasná, Hostišov, Vejspachy, Choustník a další.⁶⁶⁷ Zemřel pravděpodobně po dlouhé nemoci v roce 1514. Poslední místo odpočinku našel v Třeboni, kde byla v roce 1521 pohřbena i jeho manželka Kateřina z Rožmberka.⁶⁶⁸

⁶⁵⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. XV., str. 78.

⁶⁵⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, s. 159-160.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 183. Kateřina ze Šternberka se narodila v roce 1457.

⁶⁵⁷ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 53-61.

⁶⁵⁸ Jindřich IV. z Hradce si vzal pravděpodobně za manželku Petrovu sestru Elišku. Eliška byla buď dcerou Petra I. Holického ze Šternberka nebo Zdeňka Konopišťského ze Šternberka.

⁶⁵⁹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 144-145.

⁶⁶⁰ Tamtéž, s. 384.; J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, s. 356.

⁶⁶¹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 5.

⁶⁶² F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 314.

⁶⁶³ Tamtéž, s. 346.

⁶⁶⁴ Tamtéž, s. 320.

⁶⁶⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 444, 446, 453-454, 482, 487.

⁶⁶⁶ J. CHARVÁT (ed.), *Starí letopisové čeští*, s. 253.

⁶⁶⁷ J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, s. 156.

⁶⁶⁸ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XI.*, s. 123.; J. KALOUSEK (ed.), *AČ XV.*, s. 103-104.

Zdeněk IV. Kostka z Postupic (cca 1447-1510)

Zdeněk byl synem Bohuše I. Kostky z Postupic a Ofky z Dubé.⁶⁶⁹ Jeho manželkou se stala Kateřina z Vartemberka, se kterou měl tři dcery a syny Viléma, Zdeňka, Jana a Bohuše. Byl pravidelným přisedícím zemského soudu, kam byl spolu s dalšími povolán při jeho obnově v roce 1485.⁶⁷⁰ Král mu v roce 1502 dokonce musel stanovit pevné místo na soudě, protože se Kostka snažil vyvyšovat nad ostatní přisedící.⁶⁷¹ Spolu s dalšími pány a rytíři podepsal roku 1485 smlouvu mezi králem Vladislavem a jeho otcem Kazimírem IV. polským králem, která obě strany zavazovala v případě porušení míru Matyášem Korvínem k postavení společné armády.⁶⁷² Poté, co Vladislav získal po Korvínově smrti uherský trůn a přesídlil do Uher, nacházíme Zdeňka roku 1492 v poselstvu českých pánů do Budína.⁶⁷³ Zdeněk Kostka pravděpodobně zastával umírněné názory blízké Vilémovi z Pernštejna a Janovi ze Šelmberka.⁶⁷⁴ S Vilémem z Pernštejna ho nepojily jen postoje, ale také jejich statky ležely blízko, což mělo za následek časté objevování Zdeňkova jména ve svědečných řadách Vilémových listin,⁶⁷⁵ ale také vzájemnou výměnu statků.⁶⁷⁶ Zdeněk byl velkým přívržencem jednoty bratrské stejně jako Albrecht Rendl z Oušavy.⁶⁷⁷ Držel Podlažice, Koloděje, Litomyšl, Nové Hrady, Chrást a další.⁶⁷⁸ Zemřel v roce 1510, ještě však 26. prosince téhož roku potvrzuje svobody a práva městu Litomyšl.⁶⁷⁹

Zdeněk Lev z Rožmitálu a na Blatné (cca 1470-1535)

Zdeněk se narodil někdy na počátku 70. let 15. století Jaroslavovi Lvovi z Rožmitálu a Elišce z Kolovrat. Měl sestru Kateřinu a Johanku. Po smrti otce

⁶⁶⁹ Otcem Ofky byl Kuneš Rožkoš z Dubé, který byl vnukem Jana Žižky z Trocnova. Hanuš I. Kostka z Postupic se s Ofkou oženil v roce 1446, tudíž se Zdeněk musel narodit v rozmezí let 1446-1449, protože již roku 1464 se píše pánem na Podlažicích.

⁶⁷⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 250.

⁶⁷¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 281.

⁶⁷² F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 1, s. 290.

⁶⁷³ Tamtéž, s. 322.

⁶⁷⁴ Tamtéž, s. 60.

⁶⁷⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVI.*, s. 452.

⁶⁷⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, 803, s. 493-494.

⁶⁷⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. I.: Chrudimsko, Praha 1882, s. 20.

⁶⁷⁸ J. EMLER, (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 506.; F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 578.; Národní archiv Praha, *fond Desky zemské velké*, 2. E 10.

⁶⁷⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, 140-141.

v roce 1485 se jejich poručníkem stal Jan Zajíc z Házmburka.⁶⁸⁰ Odrasovým můstkem ve Zdeňkově kariéře se stal sňatek s dcerou Půty Švihovského, Kateřinou, se kterou měl dceru Annu a syna Adama. Roku 1499 se stal prvním karlštejnským purkrabím, čímž pod svou správou získal i korunní archiv.⁶⁸¹ Po smrti svého tchána Půty, nastoupil na jeho místo nejvyššího sudího. Záhy po jmenování stanul v čele zemské hotovosti proti Šlikům. V roce 1508 se stal Zdeněk po smrti Jindřicha z Hradce nejvyšším purkrabím, tedy de facto po králi nejmocnějším mužem v zemi. Spolu s dalšími šlechtici byl ve stejném roce ustanoven místopředsedou Českého království.⁶⁸² Od krále Vladislava dostal k dispozici Pražský hrad, který začal renovovat a přeměňovat na sídlo správy země. Jeho největším přítelem a spojencem byl Petr z Rožmberka, po jehož boku také kráčil při korunovaci Ludvíka Jagellonského v Praze v roce 1509.⁶⁸³ Spolu s ním také vystupoval nejradikálněji proti městům. Zastával koncepci, že města jsou jen poddanými krále a nejsou rovnocennými partnery šlechty.⁶⁸⁴ Po smrti krále Vladislava se stal spolu s dalšími šlechtici poručníkem nezletilého Ludvíka.⁶⁸⁵ Ten stejně jako jeho otec sídlí v Budíně, čímž dochází k dalšímu posílení moci Zdeňka Lva v Čechách. K jeho sesazení dochází až v únoru 1523 při pobytu mladého Ludvíka v Praze. Do úřadu nejvyššího purkrabího byl Zdeněk znovu dosazen po pražských bouřích v roce 1524, aby zabránil rostoucímu vlivu luteránů.⁶⁸⁶ Pán z Rožmitálu se vždy profiloval jako horlivý katolík a velký nepřítel především jednoty bratrské.⁶⁸⁷ Většinou se však jednalo o politickou záminku, než o skutečné náboženské přesvědčení.⁶⁸⁸ Poté, co zemřel Petr IV. z Rožmberka, odkázal v závěti svému příteli Zdeňkovi část rožmberského dominia, což se samozřejmě nelíbilo Petrovým dědicům.⁶⁸⁹ Ti se spojili s dalšími českými šlechtici, čímž se česká stavovská obec rozdělila na dvě poloviny. Protože byl ale Zdeněk Lev nejmocnějším šlechticem v zemi, boj proti němu byl velmi obtížný. Poté, co utonul Ludvík Jagellonský u Moháče, bylo uchazečů na uprázdněný český trůn

⁶⁸⁰ J. EMLER, (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I.*, s. 180.

⁶⁸¹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 494.

⁶⁸² S. KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, s. 45.

⁶⁸³ J. CHARVÁT (ed.), *Starší letopisové čeští*, s. 253.

⁶⁸⁴ S. KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, s. 46.

⁶⁸⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VII.*, s. 165.

⁶⁸⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *VDZKČ VI.*, s. 700.

⁶⁸⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 314.

⁶⁸⁸ S. KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, s. 54.

⁶⁸⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XI.*, s. 240.

několik. Jedním z nich byl dokonce i právě Zdeněk, který měl i po smrti krále nejsilnější pozici v zemi. On sám však svoji kandidaturu nebral vážně, věděl, že by neměl u domácích voličů díky stále probíhajícímu sporu o rožmberské dědictví, šanci.⁶⁹⁰ Pán z Rožmitálu byl velkým královým věřitelem, čímž se sám dostal do obrovských dluhů a musel dát do zástavy některé své statky.⁶⁹¹ Aby mohl uspokojit své věřitele, pravděpodobně zpronevřoval státní peníze. Měl také podíl na ražbě z kutnohorské mincovny a z výnosů z Jáchymova.⁶⁹² V roce 1530 odstoupil Zdeněk Lev z úřadu nejvyššího purkrabího. Vlastnil velké množství statků, které pak kvůli velké zadluženosti zastavoval. Patřilo mu mimo jiné panství Hluboká, Drahonice, Horažďovice, Hory Matky Boží, Krupka, Lysá nad Labem, Ploskovice, Prachatice, Příbram, Rožmitál, Sýcov, Teplice, Velhartice, Zelená Hora u Nepomuku, Strakonice, Zbiroh, Klenová, Hořovice a palác v Praze.⁶⁹³ Zdeněk Lev z Rožmitálu zemřel 14. července 1535 a byl pohřben v katedrále sv. Víta v Praze.⁶⁹⁴

Albrecht Rendl z Oušavy (viz Komise Registra)

Václav Solský ze Sulevic (před 1450-před 15.4. 1510)

Rodiče i datum narození tohoto člena komise nejsou bohužel díky nedostatku pramenů známe. Je možné, že jeho otcem byl Smil Solský ze Sulevic, který zemřel před rokem 1452 a zanechal po sobě vdovu Ofku z Pozdně, která tak mohla být Václavovou matkou.⁶⁹⁵ V roce 1469 se vedle sebe objevují bratři Jindřich, Václav a Václav ze Sulevic, kteří spolu s dalšími šlechtici posílají opovědný list Janovi z Rožmberka.⁶⁹⁶ Václav pocházel z rodu Kaplírů ze Sulevic. Přestože nezastával žádný zemský ani dvorský úřad, byl přítomný roku 1497 na zemském soudě při řešení sporu se Šliky.⁶⁹⁷ O rok později byl také jako plnomocník vyslán spolu s Půtou Švihovským s poselstvím k polskému králi.⁶⁹⁸ Z rozkazu krále byl také vyslán ohledat

⁶⁹⁰ S. KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, s. 59.

⁶⁹¹ Tamtéž, s. 61-63. Přehled Rožmitálových dluhů.

⁶⁹² Tamtéž, s. 66-67.

⁶⁹³ Tamtéž, s. 83.

⁶⁹⁴ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XI.*, s. 105.; KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců*, díl I.: Král a šlechta, Praha 2010, s. 288. Manželka Kateřina Švihovská je pohřbena v Blatné.

⁶⁹⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, XIV, s. 32.

⁶⁹⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIV.*, s. 174.

⁶⁹⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 563.

⁶⁹⁸ F. PALACKÝ (ed.), *AČ V.*, s. 488.

rybníky, které se staly sporným bodem mezi Zikmundem Děčínským z Vartemberka a zhořeleckými měšťany.⁶⁹⁹ Poté, co se po vydání Vladislavského zřízení zemského naplno rozhořel spor mezi šlechtou a městy o uznání politického hlasu měst, byl Václav Solský ze Sulevic roku 1505 spolu s Petrem z Rožmberka, Vilémem z Pernštejna, Janem ze Šelmberka, Albrechtem z Kolovrat, Albrechtem z Leskovce, Mikulášem Trčkou z Lípy a Otíkem Kamýckým ze Stropčic zplnomocněn k jednání na zemském sněmu.⁷⁰⁰ Pravděpodobně tedy musel být zkušeným diplomatem a jedním z nejpřednějších svého stavu. Navíc požíval důvěru krále, který ho jednak vyslal po boku nejvyššího sudího za polským králem, ale také ho zplnomocnil řešit jeho jménem některé spory. To by zase nasvědčovalo tomu, že musel mít také jisté právnické znalosti a sedět s ostatními na zemském soudě. Nelze také vyloučit klientelské vazby na nějakého předního pána. S největší pravděpodobností se jednalo zejména o Albrechta Libštejnského z Kolovrat, jehož statky ležely v bezprostřední blízkosti Václavových držav. Se samotným pánem z Kolovrat se Václav Solský spolu s bratry Kaplíři ze Sulevic soudil v roce 1475 o Vršovice.⁷⁰¹ Jméno Václavovy manželky také není známo, jen jména jejich dcer (Kateřina, Dorota, Otílie).⁷⁰² Patřila mu obec Solany. Od krále navíc v roce 1499 dostal doživotní výplatu 50 kop grošů českých z Hrádku.⁷⁰³ Po jeho smrti zdědily Solany jeho dcery, které je prodaly Děpoltovi z Lobkovic.⁷⁰⁴ Václav zemřel nejpozději v první polovině dubna roku 1510, protože 15. dubna téhož roku se o něm mluví již jako o nebožtíkovi.⁷⁰⁵

⁶⁹⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ X.*, s. 505-506.

⁷⁰⁰ BENEŠ, František a Karel BERÁNEK, *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526*, díl I., svazek 3/1, Praha 1980, s. 1183.

⁷⁰¹ ŠTĚDRÝ, František, *Černčice*, in: Sborník historického kroužku, ročník XIX., č. 1-2, 1918, str. 21-22; F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 296.

⁷⁰² A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, XIV, s. 32. Měl ještě jednu dceru, jejíž jméno neznáme.

⁷⁰³ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 582.

⁷⁰⁴ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 7. D 17.

⁷⁰⁵ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIII.*, s. 301.

Otík Kamýcký ze Stropčic (cca pol. 40. let 15. století-před rokem 1510)

Otík pocházel z vladyckého rodu Fremutů ze Stropčic.⁷⁰⁶ Jeho otcem byl Drslav ze Stropčic. Manželka Drslava byla Markéta z neznámého rodu, která tak byla potencionálně matkou Otíka a jeho bratra Hynka. Jediným doloženým potomkem Otíka byl Jan, který dědil jak po svém otci, tak po svém strýci Hynkovi.⁷⁰⁷ Otík je prvně připomínán roku 1464, kdy mu muselo být nejméně osmnáct let.⁷⁰⁸ Usuzuji, že byl vrstevníkem Půty Švihovského z Rýzemberka, po jehož boku v září 1468 proti bavorským vojskům.⁷⁰⁹ Otík zastával od roku úřad 1486 poděbradského hejtmana, avšak v roce 1490 je už titulován jako hejtman na Hluboké.⁷¹⁰ Byl vázán nejenom na Viléma z Pernštejna, který v té době vlastnil Hlubokou, ale také pravděpodobně na pány ze Šternberka, v jejichž listinách je o Otíkovi roku 1478 zmínka ve svědečných řadách.⁷¹¹ Je také uváděn mezi pány a rytíři, kteří byli věřiteli krále Vladislava,⁷¹² tudíž se nemohlo jednat o zchudlého rytíře. Poté, co se rozpoutal politický a hospodářský boj mezi šlechtou a městy, jehož průvodním jevem byla anarchie a nejistota, se na silnicích objevovaly tlupy lapků, kteří ochromovali obchod. Na popud plzeňských měšťanů se roku 1497 spojilo sedm měst Plzeňského a Prácheňského kraje s některými zdejšími rytíři a uzavřeli ochranný spolek na střežení zdejší hlavní silnice. Jeho členem byl samozřejmě také Otík Kamýcký.⁷¹³ Jednalo se o první pokus spojení nižší šlechty s královskými městy prostřednictvím regionálního landfrýdního zřízení.⁷¹⁴ Otík se nejenom účastnil regionálních bojů, ale také zasahoval ho stavovské politiky. Několikrát také rozhodoval různé spory, jednou spolu s Albrechtem

⁷⁰⁶ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, IX. díl, s. 676.

⁷⁰⁷ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 46-47.; Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 43. K 10.; Tamtéž, 12. A 23.; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, 9. díl, s. 50. Je možné, že synem Otíka byl také Albrecht. V roce 1555 se připomínají bratři Jan a Albrecht Kamýčtí. Ovšem August Sedláček uvádí, že Otík v roce 1501 odkázal své statky svým přátelům, bratrům Janovi a Hynkovi Kamýckým z Čachrova.

⁷⁰⁸ Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*, 21 p. 389.

⁷⁰⁹ J. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice IV. (1458-1478)*, s. 96-97.

⁷¹⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XXI*, s. 221.

⁷¹¹ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, IX. díl, s. 676.

⁷¹² F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 580.; J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 167-168.

⁷¹³ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, 9. díl, s. 65.; J. KALOUSEK, (ed.), *AČ X.*, s. 80. Rytíři, kteří byli členové spolku, píšou Petrovi z Rožmberka, osvědčují se o své nevině a žádají, aby byla oznámená králi.

⁷¹⁴ JÁNSKÝ, Jirí, *Rýzberský landfrýd a rytířsko-měšťanský spolek Jana Klenovského*, in: *Minulostí Západočeského kraje* 28, 1992, s. 85-86.

Rendlem,⁷¹⁵ podruhé například se svým přítelem Václavem z Roupova.⁷¹⁶ Otík je uváděn roku 1503 v řadě horlivých katolíků, kteří byli spolu se stranou zastávající umírněné stanovisko vysláni ke králi do Budína.⁷¹⁷ O dva roky později byl s dalším členem této komise, Václavem Solským ze Sulevic, spolu s Petrem z Rožmberka, Vilémem z Pernštejna, Janem ze Šelmberka, Albrechtem z Kolovrat, Albrechtem z Leskovce a Mikulášem Trčkou z Lípy králem zplnomocněn k jednání na zemském sněmu.⁷¹⁸ Patřil mu Komošín, Svrčovec, rychta v Dobříchově a Stropčice.⁷¹⁹ Zemřel pravděpodobně někdy před rokem 1510, protože 19. října 1510 se připomíná již jako nebožtík.⁷²⁰

Jan Dubecký z Dubče (viz Komise Registra)

Václav Záruba z Hustířan (cca 40. léta 15. století-1503)

Ve mnou sledovaném období se objevují dva muži tohoto jména, přičemž se jedná o otce a syna. Václav I. se narodil pravděpodobně do konce 40. let 15. století Svatoborovi z Chvalkovic a Markétě z Vchynic. Jednalo se o prvního nositele jména Záruba z Hustířan. Prvně se zmiňuje v roce 1495, kdy koupil od Mikuláše z Hořic dědická práva na ves Černůtky.⁷²¹ Již v té době se píše z Hustířan a Třebovetic. Měl za manželku Kateřinu Kekulovou ze Stradonic, se kterou měl syna Václava II. Kromě účasti na sestavování zemského zákoníku o něm není moc zmínek. Od určitého období otec i syn splývají a nedovedeme určit, zda se v pramenech jedná o Václava I. či II. V roce 1503 přikoupil jeden ze zmíněných ke statku Třebovetic ještě tvrz v Hněvčevsi.⁷²² Ve stejném roce pravděpodobně zemřel.⁷²³ Václav II. byl s největší pravděpodobností jeden z hradeckých hejtmanů, také byl přisedícím komorního a zemského soudu.⁷²⁴ Pečeť Václava II. lze také nalézt na závěti Viléma z Pernštejna, jejichž statky byly relativně blízko. To by mohlo

⁷¹⁵ J. KALOUSEK, (ed.), *AC X.*, s. 498.

⁷¹⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AC XI.*, s. 507-508.; Týž, *AC XXI.*, s. 431-432.

⁷¹⁷ J. KALOUSEK (ed.), *AC XVII.*, 38-39.; F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, díl V., sv. 2, s. 59.

⁷¹⁸ F. BENEŠ - K. BERÁNEK, *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526*, díl I., svazek 3/1, s. 1183

⁷¹⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, 9. díl, s. 50.

⁷²⁰ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 43. K 10

⁷²¹ J. EMLER, (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 469.

⁷²² Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 6. G 15.

⁷²³ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. XI., Praha 1897, s. 928.

⁷²⁴ J. KALOUSEK (ed.), *AC VII.*, s. 63-65.; J. KALOUSEK (ed.), *AC XIX.*, s. 270.; Tamtéž, s. 333.

teoreticky odkazovat na vazby mezi těmito dvěma šlechtici. Václav II. se ovšem jak v soudu, tak v hejtmanském úřadě objevuje až od roku 1514-1515, takže v komisi byl spíše přítomný jeho otec, Václav I. Je možné, že otec zastával stejné pozice jako jeho syn, jen se o něm nedochovaly prameny. Václav II. zemřel v období let 1535-1538 a zanechal po sobě syny Jana, Petra a Zdeňka, kteří se v roce 1538 dělí o otcovský majetek.⁷²⁵

Heřman z Vojslavic (před 1460-po 1519)

Heřman pocházel ze staročeské vladycké rodiny, která byla pravděpodobně zchudlou větví pánů z Cimburka.⁷²⁶ Heřmanův otec Jan podporoval Jiřího z Poděbrad a zemřel v roce 1483. Na stejné straně také stál poděbradský hejtmán a hradecký purkrabí Prokop (Heřmanův strýc). Matkou Heřmana a jeho bratrů Jindřicha, Viléma, Markvarta a Jana byla pravděpodobně Jitka z Dírného.⁷²⁷ Heřman působil v období let 1499-1500 jako druhý karlštejnský purkrabí. Poté, co v roce 1500 zdědil po svém příbuzném Mikuláši II. z Vojslavic Veselí nad Moravou, se usídlil na Moravě.⁷²⁸ Z důvodu velké vzdálenosti mezi Karlštejnem a jeho domovem požádal Heřman krále, aby ho zbavil úřadu druhého karlštejnského purkrabího.⁷²⁹ S majetky na Moravě měl velmi blízko panství Viléma z Pernštejna a pánů z Krajku, jak dokazuje i listina z roku 1503, kdy Johanka z Krajku prodala své dědictví právě Vilémovi z Pernštejna. V této smlouvě figuruje Heřman z Vojslavic spolu s dalšími jako svědek této transakce.⁷³⁰ Často se účastnil také zasedání sněmu jako zástupce rytířského stavu.⁷³¹ V roce 1516 bylo posíláno hejtmánům po krajích zřízení o honění nepřátel, přičemž měl Heřman z Vojslavic a Jan z Kunovic střežit hranice z druhé strany Dřevnice až po uherské hranice a zase po Moravu.⁷³² Heřmana také často nacházíme jako rukojmí za dluh Jindřicha z Hradce,⁷³³ tudíž měl blízko nejenom k moravským pánům, ale také konkrétně k Jindřichovi z Hradce.

⁷²⁵ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. XXVII., Praha 1908, s. 456.

⁷²⁶ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. XXVI., Praha 1907, s. 902.

⁷²⁷ Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*, 62 p. 258.

⁷²⁸ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVIII.*, s. 222-223.

⁷²⁹ Tamtéž, s. 233-234.

⁷³⁰ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 542.

⁷³¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XI.*, s. 330.

⁷³² Tamtéž, str. 285.

⁷³³ J. KALOUSEK, (ed.), *AČ X.*, s. 379, 392-393.

Kromě Veselí držel také Loutkov, Buřenice, Konipasy, Bohdaneč a další.⁷³⁴ S manželkou neznámého jména zplodil Heřman syny Jana a Václava, kteří roku 1526 prodali Veselí nad Moravou.⁷³⁵ Pravděpodobně první zmínka o něm existuje až z roku 1483, kdy mu bylo nejméně dvacet let. Jelikož zemřel až po roce 1519, usuzují, že se narodil před rokem 1460.⁷³⁶

Jiřík Rynart od Dubu (zemřel 1502?)

Jiříka Rynarta od Dubu lze pravděpodobně ztotožnit s urozeným panošem Jiříkem od Dubu a na Sedlci, který je ve svědečných řadách v listině Albrechta Rendla z Oušavy z roku 1497.⁷³⁷ Rod Sedleckým od Dubu byl starý český vladycký rod z Táborska. Jméno Rynart nebylo natolik obvyklým, abychom se ho nemohli držet jako vodítka. V letech 1443-1455 seděl jistý Rynart od Dubu na Dobronicích a 1455-1477 také na Bernarticích.⁷³⁸ Jednalo se o člena panské jednoty, která stála proti Jiřímu z Poděbrad.⁷³⁹ Rynartovým otcem byl zřejmě Petr od Dubu, který měl za manželku Elišku z Nové Plzně. Ta roku 1455 kvitovala pány Jana a Jindřicha z Rožmberka o peníze.⁷⁴⁰ Tento Petr také patrně roku 1450 zaslal spolu s dalšími opovědný list Oldřichovi z Rožmberka.⁷⁴¹ Je možné, že se jednalo o toho samého Petra, který podepsal protestní list šlechty proti upálení Jana Husa v roce 1415.⁷⁴² Jistý Jan Sedlecký, purkrabí na Bechyni, od Dubu zase vypovídal roku 1467 nepřátelství Janovi z Rožmberka.⁷⁴³ Je patrné, že mezi Sedleckými od Dubu a Rožmberky panovalo dlouhé nepřátelství, protože i Rynart se roku 1471 soudí s Rožmberky kvůli jejich lidem, kteří napáchali škody na Bernarticích.⁷⁴⁴ Jiřík od Dubu a na Sedlci se připomíná roku také roku 1461, kdy Anežka z Rožmberka prosila, aby jí dělal Jiřík Sedlecký průvodce na cestě do

⁷³⁴ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 950. L 25-27.; Tamtéž, *fond Desky dvorské*, 33 p. 241.

⁷³⁵ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. XXVI., s. 902.

⁷³⁶ Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*, 17 f. 188.; J. KALOUSEK, (ed.), *AČ XI.*, s. 318.

⁷³⁷ Národní archiv Praha, *České gubernium - guberniální listiny*, 525, in: *monasterium.net*, URL <<http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/525/charter>>, accessed at 2018-06-19Z

⁷³⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. IV.: Tábořsko, Praha 1885, s. 294.; J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 373.

⁷³⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, sv. VII.: Písecko, Praha 1890, s. 47.

⁷⁴⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIV.*, Praha 1895, s. 66.

⁷⁴¹ RYNEŠOVÁ, Blažena – PELIKÁN, Josef (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV.*, Praha 1954, s. 202, 232.

⁷⁴² F. PALACKÝ (ed.), *AČ III.*, s. 188.

⁷⁴³ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII.*, s. 25.

⁷⁴⁴ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VIII.*, s. 26-27.

Strakonice.⁷⁴⁵ V roce 1474 seděli na soudě jistí bratři Jan a Jiří od Dubu.⁷⁴⁶ Lze tedy vyslovit hypotézu, že bechyňský purkrabí Jan a Jiřík v komisi byli bratři, pravděpodobně synové Rynarta od Dubu. Jiřík od Dubu a na Sedlci také vystupuje po boku Otíka Kamýckého ze Stropčic a další také jako svědek v listu určeném pro obyvatele vsi Krče roku 1479.⁷⁴⁷ O něm máme letmé zmínky až do roku 1502, kdy zemřel a byl pochován v kostele v Němčicích, kde se nachází i jeho náhrobek.⁷⁴⁸ Tento Jiřík měl dle Augusta Sedláčka také syny Ondřeje, Petra, Heřmana a Jana,⁷⁴⁹ pravděpodobně ale ještě Václava.⁷⁵⁰ Pokud bychom vycházeli z praxe, kdy se jména předávala po generacích, vznikla by nám linie Petr – Rynart – Jiřík Rynart, Jan – Petr, Heřman, Ondřej, Jan, Václav. Myslím, že lze pravděpodobně vyloučit, aby Rynart a Jiřík Rynart byla jedna a ta samá osoba. První zmínky o Rynartovi jsou ve 40. letech, kdy mu muselo být už nejméně 25 let, tudíž by se musel narodit někdy na počátku 20. let 15. století. Přestože se Vilém z Pernštejna dožil také 84 let, jednalo se o raritní případ. Je také možné, že Jiřík překonal nepřátelství s Rožmberky, vstoupil do jejich služeb a posléze byl zvolen do komise jako zástupce Petra z Rožmberka. Při sbírání vojska proti Šlikům v roce 1505 figuroval ve vojsku nejvyššího purkrabího Jindřicha z Hradce také jistý pan Rynart, ale nelze říct, jestli je to ta samá osoba, nebo jestli se jedná o někoho úplně jiného.⁷⁵¹

Vilém Černín z Chudenic (zemřel po r. 1508)

Vilém pocházel z rodu Rod Černínů z Chudenic, kteří náleželi ve středověku k nižší šlechtě, ale majetkem se časem vyrovnali panským rodům. Jeho otcem byl Drslav, který zemřel před rokem 1466.⁷⁵² Kromě Viléma po sobě Drslav zanechal další čtyři syny: Černína, Humprechta, Jana a Děpolda.⁷⁵³ V roce 1464 se ovšem připomínají jen synové Černín, Humprecht a Děpolt, kdežto o Vilémovi zatím není žádná zmínka. Vyvozují z toho, že byl v té době Vilém pravděpodobně ještě nezletilý. Vilém byl zakladatel větve Černínů,

⁷⁴⁵ J. KALOUSEK, *AČ XIV.*, s. 104.

⁷⁴⁶ F. PALACKÝ (ed.), *AČ IV.*, s. 282.

⁷⁴⁷ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, s. 373.

⁷⁴⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII.*, s. 125-126.

⁷⁴⁹ Tamtéž, str. 126.

⁷⁵⁰ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIX.*, s. 425.

⁷⁵¹ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 316.

⁷⁵² Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*, 23 p. 524.

⁷⁵³ Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*, 21 p. 389.

kteřá se usadila na Radnicích. Spolu s neznámou manželkou měl syny Drslava, Hynka, Zikmunda a dceru Markétu.⁷⁵⁴ Kromě Chudenic, které držel Vilém společně s bratry, vlastnil pravděpodobně také Lovčice, Košáry a Týnec.⁷⁵⁵ Náležela mu také výplata na Šestajovicích a poplužním dvoře v Dobřanech, které patřili chotěšovskému klášteru. Stejný klášter také Vilémovi zastavil Přehejšov a Šlovice.⁷⁵⁶ Pro chudenický farní kostel dali Vilém spolu s bratrem Janem roku 1505 zhotovit pozdně gotickou archu od tzv. Mistra chudenického oltáře.⁷⁵⁷ Poslední zmínka o Vilémovi, na kterou jsem narazila je v roce 1508, tudíž zemřel pravděpodobně po tomto roce. Jako jeho datum úmrtí se často objevuje rok 1510, ale není s největší pravděpodobností podloženo prameny.⁷⁵⁸

Oldřich Sataněř z Drahovic (zemřel po 1507)

Oldřichovým otcem byl Hylbrant Sataněř z Drahovic, který po sobě kromě Oldřicha zanechal ještě syna Václava. Bratři se v roce 1488 soudili se svou nevlastní matkou o majetek. Spor vyhráli, protože na jejich obranu vystoupil Jetřich Opl z Egerberka, který dosvědčil obsah Hylbrantovy závěti.⁷⁵⁹ V roce 1494 se Václav s Oldřichem rozdělili o otcovský majetek. Tímto dělením Oldřichovi připadl hrad Himlštejn a horní hrad Hauenštejn. V roce 1497 udělil král bratrům hrady v dědičné manství.⁷⁶⁰ Protože Oldřich vlastnil také část bratrových statků, vznikali mezi oběma příbuznými spory.⁷⁶¹ Většinou se jednalo o malicherné spory, například že Oldřich nechal posekat Václavovi louku apod. V roce 1504 propukl mezi bratry závažnější spor, kdy dal Oldřich vložit do desek zemských nejenom hrad Himlštejn, ale i hauenštejnské zboží, jehož vlastnil jen část. Spor nebyl mezi bratry urovnán, protože ještě v roce 1510 se oba navzájem pohánějí k zemskému soudu. Kromě sporů s bratrem měl Oldřich spor také s Jeronýmem Šlikem, jemuž Oldřich odmítal splnit manskou povinnost.⁷⁶² Proti Šlikům se také účastnil

⁷⁵⁴ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. VI., Praha 1893, s. 623.

⁷⁵⁵ Národní archiv Praha, *fond Desky dvorské*, 17 p. 229.

⁷⁵⁶ J. KALOUSEK (ed.), *AČ VIII.*, s. 542-543.

⁷⁵⁷ J. PEŠINA, *Česká malba pozdní gotiky a renesance: deskové malířství 1450-1550*, s. 118.

⁷⁵⁸ JUKLÍČKOVÁ, Jaroslava, *Rodová sídla a funerální památky Černínů z Chudenic v 17. - 19. stol.*, bakalářská práce, Katolická teologická fakulta UK 2012, s. 6.

⁷⁵⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIX.*, s. 240-242.

⁷⁶⁰ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 6. B 16.

⁷⁶¹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIII.*, č. 1285, s. 47.; TÝŽ, *AČ IX.*, s. 58-59.

⁷⁶² J. KALOUSEK (ed.), *AČ IX.*, č. 602, s. 473.

tažení v roce 1505, kdy sám vybavil dva pěší a čtyři koně.⁷⁶³ Datum Oldřichova úmrtí není známé, pravděpodobně se tak stalo po roce 1507, kdy je o něm poslední zmínka. V roce 1528 jeho synové Fridrich, Zikmund, Kryštof, Pavel, Felix a Cyril uzavřeli smlouvu s Jindřichem Šlikem a prodali mu hrad Himlštejn, horní hrad Hauenštejn, ves Krásný Les a další statky.⁷⁶⁴

Zikmund z Liběchova (do 1435-počátek 16. století)

O Zikmundovi toho moc kvůli nedostatku dochovaných pramenů nelze zjistit. Je jisté, že již v roce 1476 byl ženatý s Dorotou z Kvítkova a držel Liběchov.⁷⁶⁵ V roce 1455 se uvádí jako první z místních vladyků. Ve znaku měl Zikmund stříbrného jelena v modrém poli.⁷⁶⁶ Kromě Liběchova pravděpodobně také vlastnil ves Luka. Je možné, že měl syna Václava a dceru Kateřinu, která si vzala Jana z Byšic.⁷⁶⁷ V roce 1455 mu muselo být nejméně dvacet let, tudíž se narodil nejdéle do roku 1435. V době sestavování zemského zákoníku tak byl již v docela pokročilém věku. Zemřel pravděpodobně na počátku 16. století. Další informace o Zikmundovi bohužel nemáme.

Bohuněk Kříčovský z Radče (do 1471-po 1517)

Bohuněk prodal roku 1517 dědictví po svém otci Ctiborovi Vilémovi z Pernštejna. Jednalo se o vsi Chudonice a Sloupno, které ležely v bezprostřední blízkosti držav pána z Pernštejna.⁷⁶⁸ I samotný Kříčov se nacházel v této oblasti. Není tedy nijak překvapivá Bohuněkova vazba na tohoto šlechtice. S největší pravděpodobností působil jako úředník v Pernštejnově samosprávě. Ten ho častokrát vysílal jako svého zástupce.⁷⁶⁹ Stejně tomu bylo pravděpodobně i v případě účasti v komisi na sestavování zemského zákoníku. Kromě Chudonic a Sloupna držel Bohuněk také Sekyřice.⁷⁷⁰ Ottův slovník uvádí, že měl bratra Jana, který zemřel před rokem 1540, ovšem v roce 1503 se setkáváme s Janem z Kříčova, jehož otec byl

⁷⁶³ F. PALACKÝ (ed.), *AČ VI.*, s. 317.

⁷⁶⁴ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 3. G 5, také 6. B 17.

⁷⁶⁵ J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 371.

⁷⁶⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, XIV, s. 438.

⁷⁶⁷ J. EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, s. 439.

⁷⁶⁸ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 6 C 16.

⁷⁶⁹ J. KALOUSEK (ed.), *AČ XVII.*, s. 537.

⁷⁷⁰ Národní archiv Praha, *fond Desky zemské větší*, 3. L 19-21.

Mikuláš, ne Ctibor.⁷⁷¹ Je jisté, že Bohuněk žil ještě v roce 1517. V době sestavování zemského zákoníku mu muselo být nejméně třicet let. Musel být již několik let působit jako úředník Viléma z Pernštejna, který mu důvěřoval a vyslal ho jako svého zástupce do Prahy.

⁷⁷¹ J. OTTO, *Ottův slovník naučný*, sv. XXI, str. 23.; J. KALOUSEK (ed.), *AČ XIII.*, s. 30.

Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané

Národní archiv Praha, fond Desky zemské:

DZV 2, DZV 3, DZV 5, DZV 6, DZV 7, DZV 12, DZV 43, DZV 250, DZV 552, DZV 950

Národní archiv Praha, fond Desky dvorské:

DD 17, DD 21, DD 23, DD 33, DD 62

Národní archiv Praha, fond při Archivu České koruny:

rkp. sign. A 1.

Knihovna Národního muzea:

rkp. sign. V C 2; rkp. sign. I A 1; rkp. sign. II C 2

Národní knihovna v Praze:

rkp. sign. XXIII F 206.

Archiv Pražského Hradu:

fond Archiv Metropolitní kapituly rkp. sign. Cod. LXVII, 2

Národní archiv Praha, Archiv České koruny (1158-1935),

(dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/AČK/fond>)

Národní archiv Praha, České gubernium - guberniální listiny, Praha (0993-1526), (dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/fond>)

Státní oblastní archiv Třeboň, fond Historica Třeboň (1216-1625),

(dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/Historica/fond>)

Státní oblastní archiv Třeboň, fond Cizí rody Třeboň (1286 – 1727),

(dostupné na adrese: <http://monasterium.net/mom/CZ-SOAT/CizyRody/fond>)

Vydané prameny a edice

BRANDL, Vincenc (ed.), *Libri citationum et sententiarum seu knihy pŕuhonné a nálezové*, sv. III., Praha 1878.

EMLER, Josef (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I.*, Praha 1870.

EMLER, Josef (ed.), *Reliquiae tabularum terrae II.*, Praha 1872.

ESCHENLOER, Peter, *Geschichte die Stadt Breslau I*, Breslau 1827.

ESCHENLOER, Peter, *Scriptores rerum silesiacarum. Bd. 7, Historia Wratislaviensis et que post mortem regis Ladislai sub Electo Georgio de Podiebrat Bohemorum rege illi acciderant prospera et adversa*, Breslau 1872.

FRIEDRICH, Gustav (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích*, sv. XXVIII., Praha 1912.

HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Bohuslav, *Carmina selecta*, Praha 1996.

HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Bohuslav, *List panu Petrovi z Rožmberka*, Praha 1818.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích*, sv. VII-XIX., Praha 1887-1901.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích*, sv. XXI., Praha 1903.

KALOUSEK, Josef (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích*, sv. XXVI., Praha 1909.

LUPÁČ Z HLAVAČOVA, Prokop, *Rerum Bohemicarum Ephemeris*, Praha 1584.

PAPROCKÝ z HLOHOL, Bartoloměj, *Diadochos, O stavu panském, 1602.*

PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z Archivů domácích i cizích*, sv. I-VI., Praha 1840-1872.

POSSE, Otto – ERMISCH, Hubert (ed.), *Codex Diplomaticus saxoniae regiae*, sv. II 16-17, Lipsko 1895-1897.

SCHWANDTNER, Johann Georg (ed.), *Scriptores Rerum Hungaricarum Veteres*, sv. 2, Viedeň 1746, s. 150. KATONA, István (ed.), *Historia Critica Regum Hungariae ...: Ex Fide Domesticorum Et Exterorum Scriptorum Concinnata. Stirpis Mixtae*, XVII., Pešť 1793.

SLEPÝ, Jan (ed.), *Karla Aloise Vinařického sebrané spisy*, sv. II., Praha 1875.

Z RABŠTEJNA, Jan, *Dialogus*, Praha 1946.

RYNEŠOVÁ, Blažena – PELIKÁN, Josef (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV*, Praha 1954.

Literatura

BENEŠ, František - Karel BERÁNEK, *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526*, díl I., svazek 3/1, Praha 1980.

BEZDĚKOVÁ, Veronika, *Chlumčanští z Přestavlk do konce 18. století*, disertační práce, FF UK Praha 2006.

BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. IV. a, Praha 2003.

BOBKOVÁ, Lenka, *Česká koruna mezi králem a stavy 1402-1490*, in: *Husitské století*, Praha 2014, s. 175-188.

BOBKOVÁ, Lenka, *Česká koruna na sklonku středověku*, in: *Česká koruna na rozcestí: K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*, Praha 2010, s. 25-86.

BOBKOVÁ, Lenka, *Slavné činy českých králů očima Matouše z Chlumčan*, in: *Nardi aristae: Sborník k 70. narozeninám Ivana Martinovského*, Ústí nad Labem 2007, s. 23-32.

BOBKOVÁ, Lenka, *Paměť o právech českého království a uzemním rozsahu České koruny: Zlatá bula pro Horní Falc a její reflexe na prahu raného novověku*, in: *Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*, Sv. 1., Praha 2007, s. 138-146.

BOLDAN, Kamil, *Královským sekretářem*, in: *Básník a král: Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, Praha 2007.

BOLDAN, Kamil, *Epitaf Půty Švihovského z Rýzmburka od Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, in: *Epigraphica & Sepulcralia*, sv. 3, 2011, s. 11-21.

BOUBÍN, Jaroslav, *Česká „národní“ monarchie*, Praha 1992.

CIKHART, Roman, *Historický místopis Borotína*, Praha 1946.

CORI, Johann Nepomuk, *Jindřich IV. z Hradce: nástin životopisný*, Jindřichův Hradec 1894.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Naučení pana Albrechta Rendla synům dané*, in: *Český časopis historický* 8, Praha 1902, str. 68–70

ČORNEJ, Petr, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku: pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. Narozeninám*, Praha 2005, s. 99–122.

ČORNEJ, Petr, *Český stát v době jagellonské*, Praha 2012.

ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. V., Praha 2010.

ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. VI., Praha 2007.

DUNDR, Josef Alexandr, *Rábí a Švihovice*, in: *Časopis Českého muzea* XII, Praha 1838, s. 535–544.

FRANCEK, Jindřich, *24. 10. 1517: Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*, Praha 2006.

GOLL, Jaroslav, *Chelčický a Jednota v XV. století*, Praha 1916.

HANOUSKOVÁ, Jana, *Česká koruna a král v představách české šlechty na přelomu středověku a novověku: (Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan jako pramen k politickému myšlení české šlechty)*, diplomová práce FF UK, Praha 2009.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích: od počátku státu po současnost*, Praha 2007.

HONC, Jaroslav, *Populační vývoj šesti generací 125 českých panských rodů v letech 1502–1794*, In: *Historická demografie*, Roč. 3, Praha 1969, s. 20–51.

HRDLIČKA, Josef, Pavel KRÁL a Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.

CHARVÁT, Jaroslav (ed.), *Dílo Františka Palackého*, sv. II.: *Starší letopisové čeští*, Praha 1941.

JÁNSKÝ, Jiří, *Kronika česko-bavorské hranice IV. (1458-1478)*, Domažlice 2003.

JÁNSKÝ, Jiří, *Rýzmberský landfrýd a rytířsko-měšťanský spolek Jana Klenovského*, in: *Minulostí Západočeského kraje* 28, 1992, s. 85-98.

JIREČEK, Hermenegild, *Právní život v Čechách a na Moravě*, Praha – Brno 1903.

JUKLÍČKOVÁ, Jaroslava, *Rodová sídla a funerální památky Černínů z Chudenic v 17. -19. stol.*, bakalářská práce, Katolická teologická fakulta UK 2012.

JUNGMANN, Josef, *Historie literatury české: aneb saustawný přehled spisů českých s krátkou historií národu, oswicení a jazyka*, Praha 1849.

JUROK, Jiří, *Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku*, Nový Jičín 2000.

JUŘÍK, Pavel, *Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

JUŘÍK, Pavel, *Kolowratové: věrně a stále*, Praha 2016.

JUŘÍK, Pavel, *Lobkovicové: Popel jsem a popel budu*, Praha 2017.

KALOUS, Antonín, *Matyáš Korvín (1443-1490): uherský a český král*, České Budějovice 2009.

KAPRAS, Jan, *Přehled právních dějin zemí České koruny, Díl 1. a 2., Právní prameny a dějiny státního zřízení do roku 1848*, Praha 1930.

KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví*, Praha 1967.

KNETLOVÁ, Hana, *Cheb 1459: česko-německé setkání panovníků - dynastická politika, panovnická reprezentace a kulturní vazby*, In: *Západočeské archivy*, roč. 2010, s. 42-43.

KOLÁŘ, Martin, *Rod pánů Švihovských z Risenberka*, Tábor 1892.

KORYTA, David, *Albrecht Rendl z Oušavy (†1522): významný člen nevýznamného rodu*, diplomová práce FF UK, Praha 2016.

KOTLÁROVÁ, Simona, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008.

- KRAUSOVÁ, Milada, *Z úst na internet: Cesta pana Půty do 21. století*, in: MEMO: časopis pro orální historii, č. 1, 2011, s. 69-83.
- KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, Praha 2007.
- KULHÁNKOVÁ, Veronika, *Vláda Ludvíka Jagellonského v Čechách (1516-1526)*, bakalářská práce, FF UK 2016.
- KUTHAN, Jiří, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců*, díl I.: Král a šlechta, Praha 2010.
- KYZOUROVÁ, Ivana (ed.), *Bádník a král: Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic v zrcadle jagellonské doby*, Praha 2007.
- MACEK, Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha 1967.
- MACEK, Josef, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích*, sv. 1-2, Praha 2001.
- MACEK, Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.
- MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2005.
- MALÝ, Karel, *Ochrana vlastnictví ve Vladislavském zřízení zemském*, in: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500 – 1619), Praha 2001, s. 207-215.
- MARKOV, Josef, *Spor pánů a rytířů o sedání v lavicích*, in: Sborník prací z dějin československého práva, sv. I., Praha 1930, s. 99-104.
- MARTINOVSKÝ, Ivan, *Vznik a počátky Vladislavského zemského zřízení*, in: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení, Praha 2001, s. 85-100.
- MARTINOVSKÝ, Ivan, *Písemnost z 2. října 1466 - zpráva komise, nebo korunní inventář?*, in: Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, Sv. 1., Praha 2007, s. 147-152.
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *Rábí: státní hrad a památky v okolí*, Praha 1959.

MEZNÍK, Jaroslav, *Vývoj a systém stavovské reprezentace v českých zemích v pozdním středověku*, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, C44, Brno 1997, s. 71-81.

MODLITBOVÁ, Veronika, *Vimperk v pozdním středověku: Pramenná sonda k dějinám poddanského města*, bakalářská práce, FF UK 2014.

NEJEDLÝ, Zdeněk, *Volba krále Vladislava II. roku 1471*, in: Český časopis historický, roč. 11, Praha 1905, s. 160-173.

NĚMEC, Karel, *Dějiny města Horažďovic*, Horažďovice 1936.

NOVOTNÝ, Robert, *Sociální, institucionální a konfesijní aspekty vývoje české šlechty v pozdním středověku*, disertační práce PedF UK, Praha 2008.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. VI., Praha 1893.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. IX., Praha 1895.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XI., Praha 1897.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XII., Praha 1897.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XV., Praha 1900.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XVI., Praha 1900.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XXI., Praha 1904.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XXIV., Praha 1906

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XXVI., Praha 1907.

OTTO, Jan, *Ottův slovník naučný*, sv. XXVII., Praha 1908.

PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl IV, sv. 1, Praha 1877.

PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl V., sv. 1, Praha 1878.

PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, díl V., sv. 2, Praha 1878.

PALACKÝ, František, *Popis staropanských rodů v Čechách roku 1500*, in: *Časopis českého muzea* 5, Praha 1831, s. 172-173.

PÁNEK, Jaroslav, *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a 1. polovině 16. století*, in: *Folia Historica Bohemica* 4, Praha 1982, s. 179-217.

PÁNEK, Jaroslav – JANIŠ, Dalibor - MALÝ, Karel, *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích, (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. -8. prosince 2000 v Praze*, Praha 2001.

PAVEL, Josef, *Pověsti českých hradů a zámků*, Praha 1995.

PELANT, Jan, *České zemské sněmy v létech 1471-1500*, in: *Sborník archivních prací*, Roč. 31, č. 2 (1981), s. 340-417.

PELANT, Jan, *Erby české, moravské a slezské šlechty: vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*, Praha 2013.

PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: *Proměny feudální třídy v Čechách v pozdním feudalismu*, AUC 1976, *Philosophica et Historica* 1, s. 9-18.

PETRÁŇ, Josef, *Stavovské království a jeho kultura v Čechách 1471-1526*, in: *Pozdně gotické umění v Čechách, 1471 – 1526*, Praha 1985, s. 13-72.

PEŠEK, Jiří, ZILYNSKYJ, Bohdan, *Městský stav v boji se šlechtou na počátku 16. století*, in: *Folia Historica Bohemica*, č. 6, Praha 1984, s. 137-161.

PEŠINA, Jaroslav, *Česká malba pozdní gotiky a renesance: deskové malířství 1450-1550*, Praha 1950.

POLÍVKA, Miloslav, *Některé aspekty vývoje stavovství v české společnosti předhusitské a husitské doby*, in: *Folia historica bohemica* 6, Praha 1984, s. 17-56.

RIEGER, František Ladislav, *Slovník naučný*, sv. IX/2, Praha 1870.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrže Království českého, sv. I.: Chrudimsko*, Praha 1882.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrže Království českého, sv. IV.: Tábořsko*, Praha 1885.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. VI.: Podbrdsko*, Praha 1889.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. VII.: Písecko*, Praha 1890.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. IX.: Domažlicko a Klatovsko*, Praha 1893.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. X.: Boleslavsko*, Praha 1895.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. XI.: Prácheňsko*, Praha 1897.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. XIII.: Plzeňsko*, Praha 1905.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. XIV.: Litoměřicko*, Praha 1923.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, sv. XV.: Kouřimsko*, Praha 1927.

ŠANDERA, Martin, *Jindřich starší z Minsterberka*, Praha 2016.

ŠIMŮNEK, Robert - LAVIČKA, Roman, *Páni z Rožmberka 1250-1520: jižní Čechy ve středověku: kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, České Budějovice 2011.

ŠMAHEL, František, *Nástin proměn stavovské skladby království českého od konce 14. století do počátku 16. století*, in: Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619), Praha 2001, s. 71-84.

ŠMAHEL, František, *Pražské povstání 1483*, in: Pražský sborník historický, svazek 19, Praha 1986, s. 35-102.

ŠTĚDRÝ, František, *Černčice*, in: Sborník historického kroužku, ročník XIX., č. 1-2, 1918, s. 17-32.

TEPLÝ, František, *Františka Zemana kniha o Švihově a okolí*, Švihov 1927.

- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy*, sv. IX., Praha 1893.
- TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy X.*, Praha 1894.
- TRUHLÁŘ, Josef, *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II.*, Praha 1894.
- URBÁNEK, Rudolf, *Kandidatura Viléma Saského na český trůn (1458-59)*, Dvě studie o době poděbradské, Brno 1929.
- URBÁNEK, Rudolf, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého 2. března 1458*, Praha 1958.
- URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny*, sv. III/III, Věk poděbradský, Praha 1930.
- URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny*, sv. III/IV, Věk poděbradský, Praha 1962.
- VACULÍNOVÁ, Marta (ed.), *Bohuslaus Hassensteinius a Lobkowicz, Opera poetica*, Lipsko 2006.
- VÁLKA, Josef, *Počátek „bezládi“?*, in: Rodná země: sborník k 100. výročí muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc., Brno 1988, s. 309-318.
- VÁLKA, Josef, *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jan z Pernštejna*, in: Pernštejnové v českých dějinách: Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 8. - 9.9 1993, s. 173-183.
- VANEČEK, Václav (ed.), *Česká národní rada, sněm českého lidu*, Praha 1970.
- VESELSKÝ, Petr Miloslav, *O sněmu kutnohorském po smrti krále Jiřího*, in: Časopis českého muzea, sv. 22, díl 2, Praha 1847, s. 186-195.
- VESELÝ, Jiří, *Příspěvky ke kritice textu právních pramenů šestnáctého století, II.: Zůstání Prešpurské*. In: Práce ze semináře československých právních dějin na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze, sv. 21. Praha, 1935.
- VINAŘ, Otakar, *Albrecht Rendl z Oušavy*, In: Heraldika a genealogie 30, č. 3–4, 1997, s. 161-174.
- VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna: Vzestup a pán rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012.